

ASOCIAȚIA AVOCAȚILOR AMERICANI
INIȚIATIVA JURIDICĂ PENTRU EUROPA CENTRALĂ ȘI EURASIA

**RAPORT CU PRIVIRE
LA INSTRUMENTUL DE EVALUARE
CEDAW**

*(Convenția asupra Eliminării Tuturor Formelor
de Discriminare față de Femei)*

**PENTRU
MOLDOVA**

August 2006
© Asociația Avocaților Americani

Afirmațiile și analizele incluse în textul de față sunt realizate de Asociația Avocaților Americani/ Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia (ABA/CEELI), care este singura responsabilă pentru conținutul lor. Comitetul Director al Asociației Avocaților Americani nu a examinat și nici nu a autorizat conținutul acestui document. Prin urmare, punctele de vedere exprimate în prezentul text nu trebuie să fie considerate ca reprezentând politica ABA. Mai mult, nimic din prezentul text nu trebuie să fie considerat asistență juridică pentru cazuri particulare și cei care îl citesc trebuie să solicite astfel de asistență de la propriul jurist. Acest raport a fost posibil datorită susținerii generoase a poporului american acordată prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID), în condițiile Acordului de Cooperare Asociat Nr. 121-A-00-00-00821-00 și ale Acordului Principal de Cooperare Nr. ENI-A-00-00-0003-00. ABA/CEELI este responsabilă pentru conținutul prezentului text care nu reflectă neapărat punctul de vedere al USAID, Guvernului Statelor Unite, Misiunii în Moldova a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa sau al Winrock International, Proiectul “Noi Perspective pentru Femei”.

ISBN: 1-59031-778-5

Tipărit în Republica Moldova

Toate drepturile aparțin Asociației Avocaților Americani © 2006
740 15th Street, NW, Washington, DC 20005

CUPRINS

Contribuții	4
Introducere	7
Metodologie	10
Alinierea de jure: Prezentare generală	13
Alinierea de facto: Prezentare generală	15
Analiza Convenției CEDAW în Moldova	
Articolul 1 Discriminare	17
Articolul 2 Politici și măsuri	20
Articolul 3 Garantarea respectării principalelor drepturi ale omului și a libertăților fundamentale	35
Articolul 4 Măsuri speciale temporare	39
Articolul 5 Stereotipuri și prejudecăți privind rolul sexelor	42
Articolul 6 Traficul de femei și prostituția	46
Articolul 7 Viața politică și publică	61
Articolul 8 Reprezentarea în instituții internaționale	67
Articolul 9 Cetățenie	68
Articolul 10 Educație	71
Articolul 11 Angajarea în câmpul muncii	79
Articolul 12 Sănătate	100
Violența față de femei	115
Articolul 13 Asigurarea economică și socială	120
Articolul 14 Femeile din zonele rurale	124
Articolul 15 Egalitatea în fața legii	133
Articolul 16 Căsătoria și relațiile de familie	146
Anexa 1: Lista completă a domeniilor problematice	155

CONTRIBUȚII

Prezentul raport este rodul eforturilor depuse de numeroși oameni talentați de la Asociația Avocaților Americani/Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia (ABA/CEELI) și alte organizații-partener care au muncit din greu pentru a îl face să reflecte în mod cuprinzător și corect realitatea condiției femeilor din Republica Moldova. Lori Mann, evaluatorul expert consultant al ABA/CEELI, care a efectuat cercetările și a scris acest raport, merită o apreciere specială. Angajamentul, energia intelectuală, expertiza în domeniul problemelor femeii și cunoștințele vaste despre Republica Moldova, de care a dat dovadă Lori Mann pe parcursul activității ei în această țară, au fost de neprețuit la elaborarea acestui raport. ABA/CEELI își exprimă imensa recunoștință față de Lori Mann pentru munca sa ieșită din comun.

Personalul biroului ABA/CEELI din Chișinău, Republica Moldova, a dat dovadă de o mare dedicație față de acest proiect. Brigid Kennedy-Pfister, coordonatorul programului „Supremația legii”, a jucat un rol vital în etapa finală de alcătuire a proiectului prezentului raport datorită îndrumărilor sale valoroase legate de actualizarea studiului de facto și de jure, editării meticuloase, coordonării și supravegherii continue a acestuia. Dina Mocan, asistent de program, a contribuit la realizarea acestui studiu prin puternicile sale capacități de cercetare, energie creativă și muncă pasionată. Aliona Pavalache, fost consilier juridic la ABA/CEELI, a dirijat activitatea complexă de coordonare a procesului de elaborare a evaluărilor de jure și de facto pe teren pentru acest proiect, contribuind prin sugestii și idei importante. Vladimir Gurin, manager financiar și administrativ, și Iurie Bodiu, asistentul managerului administrativ, au soluționat eficient toate problemele logistice și administrative care au intervenit pe parcursul proiectului. Corinne Smith, directorul biroului din Moldova al ABA/CEELI, a supravegheat derularea proiectului și a editat raportul, iar predecesoarea dînzei, Samantha Healy, a avut ideea de a iniția acest proiect și de a obține acordul vital al partenerilor de bază ai CEELI de a participa la el. ABA/CEELI îi mulțumește cu recunoștință pe traducătorii raportului de față pentru munca lor meticuloasă, precum și pe Dina Mocan și Gabriel Mumjiev, asistent de program, ABA/CEELI, pentru asistența la redactarea și verificarea versiunii în limba română a raportului.

Personalul biroului ABA/CEELI din Washington D.C. care a contribuit prin comentarii utile și a ajutat la editarea prezentului raport merită o menționare specială: Jennifer Denton-Jafari, Wendy Patten și Andreea Vesa. Cunoștințele și susținerea lor au constituit o contribuție importantă la calitatea prezentei evaluări.

CEELI dorește să adreseze sincere mulțumiri experților care au elaborat analiza de jure folosită în raport și anume: Igor Dolea, profesor de drept penal la Universitatea de Stat din Moldova și director al Institutului de Reforme Penale, Radu Foltea, asistent juridic în cadrul Programului de prevenire a traficului de ființe umane, Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) în Moldova, Ala Mîndicanu, expert național în domeniul gender și Dr. confefențiar universitar (Universitatea Liberă Internațională din Moldova ULIM) care, de asemenea, a coordonat activitatea echipei de jure, și Eugen Rusu, șeful Direcției minori și protecția drepturilor omului, Procuratura Generală.

De asemenea, CEELI dorește să mulțumească pe partenerul nostru pentru eforturile depuse: Winrock International, proiectul „Noi perspective pentru femei”, personalul devotat al căruia a coordonat interviurile și analiza de facto pe teren, precum și pe experții consultanți care au realizat studiul. Dorim să exprimăm mulțumiri lui Dr. Susanne Jalbert, fostul director de proiect, David Blood, succesorul dînzei în funcția de director de proiect, Ludmila Catlabuga, asistent juridic, Sofia Șuleanschi, coordonator al Programului economic, Natalia Toca, traducător, și Cornelia Vintilova, fost jurist, care au oferit asistență și îndrumare cu abilitate. Experții de facto și anume Elena Aculai, directorul ONG-ului „Cerinde” (Cercetare, Instruire și Dezvoltare), colonelul Anatolie Donciu, șeful Direcției generale analitică, prognoză și prevenire a Centrului pentru combaterea crimelor economice și corupției, Janeta Hanganu, manager de proiect, „Administrarea eficientă a justiției în Republica Moldova”, Centrul pentru politici și studii juridice, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Ecaterina Mardarovici, directorul Clubului de femei în politică „50/50”, și Sofia Șuleanschi, fiecare din ei a alcătuit un raport care a inclus cuprinsul și analizele interviurilor și grupurilor-țintă. Munca lor a constituit baza pe care s-a elaborat analiza cu privire la situația de pe teren.

ABA/CEELI își exprimă profunda recunoștință tuturor respondenților care au participat la interviurile cu experții CEDAW și și-au expus opinia privind statutul femeilor în Republica Moldova. Aceste persoane au oferit informații exhaustive despre viața adevărată a femeilor de pe întreg cuprinsul țării și, mai cu seamă, au discutat cu sinceritate despre acele probleme legate de drepturile femeii care s-au bucurat de atenția autorităților, precum și despre domenii ce nu au fost abordate în mod suficient. Astfel de informații au contribuit în mare măsură la succesul acestui proiect.

De asemenea, ABA/CEELI recunoaște contribuția esențială a următoarelor persoane care au analizat atent versiunea finală a prezentului raport și au oferit comentarii utile pe marginea lui: David Blood, Winrock International, proiectul „Noi Perspective pentru Femei”, Otilia Bologan-Vieru, jurist național, Programul antitrafic și probleme gender, Misiunea în Moldova a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), Antonia DeMeo, reprezentant superior în domeniul traficului de persoane și drepturilor omului, OSCE, Janeta Hanganu, Centrul pentru politici și studii juridice, Programul PNUD, Ala Mîndîcanu, expert național în domeniul gender și Dr. conferențiar universitar la ULIM, Liuba Revenko, coordonator, Programul de prevenire a situațiilor de criză, Winrock International, proiectul „Noi Perspective pentru Femei”, și Sergiu Tomșa, coordonator național, Programul combaterii traficului de ființe umane și gender, OSCE.

ABA/CEELI dorește să aducă mulțumiri OSCE pentru susținerea financiară a traducerii și publicării prezentului raport și să recunoască contribuția rigorii intelectuale și a cunoașterii problemelor de gender din Republica Moldova adusă de către Antonia DeMeo la proiect.

În fine, ABA/CEELI dorește să mulțumească biroului din Moldova al Misiunii Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID) pentru Ucraina, Belarus și Moldova. Fără finanțarea USAID pentru raportul de față și activitățile ABA/CEELI în Moldova, făcută posibilă prin intermediul sprijinului generos al poporului american, prezenta evaluare nu ar fi putut încheiată.

INTRODUCERE

Prezentul raport evaluează situația femeilor din Republica Moldova prin prisma Convenției asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (în continuare Convenția CEDAW). În pofida obstacolelor existente — percepțiile tradiționale privind rolul femeilor în societate, povara economică, discriminarea la locul de muncă și violența în familie — femeile în Republica Moldova continuă să înregistreze progrese importante în ceea ce privește asigurarea egalității. Numărul femeilor care absolvesc licee și universități este egal sau mai mare în comparație cu cel al bărbaților. În același timp, femeile joacă roluri tot mai proeminente în sfera politică și economică din Moldova. Legislația în vigoare în domenii precum traficul de ființe umane și egalitatea gender oferă premise pentru crearea mai multor oportunități de promovare a femeilor prin stabilirea unor interdicții legale împotriva discriminării femeilor. În pofida acestor progrese importante, femeile continuă să fie supuse discriminării, fenomen larg răspândit, precum și altor încălcări ale drepturilor acestora prevăzute de standardele internaționale în domeniu. Prezentul raport se axează pe cele mai serioase obstacole care împiedică stabilirea egalității femeilor în raport cu bărbații în Republica Moldova.

Pe parcursul ultimilor ani, Republica Moldova a întreprins importante reforme legislative în vederea racordării legislației naționale la standardele internaționale, în special la cele ale Uniunii Europene.¹ În anii '90, Republica Moldova a ratificat câteva convenții internaționale în domeniul drepturilor omului, inclusiv Convenția CEDAW (1994), Convenția Organizației Internaționale a Muncii (OIM) privind discriminarea în domeniul ocupării forței de muncă și exercitării profesiei (1995), Convenția OIM privind egalitatea de remunerare a mîinii de lucru masculine și a mîinii de lucru feminine, pentru o muncă de valoare egală (1999) și, în 2001, Carta Socială Europeană revizuită. Prezintă importanță faptul că fiecare dintre aceste documente conțin prevederi ce reglementează interzicerea discriminării între sexe în mai multe domenii. Republica Moldova încorporează direct convențiile, alte acte internaționale în sistemul legislației sale naționale. Constituția Republicii

¹ *A se vedea Analiza gender a legislației în vigoare a Republicii Moldova*, UNIFEM (2004), pag. 11. Ținînd cont de importanța Uniunii Europene în regiune, Plenul Curții Supreme de Justiție din Moldova a emis o hotărîre privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale (în continuare C.E.D.O.). Conform acelei hotărîri, C.E.D.O. reprezintă o parte integrantă a sistemului de drept național și este aplicată direct de instanțele judecătorești naționale. Ca și în cazul altor tratate regionale și internaționale din domeniul drepturilor omului, C.E.D.O. are prioritate față de restul legilor care vin în contradicție cu aceasta. *A se vedea* Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, Hotărîre din 19 iunie 2000, nr. 17, paragrafele 2 și 3.

Moldova obligă statul să respecte tratatele la care acesta este parte. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.² Respectiv, Convenția CEDAW poate fi interpretată direct de către instanțele judecătorești naționale.

În octombrie 1998, Republica Moldova a prezentat raportul inițial Comitetului CEDAW. Acest raport a fost revizuit în iunie 2000. La acel moment, Comitetul CEDAW a înaintat diverse recomandări, unele dintre care vor fi menționate în prezentul raport. În noiembrie 2004, Moldova a prezentat cel de-al doilea și al treilea raport combinat. Acest raport combinat a fost examinat de către Comitetul CEDAW în august 2006, împreună cu raportul alternativ prezentat de către o organizație neguvernamentală. La momentul întocmirii prezentei evaluări, rezultatele înaintării raportului către Comitetul CEDAW, însoțit de raportul alternativ menționat mai sus, nu erau încă cunoscute.

Doar în perioada anilor 2005-2006, Republica Moldova a implementat, la nivel național, importante reforme legislative în domeniul drepturilor femeilor. Legislația în vigoare în domeniul combaterii traficului de ființe umane conține o primă prevedere legală și explicită privind termenul „nediscriminare”. De asemenea, recent, a intrat în vigoare Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați. Această lege este dedicată în exclusivitate problemelor egalității genurilor și, pentru prima dată, definește în termeni juridici atât noțiunea de „discriminare sexuală”, cât și cea de „hărțuire sexuală”. În august 2006, Parlamentul Republicii Moldova a elaborat o nouă lege - Legea cu privire la violența în familie.

Chiar și cu adoptarea acestor legi, legislația în vigoare a Republicii Moldova continuă să înregistreze lacune semnificative. Până în august 2006, legislația penală încă nu recunoștea violența în familie drept o infracțiune distinctă, iar Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați nu a reușit să instituie un mecanism de asigurare a respectării prevederilor în domeniul hărțuirii sexuale la locul de muncă.

² Articolul 4 (2), articolul 8 (1) și (2), Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, publicată în „Monitorul Oficial al Republicii Moldova” (în continuare *Monitorul Oficial*) nr. 1, din 12 august 1994 (în continuare Constituția Republicii Moldova); *A se vedea, de asemenea* Hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituția Republicii Moldova, nr. 55 din 14 octombrie 1999, paragrafele 6, 8 și 11 (cu referire la prioritatea standardelor internaționale în domeniul drepturilor omului față de legislația națională în caz de neconcordanțe).

La fel de problematică este și absența implementării eficiente a normelor legale în vigoare, precum și lipsa unor recomandări precise la nivel legislativ pentru facilitarea acestui proces. După spusele experților locali în domeniul gender, „analiza gender a legislației naționale demonstrează necesitatea asigurării faptului că femeile pot să beneficieze în mod practic de garanțiile legale și de protecția legală existentă împotriva discriminării”.³ Legislația privind combaterea discriminării, adoptată la începutul lui 2006, necesită a fi mult mai eficient implementată pentru a oferi protecția scontată propriu-zisă. Cu alte cuvinte, Republica Moldova mai urmează „să transforme egalitatea genurilor într-o realitate juridică eficientă, inclusiv să implementeze în practică principiul egalității inserat în Constituția Republicii Moldova și în alte acte legislative, precum și să asigure prin lege protecția drepturilor femeilor”.⁴

Ținând cont de ponderea legislației internaționale în cadrul sistemului legal național al Republicii Moldovei, acest raport are menirea de a identifica acele domenii în care angajamentele asumate de către Moldova prin prisma Convenției CEDAW pot fi direct utilizate în scopul modificării legislației și practicilor existente care vin în contradicție cu prevederile acestei Convenții – garanție a egalității femeilor.

³ *Analiza gender a legislației în vigoare a Republicii Moldova*, UNIFEM (2004), pag. 50.

⁴ *Idem.* la 8.

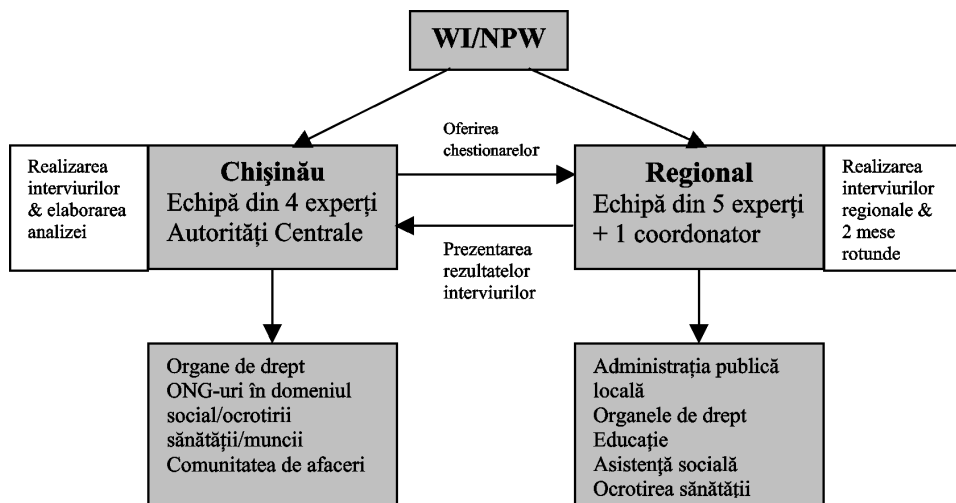
METODOLOGIA

Prezentul studiu a fost efectuat, utilizându-se Instrumentul de evaluare a Convenției CEDAW, elaborat de Asociația Avocaților Americani/Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia (ABA/CEELI) care a servit drept sursă pentru evaluarea situației femeilor prin prisma Convenției CEDAW.

Instrumentul de evaluare a Convenției CEDAW evaluează situația femeilor, ținând cont de modul în care drepturile acestora sunt reflectate în legislația națională și de măsura în care femeile beneficiază, în practică, de drepturile și protecțiile garantate de Convenția CEDAW. Mai dificilă decât identificarea lacunelor din legislația națională în vigoare (aspectul de jure) este sarcina de a determina în ce măsură femeilor le sunt recunoscute, *în practică*, drepturile și statutul garantat în conformitate cu prevederile Convenției CEDAW (aspectul de facto). Accentul major al instrumentului de diagnosticare este pus pe aspectul de facto al problemei sau pe impedimentele din „viața de zi cu zi” ce stau în calea instaurării egalității, multe dintre care nu sunt în mod necesar un produs al legislației imperfecte sau inexistente. Astfel, Instrumentul de evaluare este împărțit în două compartimente majore: evaluarea de jure și evaluarea de facto.

Evaluarea de jure, cu utilizarea unui model de 66 întrebări standard, a fost efectuată în 2005, de către 4 juriști din Moldova și anume: Igor Dolea - profesor de drept penal și director al Institutului de Reforme Penale, Radu Foltea – asistent juridic în cadrul Programului de prevenire a traficului de ființe umane, Organizația Internațională pentru Migrație, Ala Mîndîcanu – expert național în domeniul egalității genurilor, Dr. conferențiar universitar, ULIM, și Eugen Rusu, șeful Direcției minori și protecția drepturilor omului din cadrul Procuraturii Generale care, de asemenea, a coordonat echipa de jure. Persoana care a fost responsabilă de elaborarea Instrumentului de evaluare a Convenției CEDAW, împreună cu biroul din Moldova al ABA/CEELI, au actualizat evaluarea de jure, începînd cu mijlocul anului 2006 și pînă la momentul publicării raportului.

Evaluarea de facto a fost coordonată în 2005, de către partenerul ABA/CEELI - Winrock International (WI), proiectul „Noi Perspective pentru Femei” (NPW). Evaluarea de facto a fost efectuată în patru etape.

Echipa Winrock International a împărțit interviuatorii în două echipe. Prima echipă a fost formată din patru experți naționali care au realizat interviuri cu autoritățile publice centrale din Chișinău. A doua echipă a lucrat în cinci regiuni unde WI avea Centre regionale de susținere (CRS): Balți, Cahul, Comrat, Edineț și Hîncești. Directorii respectivi ai CRS au realizat interviuri în fiecare din regiunile menționate mai sus. Coordonatorul celei de-a doua echipe a colectat informația, iar prima echipă a sintetizat toată informația și a transmis-o către ABA/CEELI.

Echipa de la Winrock International a întocmit în scris un șir de rapoarte care includ rezumatul și analizele interviurilor colectate și, de asemenea, textele propriu-zise ale interviurilor. Prezentul raport conține atât analizele experților, cât și comentariile intervievaților. Respondenții au participat la studiu în mod anonim. Experții care au contribuit la realizarea acestui studiu sunt: Elena Aculai, directorul ONG-ului „Cerinde” (Cercetare, Instruire, Dezvoltare), Colonelul Anatolie Donciu, șeful Direcției generale analiză, prognoză și prevenire a Centrului pentru combaterea crimelor economice și corupției, Janeta Hanganu, manager de proiect, „Administrarea eficientă a justiției în Republica Moldova”, Centrul pentru studii și politici juridice, PNUD, Ecaterina Mardarovici – director, Clubul de femei în politică 50/50 și Sofia Șuleanschi, coordonator al programului economic, proiectul „Noi Perspective pentru Femei”, Winrock International.

Înainte de a începe evaluarea, fiecare echipă a fost instruită în domeniul contextului istoric și conținutului esențial al Convenției CEDAW. Interviuurile au fost realizate atât în zonele rurale, cât și în capitală. Intervievații au fost selectați în baza cunoștințelor substanțiale în domeniile prevăzute de Convenția CEDAW. Persoanele responsabile de secțiunea de facto a studiului au încercat să intervieze un număr egal de femei și de bărbați. Ținând cont de faptul că majoritatea funcțiilor înalte sunt deținute de bărbați, interviuarea unui număr egal de femei a necesitat eforturi considerabile.

Trebuie de remarcat faptul că, în pofida stabilirii unei metodologii riguroase pentru evaluarea de facto a acestui studiu, obținerea accesului la oficialitățile de rang înalt pentru a discuta despre angajamentele asumate de Republica Moldova în vederea respectării Convenției CEDAW s-a dovedit a fi practic imposibilă. Persoanele care au realizat acest studiu au interpretat absența participării oficialităților înalte drept o dovadă a lipsei de interes și înțelegere a importanței pe care o prezintă Convenția CEDAW.

În fine, raportul conține informații obținute din interviuurile realizate de evaluatorii Convenției CEDAW în timpul diverselor călătorii pe teritoriul Republicii Moldova în perioada aprilie 2005-martie 2006.

ALINIAREA DE JURE: PREZENTARE GENERALĂ

Republica Moldova a semnat Convenția CEDAW la 1 iulie 1994 și Protocolul Opțional la Convenția CEDAW la 28 februarie 2006, astfel fiind obligată să respecte prevederile ambelor instrumente. Angajamentul Republicii Moldova de a își îndeplini obligațiunile asumate prin semnarea Convenției CEDAW este confirmat de importante reforme legislative întreprinse pe parcursul ultimilor ani în domenii critice pentru asigurarea respectării drepturilor femeilor.

Intrarea în vigoare în martie 2006, a Legii cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați (în continuare Legea egalității genurilor) reprezintă un progres esențial, dat fiind faptul că această lege, pentru prima dată în legislația Republicii Moldovei, definește conceptul discriminării în special în contextul discriminării bazate pe sex. Este esențial faptul că definiția din lege a discriminării împotriva femeilor reproduce definiția prevăzută de articolul 1 al Convenției CEDAW. Mai mult, legea prevede ca propria implementare să fie realizată în contextul „tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte”,⁵ sugerînd o interpretare a legii în concordanță cu Convenția CEDAW.

Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane⁶ care a intrat în vigoare la finele anului 2005, și elaborarea proiectului de lege în domeniul violenței în familie semnaleză lichidarea deficiențelor majore existente în legislația națională în sfera protecției drepturilor femeilor. În pofida progreselor legislative recente mai sunt încă foarte multe de realizat atunci cînd facem comparație cu standardele internaționale în domeniu. Prevederi legale în mare parte declarative sau atît de generale încît nu pot fi aplicate sunt specifice pentru o bună parte a conținutului Legii egalității genurilor.

În termeni mai generali, una din caracteristicile de bază ale actualului sistem de drept din Republica Moldova este imposibilitatea executării hotărîrilor judecătorești. Această problemă este abordată în fața Curții Europene a Drepturilor

⁵ Articolul 4 (1), Legea cu privire la asigurarea egalității șanselor între femei și bărbați, Legea nr. 5-XIV din 9 februarie 2006, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 47-50/200 din 24 martie 2006.

⁶ Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, Legea nr. 241-XVI din 20 octombrie 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 164-167/812 din 12 decembrie 2005.

Omului de mulți juriști.⁷ Atît femeile, cît și bărbații, nu pot obține, prin intermediul instanțelor de judecată, recunoașterea drepturilor care le-au fost încălcate, compensarea prejudiciilor materiale sau de altă natură.

⁷ *A se vedea Corsacov v. Moldova*, Cererea nr. 18944/02, 6 aprilie 2006, para. 82; *Daniliuc v. Moldova*, Cererea nr. 46581/99, 18 octombrie 2005, para. 46 & 49; *Fopov v. Moldova*, Cererea nr. 74153/01, 18 ianuarie 2005, para. 53; *Frodan v. Moldova*, Cererea nr. 49806/99, 18 mai 2004, para. 52; *Scutari v. Moldova*, Cererea nr. 20864/03, 26 iulie 2005, para. 23; *Bocancea și Alții v. Moldova*, Cererea nr. 18872/02, 20490/02, 18745/02, 6241/02, 6236/02, 21937/02, 18842/02, 18880/02, 18875/02, 6 octombrie 2005; *Croitoru v. Moldova*, Cererea nr. 18882/02, 20 octombrie 2004; *Fasteli și Alții v. Moldova*, Cererea nr. 9898/02, 9863/02, 6255/02 și 10425/02, 15 septembrie 2004, para. 21; *Lumtre și Alții v. Moldova*, Cererea nr. 2916/02, 21960/02, 21951/02, 21941/02/ 21933/02, 20491/02, 2676/02, 23594/02 21956/02, 21953/02, 21943/02, 21947/02 și 21945/02, 15 septembrie 2004, para. 32; *Sîrbu și Alții v. Moldova*, Cererea nr. 73562/01, 73565/01, 73712/01, 73744/01, 73972/01 și 73973/01, 10 noiembrie 2004, para. 23; *Timbal v. Moldova*, Cererea nr. 22970/02, 12 septembrie 2004, para. 18; și *Dumbraveanu v. Moldova*, Cererea nr. 20940/03, 24 mai 2005.

ALINIAREA DE FACTO: PREZENTARE GENERALĂ

Există o diferență majoră între egalitatea femeilor stabilită prin legislația națională și Constituția Republicii Moldova și egalitatea din realitatea de zi cu zi cu care se confruntă femeile. Femeile sunt, într-o măsură mai mică sau mai mare, obiect al discriminării în toate domeniile de activitate umană, cum ar fi: angajarea în muncă, finanțe, securitate socială, politică, sistemul de drept, educație, ocrotirea sănătății și, cel mai important, în sînul familiei.

Rămîne de văzut în ce mod și în ce măsură Lege egalității genurilor va fi implementată în vederea asigurării accesului femeilor la oportunități egale în toate domeniile de activitate din Moldova. Evaluarea de facto realizată pentru acest raport a demonstrat faptul că femeile sunt discriminate în domenii precum angajarea în cîmpul muncii și accesul la oportunități economice egale. Nu există prevederi legale speciale care ar prevedea accesul egal al femeilor la obținerea creditelor financiare și care ar încuraja oportunități egale în sfera afacerilor. În comparație cu standardele prevăzute de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, mecanismul de calculare a pensiilor existent este discriminatoriu din punct de vedere al criteriului de sex.

Deși există un anumit nivel de participare a femeilor în cadrul sistemului politic, evaluarea efectuată demonstrează faptul că, în mare parte, femeile nu ocupă poziții cu o putere înaltă de luare a deciziilor. Numărul femeilor care ocupă funcții de deputați în Parlament, de miniștri în cabinetul de miniștri și de diplomați este pe departe de a fi egal cu cel al bărbaților. În pofida acestui fapt, Parlamentul a refuzat să includă careva prevederi în versiunea finală a proiectului Legii egalității genurilor, prevederi care ar fi instituit unele măsuri speciale temporare în vederea sporirii nivelului de participare a femeilor la sfera politică.

Executarea hotărîrilor judecătorești este esențială pentru orice stat care are la bază principiul supremației legii. Lipsa executării hotărîrilor judecătorești rămîne a fi un obstacol major pentru protecția drepturilor omului în Republica Moldova. Această problemă generalizată, alături de problema lipsei sensibilizării instanțelor judecătorești și organelor de drept în legătură cu problemele de gender, are ca rezultat încălcarea accesului femeilor la justiție și sporește numărul de încălcări ale drepturilor omului în general. Acest lucru se adeverește, în special, în cazurile de violență față de femei.

Deși accesul egal la educație constituie baza participării sporite a femeilor la viața publică, femeile, în calitate de educator, continuă să ocupe poziții de nivel inferior și să fie slab remunerate. Chiar dacă femeile constituie majoritatea în domeniul educației, bărbații continuă să dețină poziții de nivel superior, ei fiind aceia care adoptă deciziile importante. Numărul impresionant de femei care lucrează ca profesoare de clase primare confirmă existența stereotipului conform căruia femeile sunt celea care trebuie să îngrijească de copii.

În mod similar, în timp ce aproximativ 80% dintre angajații din domeniul ocrotirii sănătății sunt femei, acestea sunt subestimate semnificativ atunci când este vorba de a le atribui la categoria de specialiști bine plătiți, așa cum se întâmplă în cazul unui medic chirurg. Mai mult, se acordă mai puțină atenție bolilor care afectează sănătatea femeilor.

Experiența femeilor în familie, care este considerată nucleul societății, poate fi caracterizată ca fiind foarte discriminatorie. Un rol major în acest context îl reprezintă nivelul înalt al abuzurilor în familie, care nu este recunoscut drept o îngrijorare socială serioasă în Moldova. Un alt factor critic care contribuie la stabilirea inegalității în familie îl constituie povara suplimentară pe care femeile și-o asumă prin faptul angajării în muncă, fiind lipsite, în același timp, de participarea corespunzătoare a bărbaților la îngrijirea copiilor și la îndeplinirea responsabilităților casnice.

ANALIZA CONVENȚIEI CEDAW ÎN MOLDOVA

Articolul 1

În termenii prezentei Convenții, expresia discriminarea față de femei vizează orice diferențiere, excludere sau restricție bazată pe sex, care are drept efect sau scop să compromită ori să anihileze recunoașterea, beneficiul și exercitarea de către femei, indiferent de starea lor matrimonială, pe baza egalității dintre bărbat și femeie, a drepturilor omului și libertăților fundamentale, în domeniile politic, economic, social, cultural și civil sau în orice alt domeniu.

Articolul 1. Domenii problematice:

- Atît populația, cît și juriștii din Republica Moldova, nu percep discriminarea ca fiind o încălcare a legii sau un fenomen social.

Articolul 1. Alinierea de jure

În februarie 2006, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea egalității genurilor.⁸ Această Lege a intrat în vigoare în martie 2006 și definește discriminarea după criteriul de sex în felul următor:

Orice deosebire, excepție, limitare ori preferință avînd drept scop ori consecință limitarea sau intimidarea recunoașterii, exercitării și implementării pe bază de egalitate între femei și bărbați a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.⁹

Această definiție este o copie clară a definiției expuse în articolul 1 al Convenției CEDAW. Articolul 1 asigură egalitatea în domeniul politic, economic, social și cultural. Este semnificativ faptul că definiția inserată în Legea egalității genurilor omite un aspect cheie regăsit în articolul 1 și anume: „indiferent de starea lor matrimonială”. Astfel, Legea egalității genurilor nu recunoaște starea matrimonială drept criteriu pentru discriminare. Spre exemplu, refuzul de a angaja o femeie căsătorită din cauza presupunerii că ea va dedica ulterior mai mult timp familiei sale decît serviciului său nu va fi recunoscut drept criteriu de discriminare la momentul angajării ei în muncă.

⁸ Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, Legea nr. 5-XIV din 9 februarie 2006, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 47-50/200 din 24 martie 2006 (în continuare Legea egalității genurilor).

⁹ Articolul 2, Legea egalității genurilor.

O altă diferență importantă, deși subtilă, constă în faptul că articolul 1 al Convenției CEDAW definește termenul de „discriminare față de femei”, pe când Legea egalității genurilor definește termenul de *discriminare după criteriul de sex*, iar sexul este definit ca fiind „diferențe de natură biologică dintre bărbați și femei”.¹⁰ O definiție atât de îngustă nu ține cont de distincțiile bazate pe practicile tradiționale și culturale. Mai mult, deși Legea egalității genurilor definește termenul *gender* pentru a include și a recunoaște gama largă de relații sociale care există între bărbați și femei, ea interzice discriminarea doar după criteriul de *sex*, nu și după criteriul de *gender*; și astfel, prin dispozițiile sale, ea se referă doar la discriminarea legată de diferențele biologice dintre bărbați și femei, nu însă legată și de aspectele mai largi ale relațiilor dintre bărbați și femei ce țin de domeniul politic, economic și cultural.

Cu toate acestea, Legea egalității genurilor reprezintă un progres semnificativ, în special datorită faptului că ea abordează și definește termenul de „discriminare”.

Articolul 1. Alinierea de facto

Este important de menționat faptul că evaluarea de facto pentru acest raport a fost elaborată înainte de intrarea în vigoare a Legii egalității genurilor. În ciuda acestui fapt, din cauza perioadei scurte de timp care a trecut din momentul adoptării legii, prezenta evaluare evidențiază contextul în care aceasta va fi implementată și aplicată. Mulți dintre experții intervievați și-au exprimat încrederea că discriminarea față de femei este în mod intenționat nerecunoscută la nivel oficial. De exemplu, unul dintre respondenți a menționat faptul că „dacă ar fi existat prevederi [legale] menite să elimine discriminarea, atunci existența acestora ar fi fost o cale de admitere a discriminării”.¹¹

Deși la momentul finisării evaluării de facto din prezentul studiu nu existau prevederi nediscriminatorii concrete, respondenții, de cele mai multe ori, erau de părerea că legislația în vigoare a Republicii Moldova conține suficiente prevederi legale la capitolul egalitate între femei și bărbați.

În același timp, respondenții au identificat clar atât practicile discriminatorii din domeniile lor de activitate, cât și discriminarea față de femei în viața de familie. Un respondent a declarat că discriminarea față de femei este prezentă „în toate domeniile, în special la nivele înalte”.¹² Un altul a menționat că „femeile sunt limitate

¹⁰Idem.

¹¹ *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, Winrock International, „Noi Perspective pentru Femei” și ABA/CEELI Moldova (iulie 2005), pag. 28 (în continuare *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*).

¹² Idem. la 81.

în general, ele au fost limitate și vor fi limitate în viitor, chiar și nemijlocit în familie - celula societății".¹³ Al treilea respondent a indicat exploatarea muncii femeilor, în particular, prin traficarea acestora.¹⁴

În pofida recunoașterii aproape universale a faptului că drepturile acordate prin lege femeilor nu sunt întotdeauna respectate, cei intervievați ezitau să folosească termenul „discriminare”, considerându-l prea „dur”.¹⁵ Această preferință a respondenților demonstra faptul că ei ar putea avea un disconfort în privința utilizării acestui termen și al conotațiilor sale în societatea moldovenească, chiar dacă ei recunosc că discriminarea este un fenomen universal. Prezența reticenței de a utiliza termenul „discriminare” reprezintă un obstacol pentru un dialog public constructiv pe marginea acestor subiecte.

¹³ Idem. la 70.

¹⁴ Idem. la 28.

¹⁵ Idem. la 6.

Articolul 2

Statele părți condamnă discriminarea față de femei sub toate formele sale, convin să ducă prin toate mijloacele adecvate și fără întârziere o politică vizînd să elimine discriminarea față de femei și, în acest scop, se angajează:

(a) să înscrie în constituțiile lor naționale sau în alte dispoziții legislative corespunzătoare principiul egalității bărbaților și femeilor, în măsura în care acest lucru nu a fost deja efectuat, și să asigure, pe cale legislativă sau pe căi adecvate, aplicarea efectivă a acestui principiu;

(b) să adopte măsuri legislative și alte măsuri corespunzătoare, inclusiv sancțiuni în caz de nevoie, care să interzică orice discriminare față de femei;

(c) să instituie o protecție pe cale jurisdicțională a drepturilor femeilor pe bază de egalitate cu bărbații și să garanteze prin intermediul tribunalelor naționale competente și ale altor instituții publice protecția efectivă a femeilor împotriva oricărui act discriminatoriu;

(d) să se abțină de la orice act sau practica discriminatorie față de femei și să asigure ca autoritățile și instituțiile publice să se conformeze acestei obligații;

(e) să ia toate măsurile corespunzătoare pentru eliminarea discriminării practicate față de femei de către o persoană, organizație sau o întreprindere;

(f) să ia toate măsurile corespunzătoare, inclusiv prin dispoziții legislative, pentru modificarea sau abrogarea oricărei legi, dispoziții, cutume sau practici care constituie o discriminare față de femei;

(g) să abroge toate dispozițiile penale care constituie o discriminare față de femei.

Articolul 2. Domenii problematice:

- Legea egalității genurilor poartă un caracter mai mult declarativ și nu prevede vreun mecanism pentru implementarea garanțiilor stipulate în ea;
- Legea egalității genurilor nu prevede sancțiuni pentru cei care încalcă dreptul femeilor la egalitate, inclusiv pentru hărțuirea sexuală la locul de muncă;
- Beneficiile speciale oferite mamei cu copii mici prin intermediul Codului Penal așa cum sunt protecția împotriva arestării, ispășirea pedepselor pe viață și munca în folosul comunității, trebuie extinse și în cazul taților, alți membri de familie care îngrijesc copiii mici.
- Prevederile legale cu privire la azil ce se conțin în Legea cu privire la statutul refugiaților necesită a fi aduse în concordanță cu standardele internaționale existente și să recunoască astfel persecutarea după criteriul de gen.

Articolul 2. Alinierea de jure

(a) să înscrie în constituțiile lor naționale sau în alte dispoziții legislative corespunzătoare principiul egalității bărbaților și femeilor, în măsura în care acest lucru nu a fost deja efectuat, și să asigure, pe cale legislativă sau pe căi adecvate, aplicarea efectivă a acestui principiu;

Constituția Republicii Moldova prevede: „Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială”.¹⁶ Codul de Procedură Penală, de asemenea, conține o clauză care prevede „egalitatea în fața legii și a autorităților publice”.¹⁷ Codul Civil, Codul Penal, Codul de Procedură Civilă, Codul Familiei și Codul Muncii, Legea privind partidele și alte organizații social-politice, Codul de Executare, de asemenea, conțin astfel de prevederi.¹⁸

Legea egalității genurilor constituie un progres semnificativ pentru protecția drepturilor femeilor în egală măsură cu cele ale bărbaților, precum și pentru stabilirea, pentru prima dată în Republica Moldova, a cadrului juridic adecvat în vederea interzicerii discriminării după criteriul de sex. Scopul Legii egalității genurilor este „de a asigura exercitarea drepturilor lor egale de către femei și bărbați în sfera politică, economică, socială, culturală, în alte sfere ale vieții”.¹⁹

(b) să adopte măsuri legislative și alte măsuri corespunzătoare, inclusiv sancțiuni în caz de nevoie, care să interzică orice discriminare față de femei;

Unul dintre scopurile Legii egalității genurilor este „de a preveni și elimina toate formele de discriminare după criteriul de sex”.²⁰ Dacă Legea cu privire la prevenirea

¹⁶ Articolul 16 (2), Constituția Republicii Moldova.

¹⁷ Articolul 9, Codul de Procedură Penală, Legea nr. 122-XV din 14 martie 2002, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 104-110/447 din 7 iunie 2003, (în continuare Codul de Procedură Penală).

¹⁸ Articolul 5 (1), Codul Penal, Legea nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 128-129/1012 din 13 septembrie 2002, (în continuare Codul Penal); articolul 9, din Codul de Procedură Penală; articolul 9, Legea cu privire la partidele politice și alte organizații social-politice, Legea nr. 718-XII din 17 septembrie 1991, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 11-12/106 din 30 decembrie 1991; articolul 4, Codul de Executare, Legea nr. 443-XV din 24 decembrie 2004, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 34-35/115 din 3 martie 2005; articolele 2 și 5, Codul Familiei, Legea nr. 1316-XIV din 26 octombrie 2000, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 47-48/210 din 26 aprilie 2001, (în continuare Codul Familiei); articolul 22 din Codul de Procedură Civilă, Legea nr. 225-XV din 30 mai 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 111-115/451 din 12 iunie 2003, (în continuare Codul de Procedură Civilă); articolele 1 (1) și 23 (1), Codul Civil, Legea nr. 1107-XV din 6 iunie 2002, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 82-86/661 din 22 iunie 2002, (în continuare Codul Civil).

¹⁹ Articolul 1, Legea egalității genurilor.

²⁰ Idem.

și combaterea traficului de ființe umane, în vigoare din decembrie 2005, conține, pentru prima dată, dispoziții ce interzic orice acțiuni de discriminare, atunci Legea egalității genurilor reprezintă primul pas în vederea creării unui cadru legislativ atotcuprinzător pentru abordarea practicii de discriminare, în general, precum și a practicii de discriminare față de femei, în particular.

Interzicerea discriminării după criteriul de sex este considerată drept garanție a drepturilor, libertăților și șanselor egale, a interzicerii acțiunilor care limitează tratamentul egal, precum și a actelor judecătorești care „conțin prevederi discriminatorii după criteriul de sex”.²¹ Deși Legea egalității genurilor creează un mecanism conform căruia cazurile de discriminare necesită a fi probate pe cale judecătorească, aceste prevederi concrete înserate în Lege sunt aplicabile, mai degrabă, în cazurile de discriminare în momentul angajării în muncă, decât în cazurile de discriminare din toate domeniile.

Legea egalității genurilor face diferență între discriminarea directă și discriminarea indirectă, definind-o pe prima drept orice acțiune care discriminează o persoană, iar pe ultima drept orice „acțiune, regulă, criteriu sau practică” cu un efect sau rezultat inegal pentru unul dintre sexe.²² Atât discriminarea directă, cât și cea indirectă, sunt interzise în mod explicit.²³ Mai mult, legea interzice, *inter alia*, plasarea anunțurilor de angajare cu cerințe și criterii ce presupun priorități pentru unul dintre sexe; crearea unor condiții de muncă mai favorabile pentru unul dintre sexe, inclusiv remunerarea și repartizarea sarcinilor; refuzul de a angaja la muncă sau modificarea ori rezilierea contractului de muncă în baza criteriului de sex; și solicitarea neîntemeiată a informației despre starea civilă a candidaților. Legea egalității genurilor prevede obligația angajatorului de a demonstra lipsa intenției de discriminare directă sau indirectă față de persoana care se consideră discriminată. De asemenea, legea menționată interzice acțiunile represive împotriva reclamantului.²⁴

În același timp, Legea egalității genurilor oferă femeilor șanse egale de a participa la domeniul electoral, sfera antreprenoriatului și mass-media, garantând acces egal la ocrotirea sănătății, la educație și instruire. Cu toate acestea, prevederile legale menționate sunt pur declarative, dată fiind lipsa unui mecanism ce ar defini conținutul unor astfel de asigurări sau a mijloacelor pentru implementarea lor. Spre exemplu,

²¹ Articolul 5 (1) și (3), Legea egalității genurilor.

²² Articolul 2, Legea egalității genurilor.

²³ Articolele 2 și 5 (3), Legea egalității genurilor.

²⁴ Articolele 12 (2) lit. a)-j) și 12 (3), Legea egalității genurilor.

articolul 12 prevede: „Statul asigură femeilor și bărbaților șanse egale pentru desfășurarea activității de întreprinzător” fără, însă, a impune anumite obligații concrete prin care șansele egale să devină realitate. Legea egalității genurilor, de asemenea, reglementează egalitatea de șanse pentru femei în mass-media, stipulând că orice discursuri și materiale publice care prezintă imaginea femeilor într-o manieră de umilire a demnității lor „se consideră inadmisibile și se contracarează în conformitate cu prezenta lege”.²⁵ Fără a oferi unele explicații suplimentare, nu există un cadru viabil pentru aplicarea unei asemenea prevederi.

(c) să instituie o protecție pe cale jurisdicțională a drepturilor femeilor pe bază de egalitate cu bărbații și să garanteze prin intermediul tribunalelor naționale competente și ale altor instituții publice protecția efectivă a femeilor împotriva oricărui act discriminatoriu;

Constituția Republicii Moldova declară că respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului,²⁶ prevedere ce trebuie aplicată atunci când vorbim despre participarea femeilor la procesul de judecare a unei cauze de către instanța de judecată. Codul de Procedură Penală prevede că toate organele și persoanele participante la procesul penal sunt obligate să respecte drepturile, libertățile și demnitatea persoanei.²⁷

Legea privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal prevede proceduri speciale ce se impun a fi respectate în fața instanței de judecată cu scopul de a asigura protecție și de a preveni traumatizarea repetată a victimelor și martorilor, inclusiv:

- tănuirea datelor despre persoana protejată prin utilizarea unui nume fals în instanța de judecată;
- permisiunea acordată persoanei protejate de a identifica infractorul fără confruntare directă;
- intervierea victimelor și martorilor în condiții de confidențialitate;
- permisiunea acordată persoanei protejate de a depune mărturii prin declarația sub jurământ, mijloacelor video sau mijloacelor audio, fără necesitatea de a apărea personal la ședința instanței de judecată.²⁸

²⁵ Articolul 8, Legea egalității genurilor.

²⁶ Articolul 16 (1), Constituția Republicii Moldova.

²⁷ Articolul 10, Codul de Procedură Penală.

²⁸ Articolul b (1) lit. d), Legea privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal, Legea nr. 1458-XIII din 28 ianuarie 1998, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 26-27/169 din 26 martie 1998.

În vederea asigurării protecției martorului unei infracțiuni Codul de Procedură Penală, de asemenea, prevede posibilitatea de a depune mărturii în fața unui magistrat într-o încăpere izolată sau prin intermediul mijloacelor video sau audio, cu sunetul sau imaginea distorsionată.²⁹ Codul de Procedură Penală prevede măsuri în vederea protecției vieții private, asigurând „confidențialitatea vieții intime și de familie a unei persoane”. De asemenea, Codul de Procedură Penală prevede că „pe parcursul procesului penal nimeni nu este în drept să se implice în mod arbitrar și nelegitim în viața intimă a persoanei”.³⁰

Probele care confirmă informația despre viața privată și intimă a persoanei se examinează în ședință de judecată închisă, la cererea acesteia, însă cu prezența părților.³¹ Judecătorul este în drept să interzică accesul în sala de ședință a presei sau a publicului în cazul în care „publicitatea ar putea să prejudicieze interesele justiției”.³² Realizarea în practică a acestor proceduri în ședința de judecată prezintă importanță, în special, pentru victimele unor infracțiuni precum traficul de ființe umane și violența în familie în cazul în care depunerea mărturiilor și confruntarea directă cu apărătorul pot fi extrem de traumatizante.

(d) să se abțină de la orice act sau practica discriminatorie față de femei și să asigure ca autoritățile și instituțiile publice să se conformeze acestei obligații;

Legea egalității genurilor prevede:

Promovarea unei politici sau efectuarea de acțiuni care nu asigură egalitatea de șanse între femei și bărbați se consideră discriminare și trebuie să fie înlăturată de autoritățile publice competente, conform legislației.³³

Pînă la adoptarea Legii egalității genurilor și a Legii cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, Codul Penal era unica lege care interzicea cu aproximație acțiunile de discriminare, stabilind pedepse pentru încălcarea drepturilor omului „în baza criteriului de sex” *comise de actorii de stat*. Codul Penal prevede:

²⁹ Articolul 110, Codul de Procedură Penală (accentuînd totodată dreptul apărătorului de a examina probele, balansînd măsurile de protecție a martorului cu dreptul la un proces echitabil a persoanei acuzate).

³⁰ Articolul 15 (1), Codul de Procedură Penală.

³¹ Articolul 15 (4), Codul de Procedură Penală.

³² Articolul 18 (2), Codul de Procedură Penală.

³³ Articolul 5 (2), Legea egalității genurilor.

Încălcarea drepturilor și libertăților cetățenilor, garantate prin Constituție și prin alte legi, în dependență de sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație: a) săvârșită de o persoană cu funcție de răspundere; b) soldată cu daune în proporții considerabile.³⁴

Încălcarea dreptului la egalitate de șanse poate fi sancționată prin aplicarea unei amenzi, cu muncă neremunerată în folosul comunității sau cu închisoare de pînă la 3 ani, în toate cazurile cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani.³⁵

Legea egalității genurilor impune avocaților parlamentari obligația de a asigura „garantarea și respectarea egalității între femei și bărbați”, obligație ce este considerată un element integrat al dreptului constituțional și al drepturilor omului.³⁶ De asemenea, prin Legea egalității genurilor a fost creată o Comisie guvernamentală pentru egalitate între femei și bărbați. Această Comisie este un organ consultativ care coordonează atît activitatea administrației publice locale și centrale, cît și relațiile dintre stat și organizațiile neguvernamentale.³⁷

(e) să ia toate măsurile corespunzătoare pentru eliminarea discriminării practicate față de femei de către o persoană, organizație sau o întreprindere;

Pentru prima dată, Legea egalității genurilor definește termenul de „hărțuire sexuală” ca fiind „orice formă de comportament fizic, verbal sau non-verbal, de natură sexuală, care lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare sau insultătoare”.³⁸ Prin Legea egalității genurilor angajatorul este obligat „să întreprindă măsuri de prevenire a hărțuirii sexuale a

³⁴ Articolul 176, Codul Penal. În conformitate cu opinia juriștilor acest articol este invocat foarte rar.

³⁵ Articolul 176, Codul Penal. Codul de Procedură Penală, de asemenea, prevede dreptul la asistență juridică gratuită persoanei care solicită repararea prejudiciilor pentru încălcarea dreptului la egalitate.

Articolul 60 (1) și (18), Codul de Procedură Penală.

³⁶ Articolul 21, Legea egalității genurilor. Este interesant de menționat faptul că, în același timp, Planul național de acțiune în domeniul drepturilor omului prevede crearea instituției avocatului parlamentar pentru șanse egale. *A se vedea* partea II, capitolul 11 a), 1 b), Hotărîrea Parlamentului privind aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, Hotărîrea nr. 415-XV din 24 octombrie 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 235-238/950 din 28 noiembrie 2003, pag. 42 (în continuare Planul național de acțiune în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008).

³⁷ *A se vedea* Hotărîrea Guvernului cu privire la instituirea Comisiei guvernamentale pentru egalitate între femei și bărbați, Hotărîrea nr. 350 din 7 aprilie 2006, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 59-62/392 din 14 aprilie 2006.

³⁸ Articolul 2, Legea egalității genurilor.

femeilor și bărbaților la locul de muncă”.³⁹ Cu toate acestea, în cazul hărțuirii sexuale, Legea egalității genurilor nu prevede mecanismul de înaintare a unei plîngerii, de înaintare a probelor sau care parte anume va suporta sarcina probațiunii.

În perioada 2005-2006, Republicii Moldova a depus eforturi considerabile în scopul creării unui cadru juridic adecvat pentru promovarea egalității și drepturilor femeilor. Planul național de acțiune în domeniul drepturilor omului prevede:

Reforma legislativă, în curs de implementare, contribuie la eliminarea treptată a neconcordanțelor dintre legislația națională și cea internațională cu privire la drepturile omului. Codul Penal și Codul de Procedură Penală, în vigoare din 2003, prevăd responsabilitatea pentru crimele împotriva vieții și sănătății, libertății, onoarei și demnității, împotriva drepturilor politice, sociale și altor drepturi constituționale ale persoanei, împotriva familiei și minorilor, pentru crimele împotriva justiției, stipulează responsabilitatea autorităților de urmărire penală și celor judecătorești pentru atentarea la drepturile și libertățile constituționale ale omului. Garanții importante ale drepturilor și libertăților omului și ale apărării demnității persoanei sunt prevăzute și în Codul Civil, în Codul Familiei, în Codul Muncii și în Codul cu privire la Contravențiile Administrative.⁴⁰

Adoptarea Legii egalității genurilor și a Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, alături de adoptarea eventuală a unei legi cu privire la violența în familie, semnifică recunoașterea de către stat a drepturilor femeilor ca drepturi ale omului. În același timp, fiecare act legislativ în parte nu face față standardelor prevăzute de Convenția CEDAW.

(f) să ia toate măsurile corespunzătoare, inclusiv prin dispoziții legislative, pentru modificarea sau abrogarea oricărei legi, dispoziții, cutume sau practici care constituie o discriminare față de femei;

Dat fiind faptul că Republica Moldova a devenit un stat independent în 1991, există anumite legi, cu adevărat discriminatorii, care necesită a fi modificate sau abrogate. Este vorba despre prevederile legale cu privire la diferența dintre vîrstele de pensionare potrivit cărora persoanele au dreptul la asigurări sociale stat. În

³⁹ Articolul 10 (3) lit. d), Legea egalității genurilor.

⁴⁰ Planul național de acțiune în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, pag. 2.

prezent, bărbații au dreptul la pensie la vârsta de 62 ani, pe când femeile la vârsta de 57 ani.⁴¹ Stagiul necesar obținerii dreptului la pensie integrală este de 30 de ani, indiferent de sexul persoanei. Dacă însă, asiguratul care, la împlinirea vârstei standard de pensionare, nu îndeplinește stagiul total de cotizare, dar confirmă un stagiul de cotizare de cel puțin 20 de ani, are dreptul la o pensie parțială.⁴² Această diferență de vârstă necesară pentru obținerea dreptului la pensie este rezultatul faptului că bărbații au posibilitatea de a face contribuții de asigurări sociale de stat un timp mai îndelungat și, respectiv, să primească o pensie mai mare. O altă prevedere legală ce necesită a fi modificată este cea cu privire la diferența de vârstă minimă pentru încheierea căsătoriei.⁴³

În fine, femeilor le este categoric interzis să presteze anumite munci „în condiții grele și nocive”, precum cele de: cazangiu, zidar, lăcătuș, nituitor și sudor.⁴⁴ De asemenea, norma de solicitare maximă, admisă pentru femei la ridicarea și transportarea manuală a greutăților este de 10 kilograme.⁴⁵ Aceste prevederi sunt discriminatorii și necesită a fi abrogate.

Acordarea azilului după criteriul de sex

Unul dintre domeniile legislației în vigoare care necesită a fi modificat ține de protecția solicitanților dreptului de azil. În timp ce Legea cu privire la statutul refugiaților stabilește că prevederile acestei legi se aplică fără nici o discriminare, inclusiv pe motiv de sex, această prevedere este valabilă doar în cazul solicitării azilului din motive politice.⁴⁶ În mod similar, prevederile Legii cu privire la migrațiune protejează cetățeanul străin sau apatridul prin faptul că acesta nu poate fi expulzat într-o țară referitor la care există dovezi că acolo el ar putea fi persecutat. Însă, sub incidența acestei protecții cad doar persoanele care ar fi persecutate în bază de rasă, naționalitate, religie sau opinie politică.⁴⁷ Legea cu privire la statutul refugiaților nu conține mențiuni despre sex sau apartenență la un anumit grup social (ultimul, în

⁴¹ Articolul 41, Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat, Legea nr. 156-XIV din 14 octombrie 1998, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 111-113/683 din 17 decembrie 1998.

⁴² Articolele 42 și 15 (b), Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat.

⁴³ *A se vedea* Articolul 14, Codul Familiei.

⁴⁴ Articolul 248, Codul Muncii, Legea nr. 154-XV din 28 martie 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 159-162/648 din 29 iulie 2003, (în continuare Codul Muncii); și Hotărârea Guvernului privind aprobarea Nomenclatorului industriilor, profesiilor și lucrărilor cu condiții de muncă grele și nocive, proscrie femeilor și Normelor de solicitare maximă, admise pentru femei la ridicarea și transportarea manuală a greutăților, Hotărârea nr. 624 din 6 octombrie 1993, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 10/315 din 30 octombrie 1993.

⁴⁵ *Idem*.

⁴⁶ Articolele 4 și 19, Legea cu privire la statutul refugiaților, Legea nr. 1286-XV din 25 iulie 2002, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 126-127/1003 din 12 septembrie 2002.

⁴⁷ Articolul 32 (7), Legea cu privire la migrațiune, Legea nr. 1518-XV din 6 decembrie 2002, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 1-2/2 din 12 ianuarie 2003.

general, se consideră că include criteriul de gen), fapt ce face extrem de dificil satisfacerea unei plîngerii privind persecuția după criteriul de sex. Aceste legi nu sunt în conformitate cu prevederile Convenției NU cu privire la refugiați, care definește refugiatul drept o persoană care are temeri justificate de a fi persecutată datorită rasei, religiei, naționalității, apartenenței la un grup social sau opiniilor sale sociale.⁴⁸ Pentru a face comparație, alte state sau au recunoscut exhaustiv acordarea azilului în baza criteriului de gen, sau oferă azil în baza criteriilor de protecție umanitară ori compasiune.⁴⁹ Republica Moldova nu recunoaște nici unul dintre acestea.

În iulie 2006, Republica Moldova a adoptat Planul național de acțiuni în domeniul migrației și azilului, în conformitate cu care legislația națională în vigoare cu privire la migrație și azil trebuie racordată la standardele internaționale.⁵⁰ Acest lucru oferă posibilitatea de a modifica cadrul legal existent cu privire la azil și de a include toate cele cinci criterii de persecutare, așa cum sunt prevăzute de legislația internațională, precum și de a se garanta faptul soluționării problemelor ce apar în legătură cu acordarea azilului în baza criteriului de gen.

Solicitanții de a obține azil în Moldova au dreptul de a fi intervievați de către o persoană de același sex, recunoscîndu-se astfel necesitatea de a sensibiliza procesul de solicitare a dreptului de azil.⁵¹

De asemenea trebuie de menționat faptul că Republica Moldova a ratificat Convenția privind statutul refugiaților din 1951 și Protocolul cu privire la statutul refugiaților din 1967.⁵²

⁴⁸ Temeiurile bazate pe criteriul de gen pentru acordarea azilului sunt, în general, specificate la categoria „apartenenței la un anumit grup social”. *A se vedea* articolul 33, Convenția cu privire la refugiați, GA RES 429 (V) din 28 iulie 1951 și Protocolul din 1967, GA RES 2198 (XXI) din 4 octombrie 1967. *A se vedea, de asemenea, și* Cazul Kasinga, 21 I&N Dec. 357 (BIA 1996) (este vorba despre un caz de la Consiliul SUA pentru Imigrație cînd unei femei tinere din Togo i s-a acordat azil, deoarece exista riscul ca organele genitale ale acesteia să fie supuse mutilării. Acest fapt a fost considerat ca temere de a fi persecutată, în baza criteriului apartenenței la un anumit grup social).

⁴⁹ *A se vedea, de asemenea, și* Decizia Consiliului pentru Refugiați din Danemarca, BR9, 30 iunie 2000, nepublicată (conform căreia Consiliul pentru Refugiați din Danemarca a oferit azil unei femei din Columbia, care a fost traficată, în baza temerii întemeiate de a fi persecutată de foștii săi angajați - un manager al unui salon de masaj condamnat pentru procurarea prostituatelor și soția lui care au amenințat solicitantul respectiv și rudele ei din Columbia). Textul poate fi găsit la www.womenslinkworldwide.org, ultima accesare la 26 mai 2006.

⁵⁰ Capitolul IX, paragraful 13.4, Hotărîrea Guvernului privind aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul migrației și azilului, Hotărîrea nr. 448 din 27 aprilie 2006, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 112-115 din 21 iulie 2006.

⁵¹ Articolul 27 (3), Legea cu privire la statutul refugiaților.

⁵² Republica Moldova a devenit parte la Convenția cu privire la Refugiați, GA RES 429 (V) din 28 iulie 1951 și la Protocolul 1967, GA RES 2198 (XXI) din 4 octombrie 1967 în noiembrie 2001.

(g) să abroge toate dispozițiile penale care constituie o discriminare față de femei.

Legislația penală nu conține prevederi aplicabile în mod exclusiv femeilor sau cu un caracter mai drastic față de acestea. Desigur, câteva prevederi legale din Codul Penal, Codul de Procedură Penală și Codul cu privire la Contravențiile Administrative reglementează un tratament special, mai indulgent, față de anumite categorii de femei. Aceste reglementări speciale se aplică la pronunțarea hotărârilor judecătorești, în cazul femeilor gravide și al mamelor cu copii mici. De exemplu, femeile cu copii în vârstă de pînă la 8 ani nu pot fi supuse la muncă neremunerată în folosul comunității.⁵³ Pedepsele aplicate femeilor gravide și femeilor care au în grija sa copii în vârstă de pînă la 8 ani trebuie amîinate pînă la momentul atingerii de către copil a vârstei de 8 ani, moment în care sentința poate fi comutată, redusă sau aplicată.⁵⁴ Femeile cu copii mai mici de 12 ani nu se pot afla sub arest administrativ.⁵⁵ De asemenea, pentru infracțiunile prevăzute de Codul Penal săvîrșite de femei cu copii pînă la vîrsta de 8 ani executarea pedepsei va fi amînată.⁵⁶ În fine, detenția pe viață nu poate fi aplicată femeilor.⁵⁷

Articolul 2. Alinierea de facto

(a) să înscrie în constituțiile lor naționale sau în alte dispoziții legislative corespunzătoare principiul egalității bărbaților și femeilor, în măsura în care acest lucru nu a fost deja efectuat și să asigure, pe cale legislativă sau pe alte căi adecvate, aplicarea efectivă a acestui principiu;

Potrivit opiniei experților, deși nu există prevederi legale care ar interzice egalitatea de facto între femei și bărbați, egalitatea genurilor rămîne a fi o noțiune abstractă pentru persoanele responsabile de implementarea ei. „Sub aspect juridic toți suntem egali. În realitate însă, există multe probleme. Avem încă multe de făcut pînă a atinge egalitatea de jure și de facto între bărbați și femei”, a menționat unul dintre respondenți.⁵⁸

Legislația în vigoare în domeniul egalității genurilor rămîne, în mare parte, declarativă în esență, ținînd cont de cele două excepții ce sunt parte componentă a Legii egalității

⁵³ Articolul 67 (4), Codul Penal.

⁵⁴ Articolul 96 (1) și (3), Codul Penal.

⁵⁵ Articolul 31, Codul cu privire la Contravențiile Administrative.

⁵⁶ Articolul 469, Codul de Procedură Penală.

⁵⁷ Articolul 71 (3), Codul Penal.

⁵⁸ CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 36.

genurilor și de pedeapsa pentru încălcarea egalității în drepturi a cetățenilor, prevăzută de articolul 176 al Codului Penal, așa precum este menționat mai sus.

(b) să adopte măsuri legislative și alte măsuri corespunzătoare, inclusiv sancțiuni în caz de nevoie, care să interzică orice discriminare față de femei;

După cum s-a menționat, anterior Legii egalității genurilor și Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, legislația în vigoare nu conținea prevederi antidiscriminatorii. Respectiv, percepția de către societate a termenului „discriminare” este, de fapt, inexistentă. După cum a indicat un respondent, „noi am efectuat un sondaj de opinie în rândul populației în vîrstă și majoritatea intervievaților aveau dificultăți în ceea ce privește înțelegerea termenului de „discriminare”.⁵⁹

Astfel, crearea unui cadru legislativ corespunzător și inițierea unei campanii de instruire în domeniul acestuia rămîn a fi pașii importanți ce urmează a fi întreprinși în scopul stabilirii și aplicării sancțiunilor pentru comportament discriminatoriu.⁶⁰

(c) să instituie o protecție pe cale jurisdicțională a drepturilor femeilor pe bază de egalitate cu bărbații și să garanteze prin intermediul tribunalelor naționale competente și ale altor instituții publice protecția efectivă a femeilor împotriva oricărui act discriminatoriu;

Deși „principalul element component al mecanismului de protecție a drepturilor omului este sistemul judecătoresc, . . . în același timp, executarea hotărîrilor judecătorești este o problemă serioasă. . . . Aproape patruzeci de mii de hotărîri judecătorești nu au fost executate.”⁶¹ Mai mult, sistemul judecătoresc nu este îndeajuns de eficient pentru a se asigura astfel accesului la justiție al femeilor din Republica Moldova, chiar dacă plîngerile cu privire la concediere ilegală pe motiv de maternitate înaintate în instanța de judecată de către femei sunt satisfăcute.⁶²

Procedurile speciale în cadrul ședinței de judecată prevăzute de Legea privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă

⁵⁹ Idem.

⁶⁰ *A se vedea CEDAW Studiul de factō cu privire la femeile din zonele rurale*, Winrock International, „Noi Perspective pentru Femei” și ABA/CEELI-Moldova (iunie 2005), (în continuare *CEDAW Studiul de factō cu privire la femeile din zonele rurale*), pag. 5.

⁶¹ Hotărîrea Parlamentului privind aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, Hotărîrea nr. 415-XV din 24 octombrie 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 235-238/950 din 28 noiembrie 2003, pag. 2.

⁶² *CEDAW Studiul de factō cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 12

ajutor în procesul penal, care prezintă o importanță esențială pentru victimele infracțiunilor ce afectează femeile, așa precum infracțiunea de trafic de ființe umane și de violență în familie, nu sunt aplicate pe deplin. Atât instanțele de judecată, cât și organele responsabile de implementarea legilor, nu acordă atenția cuvenită respectării dreptului la confidențialitate al persoanelor participante la procesul penal, chiar și în cazul infracțiunilor delicate, precum traficul de ființe umane.

De exemplu, într-un caz, în pofida solicitării parvenite din partea victimei de a i se asigura confidențialitate în raport cu persoana care a traficat-o, instanța de judecată a transmis prin poștă o scrisoare cu privire la dosarul penal intentat și procesul penal în desfășurare mai multor membri ai familiei sale. Atât familia, cât și logodnicul acesteia, nu știau că ea a fost traficată. În rezultat, încălcarea confidențialității de către instanța de judecată a cauzat serioase probleme în familia victimei.⁶³

(d) să se abțină de la orice act sau practică discriminatorie față de femei și să asigure ca autoritățile și instituțiile publice să se conformeze acestei obligații;

Instituțiile publice, instituția avocatului parlamentar⁶⁴ împreună cu Comisia permanentă pentru drepturile omului creată în cadrul Parlamentului, colaborează în scopul monitorizării procesului de implementare a drepturilor omului în Republica Moldova. Trei avocați parlamentari independenți sunt numiți pe un termen de cinci ani pentru a examina plîngerile și a investiga cazurile de încălcare a drepturilor omului. Avocații parlamentari, de asemenea, sunt responsabili de a prezenta expertize juridice și consultanță Guvernului, de a promova drepturile omului prin intermediul mass-mediei și participa la conferințe.⁶⁵

(e) să ia toate măsurile corespunzătoare pentru eliminarea discriminării practicate față de femei de către o persoană, o organizație sau o întreprindere oricare ar fi aceasta;

Este important de menționat faptul că, deși Legea egalității genurilor recunoaște hărțuirea sexuală drept discriminare, totuși acest fenomen nu este încă perceput de societate drept o problemă. Aceași situație persistă și în cadrul sistemului judecătoresc.

⁶³ Interviu cu Tatiana Cătană, jurist la Centrul pentru prevenirea traficului de femei (CPTF), martie 2006.

⁶⁴ Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, pag. 3.

⁶⁵ Idem.

Cazul *Busuioc v. Moldova* demonstrează eșecul sistemului judecătoresc în recunoașterea hărțuirii sexuale. După epuizarea remediilor interne prevăzute și pierderii cauzei în instanțele judecătorești din Moldova, reclamantul a sesizat Curtea Europeană pentru Drepturile Omului. În acest caz este vorba de un jurnalist pedepsit de către instanțe judecătorești pentru defăimarea funcționarilor publici prin publicarea unui articol despre corupția în organele de stat. Este important de menționat faptul că în acel articol un funcționar public era acuzat ca fiind în stare de ebrietate la serviciu și că a hărțuit sexual colegele sale de serviciu. Pe parcursul procesului penal reclamantul a probat ambele acuzații prin prezentarea plîngerilor oficiale depuse. În una dintre plîngeri se menționa:

Eu am păstrat tăcerea pentru mult timp în ceea ce privește hărțuirea sexuală la care am fost supusă de către șeful unității de personal, pînă cînd, cu puțin timp în urmă, el a venit în biroul meu și m-a invitat la vila lui. Am refuzat, însă el a început să mă atingă. M-am rupt din mîinile lui și l-am amenințat că îl voi lovi cu telefonul dacă nu se oprește . . . Odată, cînd am intrat în biroul lui C.M. cu niște chestiuni legate de serviciu, el a închis ușa și m-a rugat să-i arăt sîinii.⁶⁶

Conform celor observate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului „referitor la declarațiile celor două martore femei, instanța de judecată [națională] nu a făcut nici o investigație”. Deși au existat dovezi, instanța de judecată competentă a hotărît că C.M. a fost defăimat. Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a anulat hotărîrea instanței de judecată naționale în cazul lui C.M., stabilind că au existat dovezi în ceea ce privește declarațiile făcute.⁶⁷

(f) să ia toate măsurile corespunzătoare, inclusiv prin dispozițiile legislative, pentru modificarea sau abrogarea oricărei legi, dispoziții, cutume sau practici care constituie o discriminare față de femei;

Acordarea azilului după criteriul de gen

Moldova permite intrarea unui număr relativ mic, însă în creștere, de imigranți.⁶⁸ În 2003 și 2004, Moldova a primit 140 și, respectiv 184 de cereri de azil.⁶⁹ Cel mai

⁶⁶ *Busuioc v. Moldova*, Cererea nr. 61513/00, 21 martie 2005, paragraful. 9.

⁶⁷ Idem. la paragrafele 73-75, nr. 2.

⁶⁸ În 2004 numărul înregistrat de imigranți constituia 1706, dintre care 482 erau femei. *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 23.

⁶⁹ *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 23.

important este că numărul de cereri depuse de bărbați îl depășește cu mult pe cel al cererilor depuse de femei. În 2004, în Moldova, 30 de femei au înaintat cerere de azil în comparație cu cele 154 depuse de bărbați, iar în 2003 - 20 de femei comparativ cu 120 de bărbați.⁷⁰ Aceste diferențe dintre numărul de cereri depuse de bărbați și cel depuse de femei reflectă faptul că legea principală în domeniul azilului nu prevede acordarea dreptului de azil pentru tipurile de persecuție care afectează, în primul rând, femeile.

Cunoașterea Convenției CEDAW

Dintre respondenții cu funcții de conducere în instituțiile de stat cu privire la problemele abordate de Convenția CEDAW, doar jumătate dintre respondenți au auzit despre Convenția CEDAW. Cîteva persoane dintre cele intervievate nu au putut să dea o definiție exactă a termenului „discriminare”, ezitînd să îl folosească, deși au recunoscut deschis încălcarea drepturilor femeilor.⁷¹

Interviurile cu experții din alte domenii au demonstrat aceeași lipsă de cunoștințe. O persoană a menționat că:

Aproximativ unsprezece ani au trecut din momentul ratificării Convenției CEDAW și eu sunt sigur că există puțini oameni care cunosc despre existența ei. . . . oamenii de rînd și uneori chiar reprezentanții autorităților [guvernamentale] locale și centrale nu au auzit despre această Convenție.⁷²

Alți respondenți au comentat absența oricărei diseminări a informației cu privire la Convenția CEDAW și conținutul acesteia, atît în rîndul publicul larg, cît și printre cercurile profesionale relevante, precum comunitatea medicală.⁷³

(g) să abroge toate dispozițiile penale care constituie o discriminare față de femei.

Din cauza numărului mare de femei care migrează în căutarea unui loc de muncă peste hotare, multe dintre ele lăsînd copiii acasă, există un număr sporit de tați și alți membri de familie care își îndeplinesc de unii singuri responsabilitatea de a

⁷⁰ Idem.

⁷¹ CEDAW Studiul de factō cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 4.

⁷² Idem. la 36.

⁷³ Idem. la 42.

crește copiii. În cazurile când aceste persoane sunt condamnate la munci neremunerate în folosul comunității sau sunt arestate din cauza unor infracțiuni penale ori contravenții administrative, copiii, în special copiii mici, aflați în grija lor pot fi, și uneori sunt, lăsați în situații extrem de vulnerabile. Astfel, garanțiile oferite de Codul Penal pentru mamele cu copii în vârstă de 8 ani sau mai mici trebuie extinse asupra taților și altor membri de familie care îngrijesc copii mici.⁷⁴

⁷⁴ *A se vedea* Articolele 67, 68, 71 și 96, Codul Penal; articolul 31, Codul cu privire la Contravențiile Administrative; și articolul 469, Codul de Procedură Penală.

Articolul 3

Statele părți iau în toate domeniile – politic, social, economic și cultural – toate măsurile corespunzătoare, inclusiv prin dispoziții legislative, pentru a asigura deplina dezvoltare și progresul femeilor, în scopul de a le garanta exercitarea și beneficiul drepturilor omului și libertăților fundamentale, pe baza egalității cu bărbații.

Articolul 3. Domenii problematice:

- Problemele de genuri și drepturile femeilor trebuie abordate prin intermediul tuturor mecanismelor naționale de implementare a drepturilor omului în Moldova;
- Necesitatea alocării resurselor corespunzătoare pentru consolidarea mecanismului național în scopul implementării drepturilor prevăzute de Convenția CEDAW.

Articolul 3. Alinierea de jure

În 2003, Guvernul a adoptat Planul național „Promovarea egalității genurilor umane în societate pentru perioada 2003-2005 (Planul egalității genurilor).⁷⁵ Obiectivele acestui Plan au fost de a elimina discriminarea în baza criteriului de gen pe piața ocupării forței de muncă, de a spori nivelul de informare a publicului cu privire la problemele din domeniul gender, de a educa societatea în spiritul egalității genurilor, de a crea un cadru legislativ în domeniu, de a promova protecția sănătății și maternității și de a combate violența față de femei. Planul egalității genurilor a fost, în mare parte, declarativ și nu conținea anumite recomandări specifice privind reforma legislativă.

Ca parte a eforturilor sale de stabilire a egalității genurilor în domeniul instruirii profesionale, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Concepția privind orientarea, pregătirea și instruirea profesională a resurselor umane.⁷⁶ Abordînd

⁷⁵ Planul național „Promovarea egalității genurilor umane în societate pentru perioada 2003-2005”, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 218 din 28 februarie 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 35-37/230 din 7 martie 2003. Semnificativ este faptul că aceste Planuri naționale rămîn, în esență, declarative, fără mandate obligatorii. În același timp, acest Plan a stat la baza elaborării de către conducerea de stat a unui Plan în domeniul egalității genurilor.

⁷⁶ Hotărîrea Parlamentului pentru aprobarea Concepției privind orientarea, pregătirea și instruirea profesională a resurselor umane, Hotărîrea nr. 253-XV din 19 iunie 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 155-158/640 din 25 iulie 2003.

aceleași probleme, Guvernul a aprobat Planul de măsuri privind revizuirea și modificarea legislației în vigoare pentru armonizarea ei cu prevederile Cartei Sociale Europene revizuite.⁷⁷

Parlamentul, de asemenea, a aprobat Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008.⁷⁸ Acest plan a fost elaborat ținându-se cont de comentariile înaintate de organele competente conform tratatelor Organizației Națiunilor Unite la care Moldova este parte.⁷⁹ Planul în domeniul drepturilor omului conține un capitol cu privire la „drepturile femeilor în contextul oportunităților egale”.⁸⁰ În acest capitol se recomandă modificarea legislației în scopul consolidării egalității sexelor, ca de exemplu modificarea prevederilor legale ce reglementează vârsta minimă pentru încheierea căsătoriei în mod diferit pentru ambele sexe. Planul stipulează reinstituirea subcomisiei pentru șanse egale de pe lângă Parlamentului Republicii Moldova.⁸¹ De asemenea, Planul în domeniul drepturilor omului creează o schemă pentru perfecționarea protecției juridice ale victimelor violenței în familie și pentru promovarea egalității femeilor în domeniul angajării în câmpul de muncă și în sfera business-ului.⁸²

Planul național de acțiuni pentru combaterea traficului de ființe umane⁸³ a culminat cu adoptarea Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.⁸⁴ Cel mai semnificativ este faptul că legea identifică acțiuni concrete ce urmează a fi întreprinse întru realizarea reformei legislative în scopul asigurării conformității statului la standardele internaționale.⁸⁵ De asemenea, Planul pentru combaterea

⁷⁷ Hotărârea Guvernului despre aprobarea Planului de măsuri privind revizuirea și modificarea legislației în vigoare pentru armonizarea ei cu prevederile Cartei Sociale Europene revizuite, Hotărârea nr. 406 din 3 aprilie 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 67-69/428 din 11 aprilie 2003.

⁷⁸ Hotărârea Parlamentului privind aprobarea Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, Hotărârea nr. 415-XV din 24 octombrie 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 235-238/950 din 28 noiembrie 2003.

⁷⁹ Idem. la 1.

⁸⁰ Idem. la 5.

⁸¹ *A se vedea* Partea II, capitolul 11 a), 1 f), Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, pp. 42-43.

⁸² *A se vedea* Partea II, capitolul 11 a), 3 și capitolul 11 b), Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, pp. 44-45.

⁸³ Planul național pentru combaterea traficului de ființe umane, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1219 din 9 noiembrie 2001, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 136-138/1274 din 15 noiembrie 2001, modificată prin Hotărârea Guvernului nr. 903 din 25 august 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 119-122/987 din 9 septembrie 2005 (în continuare „Planul național pentru combaterea traficului de ființe umane”).

⁸⁴ Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, Legea nr. 241-XVI din 20 octombrie 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 164-167/812 din 12 decembrie 2005 (în continuare Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane).

⁸⁵ Capitolul I, paragraful 1.1, Planul național pentru combaterea traficului de ființe umane.

traficului de ființe umane evidențiază tratatele internaționale relevante pe care Republica Moldova încă urmează să le ratifice⁸⁶ și reglementează instituirea Comitetului național pentru combaterea traficului de ființe umane, care are sarcina de a monitoriza implementarea Planului.⁸⁷ Este important faptul că Legea egalității genurilor menționează necesitatea includerii principiilor sale în toate „politicile, strategiile și programele publice, actele normative și investițiile financiare”.⁸⁸

Comitetul CEDAW la sesiunea din 2000 a recomandat Moldovei:

să evalueze capacitatea mecanismului național pentru promovarea femeilor, inclusiv mandatul și resursele acestuia, în scopul asigurării sale cu sprijin politic deplin, resurse umane și financiare necesare pentru a realiza eforturile conducerii de stat în vederea implementării Convenției.⁸⁹

Astfel, este la fel de important ca Republica Moldova să își consolideze angajamentele asumate privind asigurarea drepturilor și egalității femeilor.

Articolul 3. Alinierea de facto

Secțiunea „Introducere” din Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului recunoaște că „în prezent, pentru majoritatea persoanelor care, în conformitate cu prevederile Constituției, trebuie să garanteze respectarea drepturilor omului aceste noțiuni încă nu au devenit parte integrantă a culturii lor juridice”. În continuare se menționează că „în același timp, cetățenii cunosc foarte puțin despre drepturile lor și despre mecanismele de apărare a lor”.⁹⁰ În mod similar, cu privire la Planul egalității genurilor în societate, în regiuni, „nimeni nu a auzit despre un astfel de plan”.⁹¹

Planul național pentru combaterea traficului de ființe umane a eșuat în privința stabilirii unui buget pentru soluționarea problemei cruciale - protecția victimelor/

⁸⁶ Capitolul I, paragraful 1.2 (a) (2), Planul național pentru combaterea traficului de ființe umane (făcând trimitere la Convenția Internațională cu privire la drepturile copilului).

⁸⁷ Anexa nr. 3, paragraful 5, Planul național pentru combaterea traficului de ființe umane.

⁸⁸ Articolul 17, Legea egalității genurilor.

⁸⁹ Concluziile finale ale Comitetului pentru eliminarea discriminării față de femei: Republica Moldova 27/6/2000, A/55/38, paragrafele 99-100.

⁹⁰ Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, pag. 3.

⁹¹ *CEDAW Studiul de facto cu privire la femeile din zonele rurale*, pag. 12.

martorilor.⁹² În același timp, planul menționat cedează o mare parte din responsabilității statului organizațiilor neguvernamentale locale și internaționale.⁹³

Eforturile statului în domeniul combaterii traficului de ființe umane sunt discutate pe larg în articolul 6 de mai jos.

⁹² *A se vedea, de ex.* Capitolul 3, paragraful 3.4 (eșecul de a stabili un buget pentru protecția martorilor); *A se vedea, de asemenea* Legea bugetului de stat pentru 2006, Legea nr. 291-XVI din 16 noiembrie 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 164-167/810 din 9 decembrie 2005 (eșecul de a aloca o sumă din bugetul de stat pentru protecția martorilor). Potrivit informației oferite de Centrul pentru combaterea traficului de persoane (la 27 iulie 2006), Ministerul Afacerilor Interne a alocat Centrului 960,300 lei (aproximativ \$72,000) pentru anul 2006 pentru salarii și reparații, în special.

⁹³ *A se vedea* Anexa 2, Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea componenței nominale a Comitetului național pentru combaterea traficului de ființe umane și Planului național de acțiuni pentru combaterea traficului de ființe umane, Hotărârea nr. 1219 din 11 noiembrie 2001, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 136-138/1274 din 15 noiembrie 2001, modificată prin Hotărârea Guvernului nr. 903 din 25 august 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 119-122/987 din 9 septembrie 2005.

Articolul 4

1. Adoptarea de către statele părți a unor măsuri temporare speciale⁹⁴, menite să accelereze instaurarea egalității în fapt între bărbați și femei, nu este considerată ca un act de discriminare în sensul definiției din prezenta Convenție, dar nu trebuie ca aceasta să aibă drept consecință menținerea unor norme inegale sau diferențiate; aceste măsuri trebuie să fie abrogate de îndată ce au fost realizate obiectivele în materie de egalitate de șanse și tratament.

2. Adoptarea de către statele părți a unor măsuri speciale, inclusiv cele prevăzute în prezenta Convenție, care au drept scop ocrotirea maternității, nu este considerată ca un act discriminatoriu.

Articolul 4. Domenii problematice:

- Necesitatea adoptării măsurilor temporare speciale privind participarea femeilor la politică prin introducerea modificărilor în Legea egalității genurilor, precum și necesitatea implementării acestora în practică;
- În scopul atragerii bărbaților în sfera învățământului și promovării femeilor la posturi de conducere de nivel mai înalt se impune necesitatea întreprinderii măsurilor temporare speciale și în alte domenii, precum educația.

Articolul 4. Alinierea de jure

Legea egalității genurilor definește, printre noțiunile sale de bază, și noțiunea de „acțiuni afirmative” și presupune întreprinderea „acțiunilor afirmative de promovare a participării echilibrate a femeilor și bărbaților la exercitarea profesiilor specifice unde se atestă suprareprezentarea persoanelor de un anumit sex”.⁹⁵

Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului prevede că unul dintre scopurile sale este să „stabilească mecanisme pentru asigurarea reprezentării egale la toate nivelele autorităților publice și organelor executive”.⁹⁶

⁹⁴ „Măsuri temporare speciale” se referă la măsurile care au drept scop promovarea de facto a egalității între femei și bărbați prin folosirea unor cote numerice, cotelor cantitative de participare a acestora.

⁹⁵ Articolele 2 și 13 (3), Legea egalității genurilor.

⁹⁶ Partea II, capitolul 11 a), 1 d), Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, pag. 42.

La examinarea raportului inițial al Republicii Moldova către Comitetul CEDAW, Comitetul și-a exprimat îngrijorarea privind faptul „că nu există o înțelegere clară a articolului 4.1 din Convenție”.⁹⁷

Articolul 4. Alinierea de facto

1. Adoptarea de către statele părți a unor măsuri temporare speciale, menite să accelereze instaurarea egalității în fapt între bărbați și femei, nu este considerată ca un act de discriminare în sensul definiției din prezenta Convenție, dar nu trebuie ca aceasta să aibă drept consecință menținerea unor norme inegale sau diferențiate; aceste măsuri trebuie să fie abrogate de îndată ce au fost realizate obiectivele în materie de egalitate de șanse și tratament.

Deși măsuri temporare speciale, în vederea sporirii numărului de femei care dețin funcții în sfera politică, au fost incluse în proiectul Legii egalității genurilor, examinat de Parlamentul Republicii Moldova, acestea au fost, în particular, eliminate din versiunea finală a legii adoptate.⁹⁸ În conformitate cu Raportul Parlamentului întocmit după examinarea în lectura a doua a Legii egalității genurilor, Comisia pentru politică economică, buget și finanțe s-a opus dispoziției care prevedea „o cotă de cel puțin 30%” a femeilor pe listele electorale, aceasta fiind înlocuită cu formularea „asigurarea reprezentării în listele de candidați a femeilor fără discriminare după criteriul de sex”.⁹⁹

Experții au menționat că percepția celor ce au fixat cotele este motivată prin faptul că „poate să ducă la pierderea calității”.¹⁰⁰ Cu alte cuvinte, oamenii se tem că nu sunt destule femei calificate pentru a suplini posturile politice.

Mai mult, Parlamentul a respins de două ori introducerea măsurilor temporare speciale în Codul Electoral, prima dată în 1995, și apoi în 1999.

⁹⁷ Concluziile finale ale Comitetului pentru eliminarea discriminării împotriva femeilor: Republica Moldova 27/6/2000, A/55/38, paragrafele 97-98 (remarcând că atitudinile stereotipice sunt reflectate în nivelul scăzut al participării politice a femeilor).

⁹⁸ A se vedea Articolul 7 (2) lit. b), Legea egalității genurilor.

⁹⁹ Suplimentul la Raportul din 12 iulie 2005 nr. CDO-6/129 referitor la Proiectul de lege cu privire la asigurarea șanselor egale între femei și bărbați (r. 1628 din 31 mai 2005, a doua lectură), 8 februarie 2006.

¹⁰⁰ CEDAW Studiul de facto: Sistemul de drept, Winrock International, „Noi Perspective pentru Femei” și ABA/CEELI-Moldova (2005), (în continuare CEDAW Studiul de facto: Sistemul de drept) pag. 9.

2. Adoptarea de către statele părți a unor măsuri speciale, inclusiv cele prevăzute în prezenta Convenție, care au drept scop ocrotirea maternității, nu este considerată ca un act discriminatoriu.

Legea egalității genurilor exclude „măsurile de asigurare a unor condiții speciale pentru femei în perioada sarcinii, lăuziei și alăptării” din categoria măsurilor discriminatorii.¹⁰¹ Acest lucru asigură menținerea măsurilor nediscriminatorii în ceea ce privește concedierea femeilor din cauza gravidității, concediile de maternitate și pauzele mai lungi în timpul zilei de muncă pentru îngrijirea copilului. Unii experți, precum și o parte din populație, consideră că astfel de privilegii, de fapt, au ca rezultat micșorarea numărului de femei angajate din cauza cheltuielilor adiționale legate de concediul de maternitate, fapt ce constituie discriminare după criteriul de sex. În același timp, alți experți și o parte din populației au menționat că în realitate puțini angajatori oferă indemnizațiile și concediile la care au dreptul, în conformitate cu legea, mamele însărcinate.

¹⁰¹ Articolul 5 (4) lit. a), Legea egalității genurilor.

Articolul 5

Statele părți vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru:

(a) a modifica schemele și modelele de comportament social și cultural al bărbatului și femeii, pentru a se ajunge la eliminarea prejudecăților și practicilor cutumiare sau de altă natură, care sunt bazate pe ideea de inferioritate sau superioritate a unui sex sau pe imaginea șablon privind rolul bărbatului sau al femeii;

(b) a asigura ca educația în familie să contribuie la o înțelegere clară a faptului că maternitatea este o funcție socială și să fie recunoscută responsabilitatea comună a bărbatului și femeii în creșterea și educarea copiilor și în asigurarea dezvoltării lor, ținând seama că interesul copilului este condiția primordială în toate cazurile.

Articolul 5. Domenii problematice:

- În Republica Moldova, așteptările tradiționale în ceea ce privește rolul femeilor ca fiind cel de a avea grijă de casă și de copii, constituie un obstacol în calea capacității lor de a participa la viața economică și publică.

Articolul 5. Alinierea de jure

Constituția Republicii Moldova garantează respectarea și ocrotirea vieții familiale și declară familia drept un element natural și fundamental al societății care trebuie protejat de stat.¹⁰² Familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între bărbat și femeie, pe egalitatea lor în drepturi și îndatoriri.¹⁰³ Aceste prevederi sunt reflectate și în Codul Familiei.¹⁰⁴

Legea culturii conține o prevedere despre egalitate conform căreia activitățile culturale constituie un drept inalienabil pentru toți.¹⁰⁵ Este de menționat faptul că definiția discriminării reglementată de Legea egalității genurilor, deși repetă formularea prevăzută în articolul 1 al Convenției CEDAW, nu reușește să asigure explicit egalitatea dintre sexe în domeniul social și cultural.¹⁰⁶

Comentînd raportul inițial prezentat de Republica Moldova, Comitetul CEDAW, în cadrul sesiunii din 2000, a indicat cu îngrijorare „persistența atitudinilor și

¹⁰² Articolele 28 și 48 (1), Constituția Republicii Moldova.

¹⁰³ Articolul 48 (2), Constituția Republicii Moldova.

¹⁰⁴ *A se vedea* Articolele 2 (3), 5 (1) și 16 (1), Codul Familiei.

¹⁰⁵ Articolul 11, Legea culturii, Legea nr. 413-XIV din 27 mai 1999, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 83-86/401 din 5 august 1999.

¹⁰⁶ Articolul 2, Legea egalității genurilor.

stereotipurilor în privința rolurilor femeilor și bărbaților în familie și în societate”.¹⁰⁷ Comitetul în continuare a recomandat ca „Republica Moldova să întreprindă măsuri urgente pentru a depăși stereotipurile și atitudinile patriarhale ale societății”, inclusiv, spre exemplu, campanii de informare și ridicare a nivelului de cunoaștere a populației.¹⁰⁸

Articolul 5. Alinierea de facto

„*Jupîneasa ține casa, iar jupînul ține drumul*”.

— Zicală populară moldovenească

„Societatea noastră este plină de tradiții și stereotipuri care discriminează femeile”, a menționat un respondent.¹⁰⁹ În același timp, mai mulți experți în problemele gender au menționat că femeile trebuie să își sporească încrederea în potențialul, aptitudinile proprii și în „rolul lor în viața politică, economică, socială și culturală”.¹¹⁰

În pofida tradițiilor care atribuie femeilor activități menajere și de îngrijire a copiilor, iar bărbaților rolul de asigurător financiar al familiei, în realitate însă, atât în zonele rurale, cât și în zonele urbane, femeile constituie o jumătate din cei ce îndeplinesc funcția de cap de familie.¹¹¹ Cu toate acestea, femeile care conduc gospodăria trăiesc mai rău, din punct de vedere al nivelului de trai, în comparație cu bărbații care sunt capul familiei. În timp ce 24.8% dintre bărbații conducători de gospodărie mențin un nivel de trai „rău”, acest procent se ridică la 33.3% în cazul femeilor. Și, dimpotrivă, gospodăriile caracterizate printr-un nivel de trai „bun” coboară semnificativ în baza criteriului de sex: pentru bărbați el constituie 4%, iar pentru femei 2.8%.¹¹² Cu alte cuvinte, un număr mare de gospodării conduse de femei mențin un nivel de trai mai scăzut, iar un număr mai mic de gospodării mențin un nivel de trai de o calitate mai bună.

¹⁰⁷ Concluziile finale ale Comitetului pentru eliminarea discriminării față de femei: Republica Moldova 27/6/2000, A/55/38, paragraful 97 (remarcînd că atitudinile stereotipice sunt reflectate în nivelul scăzut al participării politice a femeilor).

¹⁰⁸ Idem. la paragraful 98.

¹⁰⁹ *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 59.

¹¹⁰ *Analiza gender a legislației în vigoare a Republicii Moldova*, UNIFEM (2004), pp. 35-36; *CEDAW Studiul de facto cu privire la femeile din zonele rurale*, pag. 13.

¹¹¹ *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 71; *CEDAW Studiul de facto cu privire la femeile din zonele rurale*, pag. 9.

¹¹² *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 79.

Discriminarea în sînul familiei & povara muncii duble

Un respondent a făcut un comentariu referitor la povara muncii duble suportate de femei datorită stereotipurilor cu privire la rolul femeilor acasă: „femeile știu că au multe pe spatele lor: treburile gospodăriei, lucrul pentru acasă cu copiii pînă la orele 10 sau 11 noaptea”. Alții au declarat: „femeile trebuie să aibă grijă de casă, să îngrijească de copii, să pregătească mîncare și să muncească pentru a cîștiga bani. După cum vedeți, femeile sunt supraîncărcate” și „în multe cazuri, femeile trebuie să își asume responsabilități duble - ale lor proprii și ale bărbaților”. Totodată, „bărbații sunt considerați ca fiind capul familiei”.¹¹³

Pe lîngă povara muncii duble, alți respondenți au comentat cu privire la „tendența social/culturală a femeilor de a fi ascultătoare și de a deservi bărbații” și că „tradiția de a fi ascultătoare și de a deservi bărbații este rezultatul lipsei de educație”.¹¹⁴

Este interesant de menționat faptul că fiind întrebați despre domeniile în care femeile se confruntă cu cele mai mari obstacole în ceea ce privește discriminarea, fiindu-le totodată oferite opțiuni domenii precum politica, ocrotirea sănătății și educația, respondenții au indicat că în familie femeile sunt supuse cel mai mult discriminării. Fiind rugați să ofere un exemplu al discriminării împotriva femeilor în general, un respondent a comentat:

În primul rînd, și cel mai des, femeile sunt discriminate în cadrul familiei. Cu toate acestea, de asemenea, ele sunt discriminate și în multe alte domenii. Ele au în grija lor toată gospodăria familiei. Bărbații nu se implică, deoarece consideră că acest tip de muncă nu li se potrivește.¹¹⁵

Concediul de paternitate

În ceea ce privește îngrijirea copiilor, după cum au indicat cîtiva respondenți, foarte puțini tați din Moldova își iau concediu de paternitate pentru a își crește copiii. Potrivit respondenților, acei care își iau concediu de paternitate o fac doar în cazurile cînd soțiile lor cîștigă mai mulți bani decît ei și nu din interesul lor de a crește copii. Un respondent a menționat: „Pun la îndoială capacitatea bărbaților de a îngriji copii la fel de bine ca femeile”.¹¹⁶

¹¹³ CEDAW Studiul de fact^o cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 75.

¹¹⁴ Idem. la 52.

¹¹⁵ Idem. la 58.

¹¹⁶ Idem. la 62.

Alt respondent a explicat că „în această țară astfel de practici nu sunt foarte populare. Într-o economie instabilă mulți bărbați sunt șomeri și, astfel, ei au posibilitatea de a își lua concediu de paternitate pentru îngrijirea copiii săi”.¹¹⁷ Totodată, a fost recunoscut cu sinceritatea faptul că „bărbații au salarii mai mari decât femeile. Astfel, din punct de vedere financiar, este preferabil ca femeile să își ia concediu de maternitate”.¹¹⁸

¹¹⁷ Idem. la 67.

¹¹⁸ Idem.

Articolul 6

Statele părți vor lua toate măsurile adecvate, inclusiv pe plan legislativ, pentru reprimarea sub toate formele existente a traficului de femei și a exploatării prostituției femeii.

Articolul 6. Domenii problematice:

- Statul trebuie să își asume toate costurile în privința serviciilor de identificare și documentare oferite victimelor traficului;
- Reprezentanții organelor de drept și sistemul judecătoresc trebuie să respecte confidențialitatea în ceea ce privește identitatea victimelor traficului, să asigure protecția victimelor și dreptului la viață privată;
- Reforma legislativă trebuie să asigure ca acordul victimei să nu devină relevant în cadrul procesului de judecată în cazul în care, chiar dacă mijloacele de trafic au fost stabilite, procurorul nu poate obține destule probe pentru a dovedi toate elementele infracțiunii de trafic și astfel prezintă o acuzație mai puțin gravă;
- Reforma legislativă trebuie implementată pentru a se asigura ca victimele traficului să nu fie urmărite pentru infracțiuni comise drept consecință a faptului că au fost traficate, în special în cazurile când procurorul nu a obținut suficiente probe pentru a dovedi infracțiunea de trafic, și astfel cazurile de trafic fiind judecate sub alte acuzații;
- Statul trebuie să își asume responsabilități mai mari cât privește oferirea asistenței financiare și a serviciilor de reabilitare a victimelor;
- Înlesnirea prostituției trebuie pedepsită în conformitate cu legislația penală sau administrativă.

Articolul 6. Alinierea de jure

Traficul de ființe umane

Traficul constituie o infracțiune și este considerat una din multiplele forme de violență împotriva femeii.¹¹⁹ Articolul 6 din Convenția CEDAW este în special important

¹¹⁹ A se vedea Articolul 2 lit. b), Declarația cu privire la eliminarea violenței împotriva femeilor, Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite nr. A/RES/48/104, a 85-a ședință plenară, 20 decembrie 1993.

pentru Republica Moldova, deoarece aceasta este recunoscută drept țară de origine a traficului de persoane, îndeosebi de femei, fenomenul fiind de o amploare semnificativă.¹²⁰

Unul dintre cele mai importante progrese înregistrate în domeniul legislației cu privire la drepturile femeilor este adoptarea Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.¹²¹ Această lege reprezintă punctul culminant în elaborarea Planului național de acțiuni cu privire la combaterea traficului de ființe umane, fiind întocmit, aprobat pentru prima dată în țară în anul 2001, și modificat ulterior în 2005.¹²² În conformitate cu acest Plan național, a fost înființat Comitetul pentru combaterea traficului de ființe umane, care are drept sarcină monitorizarea implementării acestuia.

Planul național cu privire la combaterea traficului de ființe umane prevede crearea unui cadru legislativ, inclusiv adoptarea noilor legi, modificarea codurilor în vigoare și ratificarea convențiilor internaționale relevante. Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane aduce legislația națională în concordanță mai apropiată cu standardele internaționale expuse în Protocolul pentru prevenirea, stoparea și pedepsirea traficului de ființe umane, în special traficului de femei și copii, completând Convenția ONU împotriva criminalității organizate transnaționale (Protocolul de la Palermo)¹²³ și Convenția Consiliului Europei cu privire la acțiunile împotriva traficului de ființe umane.¹²⁴

¹²⁰ *Raportul cu privire la traficul de ființe umane*, Departamentul de Stat al SUA, iunie 2006, pag. 181, disponibil la <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2006/> și *Raporturile pe țări cu privire la practicile din domeniul drepturilor omului în Moldova*, Departamentul de Stat al SUA, Oficiul pentru Democrație, Drepturile Omului și Muncă, Secțiunea 5: Discriminarea, abuzurile din societate și traficul de ființe umane, 28 februarie, 2005, disponibil la <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2004/41697.htm>. A se vedea, de asemenea *Raportul cu privire la instrumentul de evaluare a traficului de ființe umane pentru Moldova*, ABA/CEELI, iunie 2005, pag. 1; și *Victimele traficului în Ealcani*, Organizația Internațională pentru Migrație, 2001, pag. 9.

¹²¹ Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

¹²² Planul național cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1219 din 9 noiembrie 2001, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 136-138/1274 din 15 noiembrie 2001, modificată prin Hotărârea Guvernului nr. 903 din 25 august 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 119-122/987 din 9 septembrie 2005.

¹²³ Documentul ONU nr. A/55/383 din 25 decembrie 2003. Moldova a ratificat atât Convenția ONU împotriva criminalității organizate transnaționale (Convenția COT), cât și Protocolul de la Palermo din 16 septembrie 2005. A se vedea, de asemenea, *Raportul cu privire la instrumentul de evaluare a traficului de ființe umane pentru Moldova*, ABA/CEELI, iunie 2005.

¹²⁴ Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, CETS nr. 197, adoptată de către Comitetul de Miniștri la 3 mai 2005 și deschisă pentru semnare la 16 mai 2005. Această Convenție a fost semnată de Republica Moldova la 19 mai 2005. Convenția încă nu a intrat în vigoare. Convenția poate fi accesată la http://www.coe.int/T/E/human_rights/trafficking/PDF_Conv_197_Trafficking_E.pdf.

Fiind un protocol la Convenția împotriva criminalității organizate transnaționale, scopul Protocolului de la Palermo este criminalizarea traficului de ființe umane. Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, de asemenea, se referă atât la traficul transfrontalier, cât și la cel intern.

La nivel național, Codul Penal al Republicii Moldova stabilește, în mod separat, pedeapsa pentru infracțiunea de trafic de ființe umane și infracțiunea de trafic de copii¹²⁵, reproducând aceeași schemă legală expusă în Protocolul de la Palermo. Cert este faptul că Planul cu privire la combaterea traficului de ființe umane impune Republica Moldova să „aducă legislația națională în concordanță cu instrumentele internaționale în domeniul combaterii traficului de ființe umane și cu standardele internaționale în domeniul drepturilor omului”.¹²⁶

Atât standardele naționale, cât și internaționale, divizează infracțiunea de trafic de ființe umane în trei elemente: *acțiuni*, *mijloace* și *scop*. Pentru a fi în prezența infracțiunii de trafic de ființe umane toate trei elemente trebuie probate cumulativ.¹²⁷ În mod similar, atât la nivel național, cât și internațional, se garantează faptul că odată ce *mijloacele* sunt stabilite — *inter alia*, amenințările cu violența fizică sau psihică, răpirea, furtul actelor de identitate sau de călătorie, robia pentru nerambursarea datoriei, înșelăciunea, abuzul de putere — consimțământul victimei devine irelevant.¹²⁸ În conformitate cu Protocolul de la Palermo, consimțământul unei victime adulte este irelevant în cazul în care au fost utilizate mijloace de constrângere sau de înșelăciune.¹²⁹ Problema consimțământului nu poate fi niciodată pusă în discuție în cazurile traficului de minori.¹³⁰ În plus, Protocolul prevede că

¹²⁵ Articolul 165 (infracțiunea de trafic de ființe umane) și articolul 206 (infracțiunea de trafic de copii), Codul Penal.

¹²⁶ Articolul 1.2 lit. a), Planul național cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

¹²⁷ *Acțiunile* includ recrutarea, transportarea, transferarea, tănuirea și primirea persoanelor. *Mijloacele* constau în „amenințarea sau utilizarea forței sau altor forme de constrângere, de răpire, de fraudare, de înșelare sau abuzul de putere sau de o poziție de vulnerabilitate sau oferirea ori primirea plăților, beneficiilor cu scopul obținerii consimțământului unei persoane care deține controlul asupra altei persoane”; iar *scopul* trebuie să fie pentru exploatare. Exploatarea include „cel puțin, exploatarea altor persoane prin prostituare sau alte forme de exploatare sexuală, munca sau serviciile forțate, sclavia sau practicile similare sclaviei, robiei sau transplantului de organe”. Articolul 3 lit. a), Protocolul pentru prevenirea, stoparea și pedepsirea traficului de ființe umane, în special de femei și copii, completând Convenția ONU împotriva criminalității organizate transnaționale (Protocolul de la Palermo cu privire la traficul de ființe umane), Actul A/55/383 din 25 decembrie 2003.

¹²⁸ Articolele 2 (4) și 30 (3), Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

¹²⁹ Articolul 3 lit. b), Protocolul de la Palermo cu privire la traficul de ființe umane.

¹³⁰ *Idem*.

traficul de copii se califică drept infracțiune chiar și în cazul în care traficanții nu a amenințat, nu a abuzat fizic sau nu a aplicat oricare alte mijloace ilegale sau de constrângere.¹³¹ Astfel, problema consimțământului nu trebuie să fie abordată în cazul traficului de minori.

Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane cheamă statele să încorporeze în cadrul sistemelor de drept naționale „posibilitatea de a nu impune pedepse victimelor pentru implicarea lor în activități ilegale, în măsura în care ele au fost forțate să facă aceasta”.¹³² Alte acorduri regionale la care Republica Moldova este parte prevăd că „victimele traficului nu trebuie tratate drept infractori în ceea ce privește prostituția, migrațiunea și legile din domeniul muncii”.¹³³ Planul de acțiuni al OSCE solicită statelor să se asigure că victimele nu sunt supuse urmării penale „doar ca rezultat direct” al faptului că au fost traficate.¹³⁴ Atât Codul Penal, cât și Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, absolvă victimele traficului de ființe umane de răspundere pentru acțiunile comise în legătură cu faptul că au fost traficate.¹³⁵

Protecția victimelor

Constituția Republicii Moldova declară că respectarea și ocrotirea persoanei este o îndatorire primordială a statului.¹³⁶ Pe lângă asta, Codul de Procedură Penală obligă toate organele și persoanele participante la procesul penal să respecte drepturile, libertățile și demnitatea persoanei, inclusiv a victimei.¹³⁷ Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane prevede, la general, reabilitarea socială a victimelor, garantându-le „asistență juridică și materială, reabilitare

¹³¹ Articolul 3 lit. c), Protocolul de la Palermo cu privire la traficul de ființe umane.

¹³² Articolul 26, Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, CETS nr. 197 din 16 mai 2005.

¹³³ *Măsuri speciale de protecție a victimelor traficului de ființe umane care au calitate de martori*, Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-est, Portoroz, Slovenia, 26-27 martie 2003, pag. 2.

¹³⁴ Secțiunea 1.8 din Planul de acțiuni al OSCE pentru combaterea traficului de ființe umane, PC.DEC/557, 24 iulie 2003.

¹³⁵ Articolul 165 (4), Codul Penal, în versiunea modificată prin Legea nr. 376-XVI din 29 decembrie 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 20/89 din 31 ianuarie 2006; articolul 32, Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane. Raportul Înaltului Comisar al ONU pentru Drepturile Omului către Consiliul Economic și Social, Principiile și îndrumările recomandate în domeniul drepturilor omului și traficului de ființe umane (Îndrumările Înaltului Comisar al ONU pentru Drepturile Omului) specifică ulterior aceste principii: „Persoanele traficate nu trebuie să fie reținute, acuzate sau urmărite penal pentru ilegalitatea intrării lor sau domiciliului în țările de tranzit sau de destinație, sau pentru implicarea lor în activități ilegale în măsura în care asemenea implicare este o consecință directă a statutului lor de persoană traficate”. Principiul 7, Îndrumările Înaltului Comisar al ONU pentru Drepturile Omului, E/2002/68/Ad. 1, 20 mai 2002.

¹³⁶ Articolul 16 (1), Constituția Republicii Moldova.

¹³⁷ Articolul 10, Codul de Procedură Penală.

psihologică, medicală și profesională, angajare în câmpul muncii și acordarea de spațiu pentru trai”.¹³⁸ De asemenea, legea menționată mai sus prevede că “*persoana prezumată a fi victimă a traficului de ființe umane* beneficiază de pachetul minim de asistență medicală asigurat de instituțiile medicale stabilite”.¹³⁹

În concluzie, Republica Moldova este în continuare obligată să racordeze legislația și practica națională la standardele internaționale din domeniul drepturilor omului pe care s-a angajat să le respecte.¹⁴⁰ Legislația internațională cere Republicii Moldova să ofere protecție și servicii victimelor traficului de ființe umane, inclusiv libertatea de a nu fi supuse pedepsei penale; să asigure protecția victimei indiferent de faptul dacă victima este sau nu este de acord să depună mărturii; să asigure protecție eficientă în ceea ce privește procedurile în ședința de judecată, asigurând irelevanța consimțământului cu privire la orice aspect al infracțiunii; și să ofere servicii umane de bază.¹⁴¹

Nediscriminarea

Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane prevede:

Executarea prevederilor prezentei legi, în special a măsurilor de protecție a drepturilor victimelor traficului de ființe umane, este asigurată fără nici o discriminare pe vreun criteriu, cum ar fi: sexul, rasa, limba, religia, opinia politică sau de altă natură, originea socială sau națională, cetățenia, apartenența la o minoritate etnică etc.¹⁴²

Merită de menționat faptul că, fiind prima prevedere expresă antidiscriminatorie din legislația în vigoare a Republicii Moldova, victimelor traficului de ființe umane trebuie să li se asigure protecție specială împotriva discriminării în baza criteriilor enumerate.

¹³⁸ Articolul 16, Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

¹³⁹ Articolul 20 (2), Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane (subliniere efectuată de autor).

¹⁴⁰ Articolul 3, Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane. Articolul 4 (1) și (2), Constituția Republicii Moldova; articolul 8, Constituția Republicii Moldova (cu privire la respectarea tratatelor și legilor internaționale). *A se vedea, de asemenea, Hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea unor prevederi ale art. din Constituția Republicii Moldova nr. 55 din 14 octombrie 1999, paragrafele 6, 8, 11, n.6* (care stabilesc că norma și principiile universale recunoscute ale dreptului internațional sunt executorii pentru Republica Moldova în măsura în care ea și-a exprimat consimțământul de a fi legată de acestea prin actele internaționale respective; tratatele internaționale reprezintă o parte integră a cadrului legislativ național și prevalează în raport cu legislația națională atunci când cele două sunt în contradicție).

¹⁴¹ *A se vedea, la general, Raportul cu privire la instrumentul de evaluare a traficului de ființe umane pentru Moldova*, ABA/CEELI, iunie 2005, pentru informații suplimentare legate de problemele din domeniul traficului de ființe umane în Moldova,

¹⁴² Articolul 5, Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

Identificarea și eliberarea documentelor de identitate ale victimelor

Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane prevede că identificarea victimelor traficului de ființe umane „se efectuează de către autoritățile publice competente cu concursul organizațiilor nonguvernamentale, administrației publice și organizațiilor neguvernamentale competente”.¹⁴³ De asemenea, Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane impune statului obligația să repatrieze și să primească victimele în Moldova, inclusiv să confirme cetățenia victimei și eliberarea actelor de călătorie „fără întârzieri nejustificate”, ținând cont de necesitățile de asigurare a securității victimelor.¹⁴⁴

Cît privește cetățenii Republicii Moldova care s-au întors în țară, statul este obligat să le înlocuiască pașapoartele pierdute.¹⁴⁵ „Buletinele de identitate sunt emise de autoritățile competente proprietarului sau reprezentantului său autorizat în persoană și sub semnătură”.¹⁴⁶ Legislația în vigoare a Republicii Moldova garantează dreptul la întoarcere în țară a cetățenilor, descendenților lor și persoanelor apatride.¹⁴⁷ Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane prevede că actele de identitate pentru victime să fie eliberate prompt și gratis.¹⁴⁸ Nu există o prevedere similară și în cazul actelor legate de cetățenie. Planul național de acțiuni pentru combaterea traficului de ființe umane propune unele modificări la Ordonanța Guvernului privind stabilirea cuantumului taxelor consulare și anume eliberarea actelor de identitate temporare și permanente și certificatelor de cetățenie gratis victimelor traficului de ființe umane.¹⁴⁹

¹⁴³ Articolul 15 (2), Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane (subliniere efectuată de autor).

¹⁴⁴ Articolul 19 (1)-(3), Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane. Planul de acțiuni al OSCE pentru combaterea traficului de ființe umane de asemenea solicită statelor să asigure oferirea actelor de identitate „drept un prim pas spre clarificarea identității victimei”. Secțiunea 5.1, Planul de acțiuni al OSCE, PC.DEC/557, 24 iulie 2003.

¹⁴⁵ Paragraful 21 din Hotărîrea Guvernului cu privire la sistemul național de pașapoarte, Hotărîre nr. 376 din 6 iunie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 7/344 din 24 august 1995. *A se vedea, de asemenea*, Legea cu privire la buletinele de identitate și sistemul național de pașapoarte, Legea nr. 273 din 9 noiembrie 1994, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 9/89 din 9 februarie 1995.

¹⁴⁶ Regulamentul I, paragraful 7, Hotărîrea Guvernului cu privire la sistemul național de pașapoarte, Hotărîrea nr. 376 din 6 iunie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 7/344 din 24 august 1995. *A se vedea, de asemenea*, Legea cu privire la buletinele de identitate și sistemul național de pașapoarte, Legea nr. 273 din 9 noiembrie 1994, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 9/89 din 9 februarie 1995.

¹⁴⁷ Articolul 1 (1), Legea cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova, Legea nr. 269-XIII din 9 noiembrie 1994, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 6/54 din 26 ianuarie 1995; articolul 20 (1), Legea cu privire la migrațiune, Legea nr. 1518-XV din 6 decembrie 2002, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 1-2/2 din 15 ianuarie 2003.

¹⁴⁸ Articolul 22 (1) lit. b), Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

¹⁴⁹ *A se vedea* Articolul 1.2 (1) (2), Planul național de acțiuni pentru combaterea traficului de ființe umane, cu privire la „posibilitatea modificării” Ordonanței Guvernului nr. 1 din 26 septembrie 2000.

Dreptul la viață privată

Constituția Republicii Moldova prevede că statul „respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată”.¹⁵⁰ Planul național de acțiuni pentru combaterea traficului de ființe umane prevede adoptarea legislației pentru asigurarea protecției informației personale despre victimele traficului, reglementând procedura pentru colectarea, analiza și distribuirea ei.¹⁵¹ Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane prevede că „viața privată și identitatea victimei traficului de ființe umane sînt protejate”. Ea, de asemenea, conține prevederi explicite care protejează identitatea și informația personală despre victimă “*doar în perioada procesului penal*”.¹⁵²

Agresiunea sexuală

Unele din principiile de implementare de bază ale Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane sunt principiile „respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale”, „legalității” și „asigurării securității” victimelor.¹⁵³ Agresiunea sexuală din partea autorităților organelor de drept - cei care trebuie să protejeze victima - constituie o violare strigătoare la cer a drepturilor omului. Agresiunea sexuală include abuzul sexual, violul și hărțuirea sexuală și poate fi definită drept gesturi sexuale impuse prin intimidare, amenințare sau violență verbală și/sau fizică.

Codul Penal al Republicii Moldova interzice violul, inclusiv acțiunile violente cu caracter sexual, constrîngerea la acțiuni cu caracter sexual a victimei și agresiunea sexuală.¹⁵⁴ Infracțiunea de viol este definită doar în termenii relațiilor sexuale.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Articolul 28, Constituția Republicii Moldova (cu privire la dreptul la viață privată și de familie).

¹⁵¹ Articolul 1.4 lit. d), Planul național pentru combaterea traficului de ființe umane.

¹⁵² Articolul 21 (1), Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane. Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane solicită ca fiecare parte „să ocrotească viața privată și identitatea victimelor”. Articolul 11, Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane. Nu este prevăzută nici o restricție de timp, diminuîndu-se utilitatea dreptului la viața privată din momentul identificării și pe durata procedurilor judiciare, inclusiv și ulterior.

¹⁵³ Articolul 4 (1), (4), (7), Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

¹⁵⁴ Articolele 171-175, Codul Penal.

¹⁵⁵ Deși violul este în mod consistent și semnificativ subraportat, conform raportului inițial prezentat de Moldova Comitetului CEDAW, „violul reprezintă cea mai mare parte dintre infracțiunile comise împotriva persoanei”, crescînd de la 71% dintre infracțiunile raportate împotriva persoanei în 1994 la 91.5% în primul semestru al anului 1998. Raportul inițial al Republicii Moldova, CEDAW, 26 octombrie 1998, paragrafele 67 și 68.

Prostituția

În conformitate cu Codul cu privire la Contravențiile Administrative, prostituția este o infracțiune pedepsită cu amendă sau detenție. Mărimea sancțiunii administrative crește în cazul în care infracțiunea este comisă mai mult de o singură dată pe durata unui singur an.¹⁵⁶ Propagarea prostituției prin intermediul mass-media atrage după sine atragerea la răspunderea administrativă prin aplicarea unei amenzi.¹⁵⁷ Proxenetismul se consideră infracțiune prevăzută de Codul Penal.¹⁵⁸ Nu există legi care ar penaliza întreținerea caselor de toleranță.¹⁵⁹

În același timp, solicitarea prestării serviciilor de prostituție nu este interzisă de legislația Republicii Moldova. Ținând cont de relația dintre fenomenul de prostituție și traficul de ființe umane, Convenția Consiliului Europei cu privire la lupta împotriva traficului de ființe umane cere statelor să adopte legi care ar criminaliza „utilizarea serviciilor ce constituie obiect al exploatării în cunoștință de cauză despre faptul că persoana este o victimă a traficului de ființe umane”.¹⁶⁰ Mai mult, articolul 6 al Convenției CEDAW obligă statele semnatare să întreprindă toate acțiunile pentru a stopa „exploatarea prostituării femeilor”.

Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului prevede modificarea „legislației în vigoare cu privire la urmărirea penală în cazul prostituției cu scopul de a pedepsi în mod egal atât prostituata, cât și clientul”.¹⁶¹

Articolul 6. Alinierea de facto

Traficul de ființe umane

Traficul de ființe umane constituie o problemă majoră în Republica Moldova care este recunoscută drept una dintre cele mai mari țări-sursă pentru victimele traficului de ființe umane din regiune.

¹⁵⁶ Articolul 171/1, Codul cu privire la Contravențiile Administrative.

¹⁵⁷ Articolul 171/2, Codul cu privire la Contravențiile Administrative.

¹⁵⁸ Articolul 220, Codul Penal.

¹⁵⁹ Anterior, prin articolul 222 Codul Penal pedepsea întreținerea caselor de toleranță.

¹⁶⁰ Articolul 19, Convenția Consiliului Europei cu privire la lupta împotriva traficului de ființe umane, CETS nr. 197 din 16 mai 2005.

¹⁶¹ Partea II, capitolul 11 a), 1 e), Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, pag. 42.

Un studiu a relevat că handicapul mental a devenit tot mai prevalent printre victimele traficului de ființe umane în 2005.¹⁶² Spre exemplu, numărul victimelor cu capacitate mentală redusă a crescut pînă la 10.4%; celor cu dereglări nevrotice la 56.9%; celor cu dereglări de personalitate și emoționale la 11.5% și 6.1%, respectiv.¹⁶³ Acest lucru este datorat, cel puțin parțial, unei conștientizări sporite a problemei în rîndul populației datorită desfășurării campaniilor de informare în masă care au demarat în 2003, dat fiind faptul că este de așteptat ca astfel de campanii să fie mai puțin reușite în educarea celor cu handicap mental, sporind în acest fel reprezentarea lor relativă printre victime. Personalul unui centru al victimelor a menționat că, atît timp cît nu există indici că persoanele retardate mental sunt țintite de traficanți, persoanele cu handicap mental pot mai ușor să cadă pradă traficantilor.¹⁶⁴

Criminalizarea și urmărirea penală

Cu toate că prevederile legislației naționale reflectă standardele internaționale, aplicarea actuală a noilor standarde rămîne a fi motiv de îngrijorare. Spre exemplu, organele de poliție nu sunt întotdeauna capabile să obțină probe suficiente pentru a dovedi toate cele trei elemente ale infracțiunii. Dovedirea prezenței *scopului*, ceea ce presupune implicarea exploatării victimei, este în special dificilă, deoarece dovezile sunt, în primul rînd, găsite în țările de destinație, iar organele de urmărire penală ale statului nu dispun nici de instruirea și nici de resursele necesare pentru a efectua investigații la nivel internațional în conformitate cu tratatele mutuale de asistență judiciară.¹⁶⁵ Respectiv, urmărirea penală, de cele mai multe ori, intervine pentru alte infracțiuni adiacente.¹⁶⁶

Victimele trebuie să fie imune față de urmărirea penală pentru infracțiunile săvîrșite ca rezultat al faptului că au fost traficate. În conformitate cu interpretarea legii oferită de angajații Centrului pentru combaterea traficului de persoane din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, care este responsabil pentru urmărirea penală a cazurilor de trafic de ființe umane, victimele, totuși, nu sunt imune față de infracțiunile comise ulterior, chiar și în cazul cînd crima subsecventă este o consecință directă a faptului că acestea au fost traficate. Astfel, victimele sunt urmărite penal pentru schimbarea declarațiilor lor în cazurile de trafic de ființe umane, fără a se ține cont

¹⁶² Interviuri, Centrul de reabilitare al OIM, ianuarie 2006.

¹⁶³ Informația actualizată a profilului statistic 2004/2005 OIM (2006), pag. 8.

¹⁶⁴ Interviuri, Centrul de reabilitare al OIM, ianuarie 2006.

¹⁶⁵ Interviuri cu Radu Foltea, Asistent juridic în cadrul Programului de prevenire a traficului de ființe umane, OIM, ianuarie 2006.

¹⁶⁶ Infracțiunile adiacente pot include, printre altele, infracțiunea de spălare a banilor, fraudă, răpirea de persoane, cauzarea leziunilor corporale serioase, sclavia, violul și reținerea actelor de identitate.

de motivul schimbării acestora.¹⁶⁷ Victimele, de asemenea, pot fi puse sub acuzație pentru practicarea prostituției¹⁶⁸ și pentru încălcarea legislației cu privire la migrație,¹⁶⁹ cum ar fi, de exemplu, domicilierea fără pașaport, precum și pentru încălcarea legislației muncii, chiar și în cazul în care acțiunile ce constituie infracțiune au fost săvârșite în timp ce victima se afla sub controlul traficantului.

Mai mult, victimele ar putea fi urmărite penal în cazul în care procurorul deține probe insuficiente privind infracțiunea de trafic de ființe umane sau în cazul în care traficantul este găsit vinovat de săvârșirea unei infracțiuni mai puțin grave, precum infracțiunea de proxenetism. În timp ce este important ca traficantii să fie supuși urmăririi penale în baza oricărui temei, rămîne îndoielnic faptul dacă protecția și resursele oferite victimelor traficului de ființe umane vor fi aplicate în cazurile cînd victima a fost într-adevăr traficată, însă din cauza lipsei de dovezi, partea acuzării este nevoită să invoce alte infracțiuni. Din punct de vedere tehnic, protecția împotriva urmăririi penale se aplică doar victimelor ce cad sub incidența Legii cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane și prevederilor traficului de ființe umane din Codul Penal.¹⁷⁰ Legislația în vigoare rămîne deschisă interpretării cît privește punerea în discuție a consimțămîntului victimei în cazurile în care, din cauza lipsei de probe, infracțiunea invocată nu constituie trafic de ființe umane.

După cum este recunoscut la nivel internațional, urmărirea penală a victimelor traficului de ființe umane pentru acțiunile comise pe durata traficării, cum ar fi, de exemplu, deținerea actelor false, trecerea ilegală a frontierei, cerșitul sau prostituția,

¹⁶⁷ De exemplu, victima poate fi urmărită penal pentru schimbarea declarațiilor sale chiar și în cazul în care ea a fost intimidată de către apărător pentru a proceda astfel. *A se vedea* Articolele 311 și 313, Codul Penal (care pedepsește refuzul sau eschivarea martorului sau părții vătămate de a face declarații și care prevede infracțiunea de denunțare calomnioasă ce poate fi invocată în cazurile în care victimele își schimbă poziția și decid să nu depună mărturie).

¹⁶⁸ În Moldova, prostituția constituie contravenție administrativă, sancționată prin amendă sau „arest administrativ”. Articolul 171/1, Codul cu privire la Contravențiile Administrative.

¹⁶⁹ *A se vedea, de exemplu*, Articolul 186, Codul cu privire la Contravențiile Administrative (cu privire la domicilierea fără pașaport); articolul 191, Codul cu privire la Contravențiile Administrative (cu privire la încălcarea regulilor de trecere a frontierei de stat); articolul 191/1, Codul cu privire la Contravențiile Administrative (cu privire la încălcarea de către cetățenii străini sau apatrizi a regulilor de ședere în Republica Moldova, articol introdus în Codul cu privire la Contravențiile Administrative prin Legea nr. 1524-XV din 12 decembrie 2002, în vigoare din 21 ianuarie 2003); articolul 192, Codul cu privire la Contravențiile Administrative (cu privire la încălcarea regulilor de înregistrare a actelor de identitate, de întocmire a actelor cetățenilor străini sau apatrizilor pentru dreptul de ședere sau tranzitare a teritoriului Republicii Moldova, articol introdus în Codul cu privire la Contravențiile Administrative prin Legea nr. 1524-XV din 12 decembrie 2002, în vigoare de la 21 ianuarie 2003); articolul 192/2, Codul cu privire la Contravențiile Administrative (cu privire la încălcarea regulilor regimului frontierei de stat, articol introdus în Codul cu privire la Contravențiile Administrative prin Legea nr. 63-XVI din 28 aprilie 2005, în vigoare de la 27 mai 2005).

¹⁷⁰ Articolul 32, Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane; articolul 165 (4), Codul Penal.

este o practică foarte contraproductivă.¹⁷¹ Urmărirea penală a victimelor traficului de ființe umane nu doar le descurajează pe victime să raporteze despre cazul de trafic organelor de drept, dar le mai împiedică să se autoidentifice drept victime pentru a beneficia astfel de serviciile medicale și juridice necesare pentru a scăpa de traficanți și a își reconstrui viețile lor. Desigur, Convenția Consiliului Europei cu privire la lupta împotriva traficului de ființe umane recomandă statelor să nu pedepsească victimele „pentru implicarea lor în activități ilegale, în măsura în care ele au fost forțate să procedeze astfel”.¹⁷²

Obținerea documentelor, identificarea și serviciile

Unul dintre principalele obstacole identificate de către consultanții juridici de la Centrul de reabilitare al OIM ține de lipsa cooperării din partea autorităților publice locale în scopul eliberării actelor solicitate necesare victimelor sau prestării serviciilor ce sunt parte a obligațiilor lor de serviciu. Se atestă un refuz evident din partea funcționarilor de stat de a acorda asistență victimelor traficului de ființe umane și în ceea ce privește numeroasele cazuri de comportament discriminator.

Spre exemplu, autoritățile publice au refuzat să recunoască actele emise de autoritățile din regiunea de conflict Transnistria. Aceasta constituie o problemă importantă, dat fiind faptul că un număr de victime ale traficului de ființe umane vin dinspre sau prin regiunea transnistreană. Refuzul de a presta servicii unei persoane ținându-se cont de criteriul originii sale „naționale” sau „sociale” poate fi calificat drept discriminare în conformitate cu Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.¹⁷³

Unul dintre cei mai critici factori privind asigurarea de către stat a protecției și serviciilor de asistență victimelor traficului este abilitatea și voința acestuia de a își asuma cheltuielile financiare. Pentru a implementa Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane statul trebuie să modifice legislația în vigoare

¹⁷¹ *A se vedea la general* Declarația principiilor fundamentale ale justiției pentru victimele crimei și abuzului de putere, GA RES 40/34, 29 noiembrie 1985; Recomandarea Consiliului Europei R (87) 21 cu privire la asistența oferită victimelor și prevenirea victimizării; Recomandarea Consiliului Europei R (2000) 11 cu privire la lupta împotriva traficului de ființe umane cu scopul exploatării sexuale, paragrafele 26-41.

¹⁷² Articolul 26, Convenția Consiliului Europei cu privire la lupta împotriva traficului de ființe umane; *a se vedea, de asemenea*, Măsuri speciale de protecție pentru victimele traficului de ființe umane care au acționează ca martori, Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-est, Portoroz, Slovenia, 26-27 martie 2003, pag. 2; Înaltul Comisar al ONU pentru Drepturile Omului, Principiul 7 și Îndrumarea 2(6), Principiile și îndrumările recomandate cu privire la drepturile omului și traficul de ființe umane, Raportul Înaltului Comisar al ONU pentru Drepturile Omului în fața Consiliului Economic și Social, E/2002/68/Add. 1, 20 mai 2002.

¹⁷³ Interviu, Centrul de reabilitare al OIM, ianuarie 2006.

astfel încât să asigure ca serviciile de bază, precum examinarea actelor de identitate necesare, să se efectueze gratuit. De asemenea, statul trebuie să acopere prestarea tuturor serviciilor enumerate: juridice, medicale, psihologice și costurile legate de reabilitare, precum și pentru oferirea spațiului de locuit, angajarea în câmpul muncii și îngrijirea copiilor.

Actualmente, să nu fi fost suportul organizațiilor internaționale și neguvernamentale, cum sunt OIM și Centrul pentru prevenirea traficului de femei (CPTF), victimele ar fi fost obligate să plătească din propriul buzunar pentru documentare și alte servicii.¹⁷⁴ Costurile legate de prestarea serviciilor nu trebuie acoperite de către victime, deoarece majoritatea serviciilor vor rămâne, în esență, inaccesibile.

Mai mult, ineficiența statului în oferirea consultațiilor în domeniul angajării în muncă și cu privire la locul de muncă, existența prevederilor legale contradictorii creează probleme adiționale pentru reabilitarea și reintegrarea cu succes a victimelor. Statul însuși a recunoscut explicit că „eradicarea birocrăției și încălcarea eticii profesionale de către funcționarii publici din cadrul autorităților administrației publice centrale și locale” rămân a fi obstacolele de bază pentru respectarea drepturilor omului.¹⁷⁵

Nediscriminarea

Personalul Centrului de reabilitare al OIM și al Centrului pentru prevenirea traficului de femei a relatat că funcționarii publici continuă să descrie victimele drept „prostitute”. Autoritățile locale au o influență puternică asupra opiniei comunității, iar beneficiarii sunt forțați să părăsească anumite localități, deoarece sunt incapabili să se integreze în comunitate. Cea mai dificilă este situația din regiunile din afara Chișinăului.¹⁷⁶

În acest context trebuie de menționat faptul că, pentru a beneficia de serviciile acordate victimelor traficului de ființe umane, în conformitate cu Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, acestea trebuie să se autoidentifice ca atare. Luând în considerație atitudinea autorităților locale față de victime, identificarea propriu-zisă a acestora ca victime pentru a beneficia de serviciile prevăzute le face vulnerabile, iar victimele se expun astfel unor acțiuni

¹⁷⁴ *Raport privind traficul de ființe umane*, Departamentul de Stat al SUA, iunie 2006, pag. 181; poate fi accesat la <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2006/>.

¹⁷⁵ Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, pag. 3.

¹⁷⁶ Interviu, Centrul de reabilitare al OIM și cu Ion Vîzdoagă, director și avocat, Centrul pentru prevenirea traficului de femei (CPTF), ianuarie 2006.

discriminatorii și altor acțiuni ilegale. Cu toate acestea, dacă infracțiunea de trafic de ființe umane nu poate fi probată pe cale legală (fie din cauza lipsei de probe admisibile, fie din altă cauză) rămîne incert faptul dacă victimele traficului de ființe umane vor fi recunoscute ca atare cu scopul obținerii dreptului de a beneficia de serviciile pe care statul este obligat să le ofere.

Conflicte: protecția victimei vs. implementarea legislației

În practică există un conflict de interese între obiectivele implementării legislației și protecția și reabilitarea victimei. Personalul OIM relatează despre problemele pe care le-au avut cu poliția care venea la Centrul de reabilitare neanunțată pentru a interoga beneficiarii sau pentru a îi escorta undeva în alt loc cu scopul să identifice traficanțul acuzat. De mai multe ori poliția a escortat beneficiarii, inclusiv minori în absența reprezentanților legali sau asistenților sociali. De asemenea, poliția chipurile insistă să se întâlnească cu victimele la anumite ore, care nu sunt reciproc convenabile, fie pentru angajații OIM, fie pentru victimă.¹⁷⁷

Conflictul dintre avocații care oferă protecție victimei și poliție se axează pe accesul victimelor la poliție și dorința lor de a oferi informație. Spre exemplu, Centrul de reabilitare al OIM menține o politică de așteptare, timp de trei zile din momentul sosirii victimei, înainte de a realiza interviul inițial de evaluare. Acest lucru îi dă victimei posibilitatea de a se obișnui cu mediul nou și de a avea grijă de necesități vitale, precum obținerea hranei și hainelor. Totuși, atunci cînd victimele sunt prezentate Centrului de către organele de poliție, acestea deseori insistă să interogheze victima imediat, ceea ce reprezintă o încălcare a politicii Centrului.¹⁷⁸

Deoarece victimele repatriate sunt deseori minori și există tot mai multe probe că unele dintre ele sunt cu handicap mental,¹⁷⁹ avocații pledează pentru însoțirea lor în timpul interogărilor la poliție. Potrivit avocaților victimelor, poliția vrea să interogheze victimele neînsoțite, în pofida faptului că prezența asistenților sociali în timpul interogărilor la poliție ajută victimele să se relaxeze și facilitează abilitatea lor de a comunica eficient și de a oferi informația corectă.¹⁸⁰

Există o tensiune inerentă între obiectivul principal al implementării legislației în vigoare care constă în obținerea cooperării victimei cu scopul colectării dovezilor

¹⁷⁷ Interviuri, Centrul de reabilitare al OIM, ianuarie 2006.

¹⁷⁸ Idem.

¹⁷⁹ Informația actualizată a profilului statistic 2004/2005 OIM (2006), pag. 8.

¹⁸⁰ Interviuri, Centrul de reabilitare al OIM, ianuarie 2006.

necesare pentru a proba săvârșirea infracțiunii și politicile de protecție. Asemenea politici pot crea obstacole pentru obținerea informației, în special cît privește participarea directă a victimei la procedurile de investigație, cum ar fi identificarea traficantilor și recrutaților și/sau metodelor lor de a acționa, depunerea mărturiilor în fața instanței de judecată.

Ion Vizdoagă, directorul CPTF, a explicat că atunci cînd organizația sa încearcă să raporteze o infracțiune de trafic de ființe umane organelor de drept locale, ele refuză să deschidă dosar dacă victima nu se află în Republica Moldova și/sau fără a cunoaște numele traficantului, deși există alte probe aduse de către CPTF.¹⁸¹

Agresiunea sexuală

Actualii și foștii ofițeri de poliție, de asemenea, sunt implicați în cazurile de trafic de ființe umane.¹⁸² Au existat cîteva raportări despre violența sexuală aplicată față de victime de către ofițerii de poliție. Directorul CPTF, Ion Vizdoagă, a relatat că CPTF a monitorizat multe astfel de cazuri.¹⁸³ Reprezentanții ierarhic superiori ai poliției afirmă că pretinsele cazuri de viol săvârșite de polițiști nu reprezintă imaginea poliției în general. În Moldova acușările legate de săvârșirea violului sunt foarte rare.¹⁸⁴

Continuitatea abuzului: violența în familie și traficul de ființe umane

Avocații au devenit recent conștienți de corelația dintre violența în familie și traficul de ființe umane, prima fiind cauza principală al celui de-al doilea.¹⁸⁵ Personalul OIM relatează despre prezența anterioară a abuzului în viețile majorității beneficiarilor săi (evaluările au variat de la 50% pînă la *toți* dintre ei). Înainte de a fi traficați, majoritatea beneficiarilor minori au fost abuzați sexual sau fizic de către părinții sau vecinii lor.¹⁸⁶ Incestul și abuzul sexual au fost relațai drept factori relevanți care motivează dorințele victimelor de a evada din casele și comunitățile

¹⁸¹ Interviu cu Ion Vizdoagă, director și avocat, CPTF, ianuarie 2006. Acest lucru semnalizează o dependență prea mare de declarațiile victimei în investigarea și urmărirea penală a traficantilor, după cum este relatat mai jos.

¹⁸² Interviu cu Ion Vizdoagă – director și avocat, CPTF și Centrul de Reabilitare al OIM, ianuarie 2006.

¹⁸³ Idem.

¹⁸⁴ Avocații pentru drepturile omului din Minnesota, *Violența în familie în Moldova* (decembrie 2000), pag. 30, citînd, *Studiu cu privire la sănătatea reproductivă în Moldova*, 1997, Departamentul SUA pentru sănătate și servicii umane, Centrele pentru prevenirea și controlul bolilor, pag. 262.

¹⁸⁵ *A se vedea la general Femeile în situații de risc în Republica Moldova*, Winrock International (iunie 2005); și Interviu cu Antonia DeMeo, Reprezentant superior în domeniul traficului de persoane și drepturilor omului, Misiunea Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa în Moldova, aprilie 2005.

¹⁸⁶ Interviu, Centrul de Reabilitare al OIM, ianuarie 2006.

lor.¹⁸⁷ După cum s-a menționat anterior, în Republica Moldova violența în familie continuă să fie tratată drept o preocupare personală a fiecăruia.¹⁸⁸

Pe lângă violența fizică, este important de recunoscut impactul pe care greutățile economice și violența psihologică le au asupra femeilor în Moldova, în special în contextul dorinței lor de a găsi o viață mai bună peste hotare.¹⁸⁹ Potrivit angajaților OIM, mamele tinere necăsătorite continuă să fie cele mai vulnerabile în ceea ce privește traficul de ființe umane în scopul exploatării lor sexuale, deoarece ele sunt gata să muncească ca prostituate pentru a trimite bani acasă copiilor lor.¹⁹⁰

Prostituția

Faptul că prostituția constituie o infracțiune, pe când solicitarea prestării unor astfel de servicii nu este calificată ca atare, reflectă acordul societății și respectul față de clienți, în timp ce „prostituatele sunt tratate în mare parte cu dispreț”.¹⁹¹ Această dihotomie vine în contradicție cu interdicția exploatării prostituției, care este prevăzută exhaustiv de articolul 6 al Convenției CEDAW.

Un raport al unei organizații neguvernamentale internaționale a relevat că în Moldova „multe femei tinere sunt atrase de prostituție și nu sunt realiste în ceea ce privește condițiile severe în care prostituatele sunt deseori forțate să muncească. Un observator a indicat:”

Nimeni nu a încercat să inițieze un dialog cu femeile care au lucrat ca prostituate. Ele sunt tratate ca și cum toate probleme lor sunt din vina lor proprie. Societatea este foarte rigidă. Într-un colegiu a fost efectuat un sondaj de opinie publică. Peste 50% dintre fete au afirmat că ele doresc să fie prostituate de lux, fiindcă au haine scumpe, automobile luxoase, mulți bani și merg la restaurante luxoase. Pentru multe fete tinere, prostituția pare a fi o aventură; ele nu înțeleg că prostituatele nu primesc toți banii. Unele dintre ele se îmbolnăvesc, altele mor. Pentru polițiști este mai ușor să tragă la răspundere prostituata, decât bărbatul”.¹⁹²

¹⁸⁷ Idem.

¹⁸⁸ Idem.

¹⁸⁹ *Femeile în situații de risc în Republica Moldova*, Winrock International, (iunie 2005), pag. 63.

¹⁹⁰ *Interviuri*, Centrul de reabilitare al OIM, ianuarie 2006.

¹⁹¹ *Traficul de femei: Moldova și Ucraina*, Avocații pentru drepturile omului din Minnesota (decembrie 2000), pag. 13.

¹⁹² Idem.

Articolul 7

Statele părți vor lua toate măsurile necesare pentru eliminarea discriminării față de femei în viața politică și publică a țării și, în special, pentru a le asigura, în condiții de egalitate cu bărbații, dreptul:

(a) de a vota la toate alegerile și referendumurile publice și de a fi alese în toate organismele eligibile în mod public;

(b) de a lua parte la elaborarea politicii statului și la punerea acesteia în aplicare, de a ocupa funcții publice și a exercita toate funcțiunile publice la toate eșaloanele de guvernământ;

(c) de a participa în organizațiile și asociațiile neguvernamentale care activează în viața publică și politică a țării.

Articolul 7. Domenii problematice:

- Necesitatea întreprinderii măsurilor temporare speciale pentru asigurarea participării plene a femeilor la activitățile partidelor politice, Parlamentului și altor instituții de stat și locale.

Articolul 7. Alinierea de jure

(a) de a vota la toate alegerile și referendumurile publice și de a fi alese în toate organismele eligibile în mod public;

Constituția Republicii Moldova și Codul Electoral prevăd votul universal.¹⁹³ Constituția Republicii Moldova declară că toți cetățenii au dreptul de a fi aleși.¹⁹⁴ De asemenea, Codul Electoral prevede dreptul de a fi ales fără discriminare.¹⁹⁵

Legea egalității genurilor obligă explicit Comisia Electorală Centrală și consiliile și birourile electorale de circumscripție să „asigure respectarea principiului egalității între femei și bărbați în domeniul electoral”. Legea egalității genurilor, de asemenea, „obligă” partidele politice să asigure reprezentarea bărbaților și femeilor atât în organele lor de conducere, cât și în listele lor de candidați la alegeri.¹⁹⁶ Ordinea în care candidații la alegerile parlamentare sunt plasați pe listele partidului lor este decisivă, deoarece, odată ce procentul de voturi pentru un anumit partid a fost

¹⁹³ Articolul 38 (1), Constituția Republicii Moldova; articolul 3, Codul Electoral, Legea nr. 1831-XIII, din 21 noiembrie 1997, publicată în Monitorul Oficial nr. 81/667 din 8 decembrie 1997.

¹⁹⁴ Articolul 38 (3), Constituția Republicii Moldova.

¹⁹⁵ Articolul 3, Codul Electoral.

¹⁹⁶ Articolul 7, Legea egalității genurilor.

stabilit, ordinea de desemnare a deputaților în Parlament se va face în conformitate cu ordinea din listă. În pofida eforturilor semnificative de a include în Legea egalității genurilor prevederea ce ar asigura o cotă de 30% sau 40% de reprezentare a femeilor în Parlament, aceasta a fost exclusă din versiunea finală a legii adoptate.

Pe lângă respingerea măsurilor temporare speciale privind includerea femeilor în listele electorale în Legea egalității genurilor, Parlamentul a mai respins de două ori introducerea unor măsuri similare în Codul Electoral, odată în 1995 și apoi în 1999.

(b) de a lua parte la elaborarea politicii statului și la punerea acesteia în aplicare, de a ocupa funcții publice și a exercita toate funcțiunile publice la toate eşaloanele de guvernământ;

Constituția Republicii Moldova declară că toți cetățenii au dreptul să participe la administrarea treburilor publice nemijlocit, precum și prin intermediul reprezentanții lor aleși și prin ocuparea funcțiilor în sectorul public.¹⁹⁷ Legea privind serviciul public reiterează dreptul fiecărui cetățean la șanse egale în deținerea funcțiilor publice, în dependență de aptitudinile și capacitățile profesionale.¹⁹⁸ Conform Legii privind serviciul public, fiecare persoană are dreptul de a fi angajată în sectorul public indiferent de rasă, naționalitate, sex și religie, atît timp cît persoana are statut de reședință permanentă.¹⁹⁹

Legea egalității genurilor prevede accesul egal la funcții publice pentru femei. Se interzice discriminarea după criteriul sexului în caz de „anunțare, organizare și admitere la concurs pentru ocuparea unei funcții publice”. Pe lângă asta, legea stipulează obligația pozitivă a „conducătorilor autorităților administrației publice centrale și locale”, cît și a altor persoane cu funcții de răspundere, de a asigura „accesul egal la ocuparea unei funcții publice în conformitate cu exigențele profesionale, fără diferențiere după criteriul de sex a претенdenților”.²⁰⁰

¹⁹⁷ Articolul 39, Constituția Republicii Moldova.

¹⁹⁸ Articolele 4 lit. f), 13 (1), Legea cu privire la serviciul public, Legea nr. 443-XIII din 4 mai 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 61/681 din 2 noiembrie 1995.

¹⁹⁹ Articolul 13 (1), Legea cu privire la serviciul public.

²⁰⁰ Articolul 6 (1) și (2), Legea egalității genurilor.

(c) de a participa în organizațiile și asociațiile neguvernamentale care activează în viața publică și politică a țării.

Constituția Republicii Moldova prevede dreptul la asociere liberă.²⁰¹ Legea cu privire la partide și alte organizații social-politice prevede același drept la asociere liberă în organizații politice și sociale, inclusiv partide politice.²⁰²

Legea egalității genurilor obligă partidele politice „să asigure egalitatea de drepturi și de șanse între femei și bărbați” prin elaborarea unei politici de egalitate a genurilor și prin asigurarea reprezentării în organele lor de conducere a componenței de femei și bărbați.²⁰³ Legea cu privire la partide și alte organizații social-politice, de asemenea, obligă organizațiile politice să „respecte principiul egalității genurilor în organele lor de conducere” la toate nivelele.²⁰⁴ Oricum, nici una dintre aceste legi nu prevede cote de participare sau sancțiuni pentru încălcarea prevederilor acestora.

Articolul 7. Alinierea de facto

(a) de a vota la toate alegerile și referendumurile publice și de a fi alese în toate organismele eligibile în mod public;

În practică, nimic nu împiedică accesul femeilor la dreptul de a vota. Respondenții, la fel ca și experții, au motivat participarea redusă a femeilor la concursurile pentru ocuparea unei funcții publice prin „mentalitatea patriarhală” și, de asemenea, prin faptul că femeile nu au o părere bună despre sine și încredere în forțele proprii.²⁰⁵

Percepțiile referitoare la participarea femeilor la alegeri au fost foarte diferite printre respondenți. În timp ce unii au remarcat activismul femeilor în domeniul electoral, alții au descris participarea femeilor la votare prin absentism.²⁰⁶

²⁰¹ Articolul 41, Constituția Republicii Moldova.

²⁰² Articolul 2 (2), Legea cu privire la partide și alte organizații social-politice, Legea nr. 718-XII adoptată la 17 septembrie 1991, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 11-12/106 din 30 decembrie 1991.

²⁰³ Articolul 7 (2) lit. a), Legea egalității genurilor.

²⁰⁴ Articolul 9 (7), Legea cu privire la partide și alte organizații social-politice.

²⁰⁵ *CEDAW Studiul de facto cu privire la participarea politică, societatea civilă și traficul de ființe umane*, Winrock International/”Noi Perspective pentru Femei” și ABA/CEELI-Moldova (iulie 2005), pag.7, (în continuare *CEDAW Studiul de facto cu privire la participarea politică, societatea civilă și traficul de ființe umane*).

²⁰⁶ *Idem*. la 9.

(b) de a lua parte la elaborarea politicii statului și la punerea acesteia în aplicare, de a ocupa funcții publice și a exercita toate funcțiunile publice la toate eșaloanele de guvernământ;

La situația din august 2006, nu exista nici o femeie ministru printre cele 14 posturi de miniștri, iar funcția de ministru al justiției, deținută anterior de o femeie, era vacantă.²⁰⁷ La nivel local, în 2005, din 32 de președinți de raioane doi erau femei. Din 898 de primari 133 sau 14.8% erau femei.²⁰⁸ Președintele Curții Supreme de Justiție este femeie și sunt mulți judecători femei. În general, numărul bărbaților care ocupă funcții publice de nivel superior este aproape de două ori mari decât cel al femeilor.²⁰⁹

Un respondent a comentat că „îmi place ideea ca femeile să se implice mai mult în viața politică, fiindcă politicienii bărbați rareori se gândesc la problemele femeilor.”²¹⁰

Participarea politică redusă a femeilor este deseori atribuită stereotipurilor privind rolul femeii în familie. După cum este descris mai jos, aceeași explicație este valabilă și în cazul discriminării împotriva femeilor în domeniul angajării în câmpul de muncă. Un respondent a oferit următoarea explicație: „ideea este că femeile sunt prea ocupate cu treburile casnice, familia și serviciul, neavând timp pentru politică. Se consideră că femeile au mai puține capacități în politică, astfel încât bărbații predomină în acest domeniu”. Femeile reușesc să ocupe funcții publice în domenii legate de familie, protecția copilului sau asistența socială.²¹¹

În pofida numărului aparent în creștere al femeilor deputate în Parlament, constituind în august 2006, aproximativ 21%, respondenții au pus la îndoială participarea reală a femeilor la procesul de luare a deciziilor politice.²¹²

Cît privește funcțiile publice, este important de menționat faptul că femeilor în realitate le este interzis să se înroleze în academiile de poliție și militare, deși se spune că această practică se va schimba la academia de poliție.²¹³ Acest lucru

²⁰⁷ Victoria Iftodi a fost desemnată ministru al justiției în 2004 (a se accesa www.gov.md, ultima verificare la 1 iunie 2006) și ulterior ambasador al Republicii Moldova în Franța la 2 august 2006. Ziarul *Flux* nr. 30 din 4 august 2006.

²⁰⁸ Date statistice din *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 7.

²⁰⁹ Idem. la 26.

²¹⁰ *CEDAW Studiul de fact* cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 58.

²¹¹ *CEDAW Studiul de fact* cu privire la participarea politică, societatea civilă și traficul de ființe umane, pag. 7.

²¹² www.parlament.md, ultima accesare la 4 august 2006.

²¹³ *A se vedea* Textul din notele 246, 254, *infra*.

împiedică astfel accesul femeilor la două domenii din câmpul muncii și la tipurile de beneficii financiare, de altă natură oferite de stat acestor categorii de angajați.²¹⁴

(c) de a participa în organizațiile și asociațiile neguvernamentale care activează în viața publică și politică a țării.

După cum a menționat un expert, „este important de indicat numărul semnificativ de organizații neguvernamentale care sunt implicate în domeniul gender”, aproximativ 250.²¹⁵ Acestea includ: Forumul Organizațiilor Neguvernamentale de Femei, care funcționează ca o rețea, Centrul de informare și documentare pentru femei, Gender-Centru și Clubul de femei în politică 50/50. Fondat în 1998, Consiliul național al femeilor este o altă organizație neguvernamentală care are drept scopuri principale promovarea femeilor în funcții de luare a deciziilor și participarea lor la implementarea Convenției CEDAW. Marea majoritate a organizațiilor neguvernamentale de femei se află în Chișinău și în alte regiuni urbane ale țării.²¹⁶

În termeni generali, statul:

Colaborează prost cu organizațiile neguvernamentale în domeniul consultării în procesul de elaborare a proiectelor de acte normative. . . . Lipsa de comunicare între stat și organizațiile neguvernamentale are un efect negativ asupra calității actelor normative, deoarece în prezent lucrul de bază în domeniul discriminării împotriva femeilor este efectuat de organizațiile neguvernamentale, acestea fiind finanțate de către organizații internaționale.²¹⁷

Totodată, un expert a indicat că „organizațiile neguvernamentale de femei mențin o anumită importanță printre autoritățile publice și dispun de capacitatea necesară pentru a dezvolta un parteneriat eficient cu acestea”.²¹⁸

²¹⁴ *A se vedea Analiza gender a legislației în vigoare a Republicii Moldova*, UNIFEM, pag. 35.

²¹⁵ *CEDAW Studiul de facto cu privire la participarea politică, societatea civilă și traficul de ființe umane*, pag. 2.

²¹⁶ *Idem*. la 6.

²¹⁷ *CEDAW Studiul de facto cu privire la femeile din zonele rurale*, pag. 11.

²¹⁸ *CEDAW Studiul de facto cu privire la participarea politică, societatea civilă și traficul de ființe umane*, pag. 6.

Partidele politice, în general, „nu-și concentrează eforturile asupra publicului feminin”.²¹⁹ În timpul alegerilor parlamentare din 2005, toate partidele, în afară de unul singur, au semnat un memorandum conform căruia 30% din listele lor electorale urmau să fie reprezentate de femei. Partidul Popular Creștin Democrat a refuzat să semneze memorandumul, însă pe lista lor 50% dintre candidați erau femei. Cu toate acestea, în realitate, foarte puține dintre partidele politice care au semnat memorandumul și-au îndeplinit obligațiunile asumate prin acesta.²²⁰

În mai 2006, două femei deputate în Parlament „au divorțat” de Partidul Popular Creștin Democrat, „invocând că opinia lor era sistematic ignorată, iar ele erau supuse discriminării”.²²¹

²¹⁹ Idem.

²²⁰ Idem. la 6 și 7.

²²¹ „Două femei deputate în Parlament au părăsit fracțiunea PPCD din cauza discriminării”, Buletinul Zilnic de Știri Infotag, Chișinău, 25 mai 2006.

Articolul 8

Statele părți vor lua toate măsurile necesare pentru ca femeile să aibă posibilitatea, în condiții de egalitate cu bărbații și fără discriminare, de a reprezenta guvernul lor pe plan internațional și de a participa la activitățile organizațiilor internaționale.

Articolul 8. Domenii problematice:

- Republica Moldova trebuie să desemneze mai multe femei în posturi diplomatice.

Articolul 8. Alinierea de jure

Nu există lege care ar prevedea explicit dreptul de reprezentare egală a Republicii Moldova la nivel internațional indiferent de sex. Se presupune că prevederile antidiscriminatorii din Legea egalității genurilor referitoare la accesul la funcțiile publice pe poziții de egalitate citate mai sus se aplică în cazul funcțiilor publice atât la nivel național, cât și internațional.²²²

Dreptul la asociere liberă, așa cum este stabilit de Constituția Republicii Moldova și Legea cu privire la partide și alte organizații social-politice, trebuie să se aplice participării egale a femeilor la activitatea organizațiilor internaționale.²²³

Articolul 8. Alinierea de facto

La situația din august 2006, femeile dețin patru din 26 de funcții existente de ambasador sau șef de misiune.²²⁴ În același timp, pe parcursul perioadei de timp în care astfel de informații erau disponibile, numărul femeilor care ocupau posturi administrative și tehnice la nivel internațional era de două mai mare decât cel al bărbaților. În 2000, 46 de femei erau angajate ca personal administrativ în comparație cu 23 în cazul bărbaților; în 2001 - 49 de femei și 24 de bărbați, iar în 2002 - 51 de femei și 26 de bărbați.²²⁵

²²² *A se vedea* Articolul 6 (1) și (2), Legea egalității genurilor.

²²³ Articolul 41, Constituția Republicii Moldova; articolul 2 (1), Legea cu privire la partide și alte organizații social-politice.

²²⁴ <http://www.turism.md/eng/embassy/>, ultima accesare la 30 iunie 2006; convorbire telefonică cu angajații Ministerului Afacerilor Externe, 29 iunie 2006; și Ziarul *Flux* nr. 30 din 4 august 2006.

²²⁵ Primul și al doilea Raport ale Republicii Moldova combinate, CEDAW, CEDAW/C/MDA 2-3, 10 noiembrie 2004, pag. 25.

Articolul 9

1. Statele părți vor acorda femeilor drepturi egale cu bărbații în ceea ce privește dobândirea, schimbarea sau păstrarea cetățeniei. Ele vor garanta îndeosebi ca nici căsătoria cu un străin, nici schimbarea cetățeniei soțului în timpul căsătoriei nu vor duce în mod automat la schimbarea cetățeniei femeii, nu o vor face apatridă și nici nu o vor obliga să-și ia cetățenia soțului.

2. Statele părți vor acorda femeii drepturi egale cu cele ale bărbatului în ceea ce privește cetățenia copiilor lor.

Articolul 9. Domenii problematice:

- După cum prevede legislația în vigoare, Republica Moldova trebuie să adopte măsuri pentru a raționaliza și urgenta înlocuirea actelor de identitate și călătorie pentru victimele repatriate ale traficului de ființe umane și copiii lor, inclusiv anularea tuturor taxelor care în mod normal ar trebui percepute.

Articolul 9. Alinierea de jure

Constituția Republicii Moldova nu face deosebire, după criteriul de sex, în privința dreptului cetățenilor de a obține și de a își schimba cetățenia.²²⁶ Legea cetățeniei prevede dreptul de a obține cetățenie fără discriminare. Prin această lege se interzice orice limitări sau privări arbitrare ale dreptului la cetățenie. Căsătoria cu un străin sau decizia soțului/soției de a își schimba cetățenia nu afectează nici într-un fel celălalt soț.²²⁷ Naturalizarea poate fi solicitată de către soțul/soția unui cetățean după trei ani de căsătorie, în baza cererii scrise.²²⁸

Cetățenia copiilor urmează să fie determinată prin consimțământul ambilor părinți. Dacă ei nu pot ajunge la o înțelegere și prezumându-se că ei nu sunt cetățeni ai aceleași țări, sau dacă copilul este adoptat dintr-o țară străină, cetățenia copilului va fi determinată de către instanța de judecată, luînd în considerare interesele copilului.²²⁹ Copiii devin automat cetățeni dacă ei sunt născuți pe teritoriul Republicii Moldova sau au cel puțin un părinte care este cetățean al acesteia. Copiii găsiți în Moldova sunt considerați a fi moldoveni pînă la atingerea vârstei de 18 ani, în cazul cînd nu poate fi dovedit că ei sunt din altă țară.²³⁰

²²⁶ Articolul 17(1), (2), Constituția Republicii Moldova.

²²⁷ Articolul 7, Legea cu privire la cetățenie, Legea nr. 1024-XIV din 2 iunie 2000, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 98-101/709 din 10 august 2000.

²²⁸ Articolul 17(1)(a), Legea cu privire la cetățenie.

²²⁹ Articolele 13, 14, 15, 17, Legea cu privire la cetățenie.

²³⁰ Articolul 11, Legea cu privire la cetățenie.

Legislația în vigoare a Republicii Moldova asigură dreptul la întoarcere a cetățenilor, descendenților lor și apatrizilor.²³¹ Referitor la cetățenii moldoveni care se întorc în țară, statul este obligat să le înlocuiască pașapoartele pierdute.²³² „Buletinele de identitate sunt eliberate de organele competente deținătorului sau reprezentantului autorizat în persoană în baza semnăturii”.²³³ Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane obligă statul să contribuie la primirea și repatrierea victimelor traficului de ființe umane, inclusiv să confirme cetățenia victimelor și să elibereze documente de călătorie „fără întârziere nejustificată”, ținând cont de necesitatea asigurării securității victimelor.²³⁴

Articolul 9. Alinierea de facto

În cadrul interviurilor realizate pe parcursul evaluării de facto nu au parvenit sesizări precum că prevederile referitoare la egalitate din Legea cetățeniei ar fi fost încălcate în Moldova, atât în privința cetățeniei femeilor căsătorite, cât și a cetățeniei copiilor derivate de la mamele lor. Cu toate acestea, eșecurile conducerii de stat de a asigura realizarea adecvată a dreptului la cetățenie și la primirea documentelor au un impact important asupra victimelor traficului de ființe umane.

Traficanții deseori confiscă documentele de identitate și de călătorie ale victimelor cu scopul de a preveni evadarea lor. În prezent, atunci când revin în Moldova victimele traficului de ființe umane întâmpină dificultăți la obținerea documentelor naționale de identitate, inclusiv a actului de dovadă a cetățeniei. Primul pas în procesul de reabilitare a victimei este obținerea actelor de identitate. Această problemă se datorează, în primul rând, lipsei universale de cooperare din partea autorităților publice locale în asigurarea ajutorării victimelor traficului de ființe umane.²³⁵ De exemplu, autoritățile publice locale refuză să elibereze certificate de reședință, invocând ca motiv lipsa informației despre persoană sau faptul că persoana are datorii pentru serviciile comunale, ori fiindcă persoana a fost exclusă din lista rezidenților deoarece s-a aflat o perioadă îndelungată peste hotare.²³⁶

²³¹ Articolul 1(1), Legea cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova; articolul 20(1), Legea cu privire la migrație. Dreptul la întoarcere semnifică dreptul persoanelor care aparțin unui grup etnic sau național, indiferent de originea lor națională, de a imigra în țara pe care ei o consideră a fi patria lor.

²³² Paragraful 21, Hotărârea Guvernului privind sistemul național de pașapoarte, Hotărârea nr. 376 din 6 iunie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 7/344 din 24 august 1995. *A se vedea, de asemenea*, Legea privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte, Legea nr. 273 din 9 noiembrie 1994, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 9/89 din 9 februarie 1995.

²³³ Dispoziția I, paragraful 7, Hotărârea Guvernului privind sistemul național de pașapoarte, Hotărârea nr. 376 din 6 iunie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 7/344 din 24 august 1995.

²³⁴ Articolul 19 (1) și (3), Legea cu privire la prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

²³⁵ Interviuri, Centrul de reabilitare al OIM, ianuarie 2006.

²³⁶ Interviuri cu Ion Vizdoagă, director și avocat, CPTF, ianuarie 2006.

În pofida intenției declarate în Planul național de combatere a traficului de ființe umane de a oferi victimelor traficului de ființe umane servicii de obținere a documentelor fără plată²³⁷ statul continuă să perceapă de la victime taxe pentru prestarea acestor servicii, o practică care în multe cazuri constituie un obstacol nejustificat pentru accesul victimelor la serviciile de care au dreptul să beneficieze.²³⁸ De asemenea, autoritățile publice refuză să recunoască documentele eliberate de către autoritățile din regiunea Transnistria, ceea ce creează probleme, dat fiind faptul că multe victime ale traficului de ființe umane sunt din Transnistria.²³⁹

O altă problemă serioasă pentru victimele traficului de ființe umane este obținerea documentelor de identitate pentru copii născuți peste hotare.²⁴⁰ Astfel de dificultăți se pot datora faptului că: copiii pot avea în certificatul lor de naștere identitatea falsă a mamei; și că atunci când fug de la traficanți victimele nu întotdeauna au în posesia lor documente la momentul repatrierii lor.²⁴¹ Potrivit personalului OIM, aproximativ un an de zile durează obținerea unui nou certificat de naștere de la Ministerul Afacerilor Interne, document fără de care copiii nu pot beneficia de asistență medicală gratuită sau de dreptul de a merge la grădiniță.²⁴²

²³⁷ Articolul 3 (3), Planul național de acțiuni pentru combaterea traficului de ființe umane.

²³⁸ Interviu cu Tatiana Cătană, avocat, CPTF, mai 2005.

²³⁹ Interviuri, Centrul de rehabilitare al OIM, ianuarie 2006.

²⁴⁰ Interviu cu Tatiana Cătană, avocat, CPTF, mai 2005; interviuri, Centrul de rehabilitare al OIM, ianuarie 2006.

²⁴¹ Interviuri, Centrul de rehabilitare al OIM, ianuarie 2006.

²⁴² Idem.

Articolul 10

Statele părți vor lua măsurile corespunzătoare pentru eliminarea discriminării față de femei, în scopul de a le asigura drepturi egale cu cele ale bărbatului în ceea ce privește educația și, în special, pentru a asigura pe baza egalității bărbatului cu femeia:

(a) aceleași condiții de orientare profesională, de acces la studii și la obținerea de diplome în instituțiile de învățământ la toate categoriile, în zone rurale ca și în zone urbane, această egalitate trebuind să fie asigurată în învățământul preșcolar, general, tehnic, profesional și în învățământul tehnic superior ca și în cadrul oricărui alt mijloc de formare profesională;

(b) accesul la aceleași programe, la aceleași examene, la un corp didactic posedând o calificare de același nivel și la localuri și echipamente școlare de aceeași calitate;

(c) eliminarea oricărei concepții șablon privind rolul bărbatului și al femeii la toate nivelurile și în toate formele de învățământ, prin încurajarea educației mixte și a altor tipuri de educație, care sunt destinate să contribuie la realizarea acestui obiectiv și, în special, prin revizuirea cărților și programelor școlare și adaptarea corespunzătoare a metodelor pedagogice;

(d) aceleași posibilități în ceea ce privește acordarea de burse și alte subvenții pentru studii;

(e) aceleași posibilități de acces la programele de educație permanentă, inclusiv la programele de alfabetizare pentru adulți și la programele de alfabetizare speciale, îndeosebi în vederea reducerii cât mai rapide a oricărei discrepante în domeniul instrucției publice între bărbat și femeie;

(f) reducerea procentului femeilor care își abandonează studiile și organizarea de programe pentru tinerele fete și pentru femeile care părăsesc școala înainte de terminarea ei;

(g) aceleași posibilități de a participa activ la sport și educație fizică;

(h) accesul la informațiile specifice de ordin educativ, care au drept scop asigurarea sănătății și bunăstării familiilor, inclusiv la informațiile și sfaturile referitoare la planificarea familială.

Articolul 10. Domenii problematice:

- Femeilor trebuie să li se permită înrolarea în academiile militare și de poliție;
- Bărbații domină posturile de conducere în instituțiile de învățământ primar și superior;
- În domeniul educației nu există măsuri temporare speciale pentru a atrage bărbații să ocupe funcții didactice în școlile primare, iar femeile să ocupe funcții deținute tradițional de bărbați;

- În contextul excluderii cursului „Deprinderi de viață” din programul de studii, informația educativă despre sănătate și bunăstare, în special informația despre sănătatea reproductivă și planificarea familiei, trebuie să fie răspândită pe larg în rândurile fetelor și femeilor tinere.

Articolul 10. Alinierea de jure

Constituția Republicii Moldova prevede că dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instruire și perfecționare.²⁴³ Legea învățământului garantează dreptul la învățătură, indiferent de naționalitate, sex, vîrstă, origine și stare socială, apartenența politică sau religioasă, de antecedentele penale. De asemenea, Legea învățământului prevede că unul dintre obiectivele sale principale este pregătirea copiilor să trăiască într-o societate liberă și tolerantă, bazată pe egalitatea genurilor.²⁴⁴

Legea egalității genurilor interzice discriminarea directă și indirectă în domeniul învățământului. În conformitate cu Legea egalității genurilor, noțiunea de discriminare directă include acțiunile discriminatorii bazate pe graviditate și maternitate, interzicînd astfel discriminarea în baza criteriul maternității în instituțiile de învățământ.²⁴⁵ În mod ideal, această lege ar trebui să protejeze fetele și femeile tinere împotriva interzicerii de a frecventa școala din motiv că sunt gravide sau că au copii sau, în ultimă instanță, să asigure accesul lor la servicii și facilități de instruire. De asemenea, Legea egalității genurilor asigură accesul egal la „instituțiile de învățământ și educație ale organelor de forță” și anume la academiile militare și de poliție.²⁴⁶

Legislația Republicii Moldova prevede dreptul tuturor studenților de a practica cultura fizică și sportul, în calitate de amatori și profesioniști și de a beneficia de terapie fizică de reabilitare.²⁴⁷ Nu există prevederi specifice care ar aborda participarea femeilor la practicarea sportului.

²⁴³ Articolul 35, Constituția Republicii Moldova.

²⁴⁴ Articolele 6 și 5 (2) lit. c), Legea învățământului, Legea nr. 547 din 21 iulie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 62-63/692 din 9 noiembrie 1995, modificată prin Legea nr. 237-XV din 13 iunie 2003, în vigoare de la 17 iunie 2003.

²⁴⁵ Articolele 2 și 13 (2), Legea egalității genurilor.

²⁴⁶ Articolul 13 (4), Legea egalității genurilor.

²⁴⁷ Articolele 1 și 2, Legea privind cultura fizică și sport, Legea nr. 330-XIV din 25 martie 1999, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 83-86/399 din 5 august 1999.

Legea culturii conține o clauză de egalitate conform căreia participarea la activitatea culturală constituie un drept inalienabil al fiecăruia.²⁴⁸

Articolul 10. Alinierea de facto

(a) aceleași condiții de orientare profesională, de acces la studii și la obținerea de diplome în instituțiile de învățământ la toate categoriile, în zone rurale ca și în zone urbane, această egalitate trebuind să fie asigurată în învățământul preșcolar, general, tehnic, profesional și în învățământul tehnic superior ca și în cadrul oricărui alt mijloc de formare profesională;

În ceea ce privește accesul la educație, atât experții intervievați pe teren, cât și datele statistice, nu au scos la iveală prezența discriminării față de femei.²⁴⁹ Femeile constituie o jumătate sau mai mult de jumătate dintre toți studenții școlilor primare pînă la instituțiile superioare de învățământ, cu excepția școlilor profesionale, unde ele alcătuiesc 37.8% din numărul total de studenți.²⁵⁰ Toți studenții învață după același program de studii, sunt instruiți de aceiași profesori și au acces la același echipament școlar. Cu toate acestea, sistemul de învățământ nu este, în general, adecvat în ceea ce privește asigurarea accesului persoanelor cu handicap, inclusiv accesul fetelor și femeilor invalide la educație.²⁵¹

Grădinițele finanțate din banii publici nu au resurse financiare suficiente. Există prea puține grădinițe, deseori acestea fiind închise în timpul iernii din cauza lipsei agentului termic, clasele sunt deseori supraaglomerate, iar starea clădirilor nu corespunde standardelor de securitate.²⁵² Mulți respondenți au menționat un deficit cronic de educatori în grădinițe și în școlile primare, cei mai mulți atribuind această problemă faptului că salariile nu acoperă costul minim al necesităților de trai.²⁵³

Învățământul este, de regulă, mixt după criteriul de gen, cu excepția practicării educației fizice, unde băieții și fetele sunt separați unii de alții. Instituțiile tehnice, de asemenea, separă studenții după criteriul de gen. Accesul femeilor la academiile militare și de poliție este absolut restricționat, limitîndu-li-se astfel accesul la diferite

²⁴⁸ Articolul 11, Legea culturii, Legea nr. 413-XIV din 27 mai 1999, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 83-86/401 din 5 august 1999.

²⁴⁹ Vezi discuția de mai departe cu privire la acest articol, litera f), *infra*, care evidențiază problemele de acces la educație pentru adolescentele și femeile tinere gravide.

²⁵⁰ *Femeile și Bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 54.

²⁵¹ *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 81.

²⁵² *Idem.* la 68 și 81.

²⁵³ *Idem.* la 62.

profesii.²⁵⁴ Este important de menționat că în 1998, Academia de Poliție și-a deschis ușile și pentru fete și a instruit o clasă de 25 de studente, dintre care toate au absolvit în 2003.²⁵⁵ Cu toate acestea, alte fete nu au mai fost admise la Academie decât în anul 2005, dar și acestea și-au făcut studiile prin corespondență.²⁵⁶ Se pare că în 2006, Ministerul Educației și Tineretului a cerut schimbarea acestei practici prin admitere pe baze egale a tuturor studenților, indiferent de gen.²⁵⁷

Factorii sociali influențează avansarea profesională a femeilor în anumite domenii. Spre exemplu, femeile egalează sau întrec numărul de bărbați în domeniul științelor pînă la studiile de masterat, după care numărul femeilor care ar putea face studii de doctorat scade dramatic. În general, femeile constituie o jumătate din numărul total al candidaților în științe. Totuși, în 2004, numărul bărbaților (232) care făceau studii și realizau teze de doctorat era aproape de șapte ori mai mare decât cel al femeilor (35). În 2004, 583 bărbați, în comparație cu 370 femei, își făceau studiile de post-doctorat.²⁵⁸

Un expert a explicat acest fenomen prin existența barierelor sociale și culturale, abordate și de articolul 5 al Convenției CEDAW și anume: „femeile sunt supraîncărcate cu treburile familiei. Studiile de masterat se fac atunci cînd persoanele sunt relativ tinere, pe cînd pentru a obține titlul de doctor este nevoie de timp. Este dificil pentru o soție devotată să scrie o lucrare timp de doi ani”. Obligațiile de familie sunt de asemenea considerate drept un factor care împiedică avansarea femeilor în domeniul educației.²⁵⁹

Experții au menționat:

Disproporția după criteriul de sex legată de exercitarea dreptului la educație poate fi cauzată de un șir de factori, printre care se numără stereotipurile deprinse în cadrul familiei și școlii care încurajează fetele și băieții să urmeze studii în domeniile care sunt considerate tradiționale pentru ei și ele, precum și promovarea acestor stereotipuri prin intermediul mass-mediei.²⁶⁰

²⁵⁴ Idem. la 7 și 82. Este interesant de menționat că Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului conține un capitol care „asigură drepturile *bărbaților* militari”, Capitolul 13, Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru 2004 – 2008 (subliniere de către autor).

²⁵⁵ *Analiza gender a legislației în vigoare a Republicii Moldova*, UNIFEM (2004), pag. 47.

²⁵⁶ Convorbire telefonică cu Comisia de admitere de la Academia de Poliție, 8 iunie 2006.

²⁵⁷ Idem.

²⁵⁸ *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pp. 69-70.

²⁵⁹ *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 82.

²⁶⁰ *Analiza gender a legislației în vigoare a Republicii Moldova*, UNIFEM (2004) pag. 48.

(b) accesul la aceleași programe, la aceleași examene, la un corp didactic posedînd o calificare de același nivel și la localuri și echipamente școlare de aceeași calitate;

Potrivit unui funcționar public de la Ministerul Educației și Tineretului, se depun eforturi continue pentru a revizui programele școlare în scopul reducerii stereotipurilor legate de genuri. Funcționarul public a menționat că atît profesorii, cît și directorii, decanii și alți administratori ai instituțiilor de învățămînt, trebuie instruiți în domeniul problemelor de gen, iar susținerea acestora este esențială pentru a produce schimbări adevărate.²⁶¹

Un reprezentant al conducerii de stat din domeniu a indicat că în timp ce reformele au fost „elaborate cu scopul eliminării stereotipurilor și diferențelor de gen, din păcate, directorii instituțiilor de învățămînt, de obicei bărbații, posedă cunoștințe slabe despre aceste reforme”.²⁶² Directorul unei instituții de învățămînt din topul celor mai bune a menționat că în ceea ce privește reforma programelor de studii „s-au întreprins puține măsuri în această direcție. Totuși, aceste măsuri sunt întreprinse în conformitate cu recomandările Consiliului Europei”.²⁶³

(c) eliminarea oricărei concepții șablon privind rolul bărbatului și al femeii la toate nivelurile și în toate formele de învățămînt, prin încurajarea educației mixte și a altor tipuri de educație, care sunt destinate să contribuie la realizarea acestui obiectiv și, în special, prin revizuirea cărților și programelor școlare și adaptarea coresponzătoare a metodelor pedagogice;

Numărul femeilor și bărbaților care sunt profesori și directori în instituțiile de învățămînt secundare, profesionale și universitare este, în principiu, egal.²⁶⁴ Cu toate acestea, la nivelul învățămîntului primar, posturile de profesori sunt în cea mai mare parte ocupate de femei, ceea ce contribuie la menținerea stereotipurilor referitoare la profesiile potrivite pentru femei. Cu toate că femeile ocupă aproximativ 80% din posturile din domeniul învățămîntului, în realitate toate funcțiile de nivel înalt sunt ocupate de bărbați.²⁶⁵ Un respondent a menționat că: „Majoritatea profesorilor sunt femei și știți care este motivul? Fiindcă predarea înseamnă răbdare

²⁶¹ Interviu cu Nadejda Velicico, șeful Direcției învățămînt preuniversitar, Ministerul Educației și Tineretului, mai 2005.

²⁶² CEDAW Studiul de fact^o cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 83

²⁶³ Idem. la 8 și 78.

²⁶⁴ Femeile și bărbații în Republica Moldova, PNUD (2005), pag. 55.

²⁶⁵ CEDAW Studiul de fact^o cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 65; a se vedea, de asemenea, Analiza gender a legislației în vigoare a Republicii Moldova, UNIFEM (2004), pp. 46-48; Femeile și bărbații în Republica Moldova, PNUD (2005), pag. 59. Femeile continuă să constituie 88.7% din studenții care fac studii la colegiu. Femeile și bărbații în Republica Moldova, PNUD (2005), pag.63.

și multă muncă. Bărbații consideră că acest tip de muncă nu li se potrivește și că nu este bine plătit”. Până în momentul de față nici o femeie nu a ocupat funcția de ministru al educației.

Potrivit experților din domeniu, Republica Moldova nu a întreprins careva pași, cum ar fi unele măsuri temporare speciale, pentru a recruta bărbați în funcții de profesori de clase primare.²⁶⁶

(d) aceleași posibilități în ceea ce privește acordarea de burse și alte subvenții pentru studii;

Toți studenții din Republica Moldova au aceleași posibilități în ceea ce privește acordarea de burse și alte subvenții pentru studii. Guvernul recunoaște numărul redus de burse oferite ceea ce „influențează negativ posibilitățile pentru respectarea dreptului la educație.”²⁶⁷

(e) aceleași posibilități de acces la programele de educație permanentă, inclusiv la programele de alfabetizare pentru adulți și la programele de alfabetizare speciale, îndeosebi în vederea reducerii cât mai rapide a oricărei discrepanțe în domeniul instrucției publice între bărbat și femeie;

Învățământul în cadrul instituțiilor serale pentru cei care au abandonat școala prematur este accesibil, în schimbul unei taxe, tuturor. Există și cursuri de instruire continuă inițiate pentru îmbunătățirea pregătirii profesionale a unor persoane sau pentru instruirea repetată în alt domeniu a acestora.²⁶⁸ Femeile constituie aproximativ 60% din numărul celor ce învață în instituțiile de învățământ superior la secția fără frecvență. Studiile la secția fără frecvență sunt mai flexibile, mai ieftine, bazându-se mai mult pe eforturile depuse de sine stătător pentru asimilarea programului de studiu, cu posibilitatea de a primi anumite indicații de la profesori pe parcursul orelor de curs stabilite.²⁶⁹

(f) reducerea procentului femeilor care își abandonează studiile și organizarea de programe pentru tinerele fete și pentru femeile care părăsesc școala înainte de terminarea ei;

Fetele gravide sunt, de regulă, exmatriculate din școli pentru „comportament nepotrivit și imoral”.²⁷⁰ Potrivit unui respondent din teren, nu există un cadru juridic

²⁶⁶ CEDAW Studiul de fact^o cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pp. 78 și 82.

²⁶⁷ Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, pag. 3.

²⁶⁸ CEDAW Studiul de fact^o cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 83.

²⁶⁹ Femeile și bărbații în Republica Moldova, PNUD (2005), pp. 61 și 65.

²⁷⁰ CEDAW Studiul de fact^o cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 84.

adecvat pentru această practică.²⁷¹ Studenții sunt obligați să respecte regulile instituției la care își fac studiile fiecare dintre acestea stabilind propriile reguli.²⁷²

La nivel instituțiilor de învățământ superior studentelor gravide li se permite să își continue studiile, în timp ce unele universități întreprind măsuri speciale, precum susținerea financiară a studenților care sunt mame și tați.

(g) aceleași posibilități de a participa activ la sport și educație fizică;

Există oportunități egale pentru bărbați și femei în domeniul educației fizice, inclusiv în domeniul probelor obligatorii. Totuși, clasele și probele variază în dependență de sex.²⁷³ Accesul în încăperile de sport este liber atunci când ține de programul de învățământ al studentului. Accesul suplimentar este posibil, dar în schimbul unei taxe modeste.

În termeni mai generali, experții sunt de părere că se înregistrează un neajuns al educației fizice în Moldova. Potrivit unui expert, „noi practicăm sportul, nu educăm sportivi profesioniști”. În privința femeilor, tendința lor de a practica sportul este influențată de bariere sociale și culturale. Același expert a adăugat: „conform tradițiilor noastre, femeile nu sunt încurajate să practice sportul, acesta se consideră ca fiind potrivit pentru bărbați”.²⁷⁴

(h) accesul la informațiile specifice de ordin educativ, care au drept scop asigurarea sănătății și bunăstării familiilor, inclusiv la informațiile și sfaturile referitoare la planificarea familială.

Informația educativă cu privire la sănătate și planificarea familiei este, de regulă, răspândită prin intermediul organizațiilor neguvernamentale, atât naționale, cât și internaționale, în colaborare cu statul. Cu toate acestea, cursul denumit „Deprinderi de viață” a fost elaborat și introdus în anul 2004-2005, în 35 de școli din întreaga țară pe bază experimentală. Acest curs obligatoriu pentru clasele 1-12 prezenta copiilor teme legate de viața adultă și de familie, de problemele interpersonale, discriminarea bazată pe apartenența de gen, migrația legală și ilegală, abuzul de

²⁷¹ Idem.

²⁷² Articolul 58 din Legea învățământului, Legea nr. 547 din 21 iulie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 62-63/692 din 9 noiembrie 1995, modificată prin Legea nr. 237-XV din 13 iunie 2003, în vigoare de la 17 iunie 2003.

²⁷³ *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 83.

²⁷⁴ Idem. la 78-79.

droguri și alcool și despre HIV/SIDA.²⁷⁵ În rezultatul conflictului cu Biserica Ortodoxă, Ministerul Educației și Tineretului a decis să excludă cursul din programul de studii.²⁷⁶

²⁷⁵ Idem. la 79; Interviu cu Nadejda Velicico, șeful Direcției învățământ preuniversitar, Ministerul Educației și Tineretului, mai 2005.

²⁷⁶ *A se vedea* „Creștinii sunt gata să întreprindă acțiuni de protest împotriva cursului „Deprinderi de viață”, Novopress.info, <http://chisinau.novopress.info/?p=42> (ultima accesare la 28 iulie 2006) (relatînd despre faptul că în baza hotărîrii Ministerului Educației și Tineretului nr. 473 din 4 octombrie 2005, cursul „Deprinderi de viață” a fost retras); *Cursul „Deprinderi de viață” provoacă dispute*, BBC Chișinău, http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2005/10/051026_curs_moldova.shtml (ultima accesare la 28 iulie 2006) (relatînd citatul purtătorului de cuvînt al Bisericii Metropolitane din Chișinău „Deprinderi de viață” este un curs antisocial care atacă familia – celula societății. Este un curs care propagă valorile precum relațiile dintre genuri, familia netraditională drept valori normale”).

Articolul 11

1. Statele părți se angajează să ia toate măsurile corespunzătoare pentru eliminarea discriminării față de femeie în domeniul angajării în muncă, pentru a se asigura, pe baza egalității dintre bărbat și femeie, aceleași drepturi și, în special:

(a) dreptul la muncă, ca drept inalienabil pentru toate ființele umane;

(b) dreptul la aceleași posibilități de angajare în muncă, inclusiv în privința aplicării aceluiași criterii de selecție în materie de angajare;

(c) dreptul la liberă alegere a profesiei și a locului de muncă, dreptul la promovare, la stabilirea locului de muncă și la toate facilitățile și condițiile de muncă, dreptul la formare profesională și la reciclare, inclusiv ucenicie, perfecționare profesională și pregătire permanentă;

(d) dreptul la egalitate de remunerație, inclusiv în ceea ce privește și alte avantaje, la egalitate de tratament pentru o muncă de o valoare egală și, de asemenea, la egalitate de tratament în privința calității muncii;

(e) dreptul la securitate socială, în special la pensie, ajutoare de șomaj, de boală, de invaliditate, de bătrânețe sau pentru orice altă situație de pierdere a capacității de muncă, ca și dreptul la concediu plătit;

(f) dreptul la ocrotirea sănătății și la securitatea condițiilor de muncă, inclusiv la salvagardarea funcțiilor de reproducere.

2. Pentru a preveni discriminarea față de femei bazată pe căsătorie sau maternitate și pentru a le garanta în mod efectiv dreptul la muncă, statele părți se angajează să ia măsuri corespunzătoare, având drept obiect:

(a) interzicerea, sau pedepsa sancțiunilor, a concedierii pentru cauză de graviditate sau concediu de maternitate și a discriminării în ceea ce privește concedierile bazate pe statutul matrimonial;

(b) instituirea acordării concediului de maternitate plătit sau care ar crea drepturi la prestări sociale similare, cu garantarea menținerii locului de muncă avut anterior, a drepturilor de vechime și a avantajelor sociale;

(c) încurajarea creării de servicii sociale de sprijin, necesare pentru a permite părinților să-și combine obligațiile familiale cu responsabilitățile profesionale și cu participarea la viața publică, favorizând îndeosebi crearea și dezvoltarea unei rețele de grădinițe de copii;

(d) asigurarea unei protecții speciale pentru femeile însărcinate, pentru care s-a dovedit că munca le este nocivă.

3. Legile care au drept scop să ocrotească femeile în domeniile vizate prin prezentul articol vor fi revizuite periodic, în funcție de cunoștințele științifice și tehnice, vor fi revizuite, abrogate sau extinse, în funcție de necesități.

Articolul 11. Domenii problematice:

- Chiar dacă noțiunea de hărțuire sexuală este definită de Legea egalității genurilor, aceasta nu prevede condițiile în care un asemenea comportament

urmează a fi pedepsit. Noțiunea de hărțuire sexuală trebuie introdusă în Codul Muncii al Republicii Moldova și trebuie să prevadă pedeapsă pentru cei care o comit;

- Vîrsta de pensionare trebuie să fie aceeași atît pentru bărbați, cît și pentru femei, cu scopul de a acorda femeilor posibilitatea de a atinge stagiul de cotizare necesar în vederea beneficierii de dreptul la pensie integrală;
- Legea egalității genurilor trebuie implementată astfel încît femeile gravide și mamele cu copii mici care au dreptul la indemnizații suplimentare în conformitate cu Codul Muncii să nu fie discriminate de către angajatori la angajarea în cîmpul muncii;
- Garanțiile de protecție a femeilor în domeniul muncii, excesiv de răsîndite, care previn angajarea lor într-un șir de profesii, sunt discriminatorii și trebuie anulate.

Articolul 11. Alinierea de jure

1. Statele părți se angajează să ia toate măsurile corespunzătoare pentru eliminarea discriminării față de femeie în domeniul angajării în muncă, pentru a se asigura, pe baza egalității dintre bărbat și femeie, aceleași drepturi și, în special:
(a) dreptul la muncă, ca drept inalienabil pentru toate ființele umane;

Constituția Republicii Moldova prevede că „fiecare persoană are dreptul la libera alegere a muncii sale. . . precum și să fie protejat împotriva șomajului”.²⁷⁷

Angajatorii în privința cărora se stabilește că privează ilegal o persoană de dreptul la muncă sunt obligați să repare prejudiciile materiale și morale. Prejudiciile morale reprezintă daunele pentru suferințe psihice sau fizice. În conformitate cu articolul 1422 al Codului Civil, prejudiciul moral se repară indiferent de existența și gradul prejudiciului material.

Se consideră privare ilegală de dreptul la muncă refuzul neîntemeiat de angajare în cîmpul muncii, concedierea ilegală, completarea greșită a carnetului de muncă al angajatului, plata salariului sau concediul plătit în mod greșit.²⁷⁸

²⁷⁷ Articolul 43 (1), Constituția Republicii Moldova.

²⁷⁸ Articolele 329 – 332, Codul Muncii, Legea nr. 154-XV din 28 martie 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 159-162/648 din 29 iulie 2003.

(b) dreptul la aceleași posibilități de angajare în muncă, inclusiv în privința aplicării aceluiași criterii de selecție în materie de angajare;

După cum este menționat mai sus, Legea egalității genurilor interzice discriminarea în bază de sex atât în sfera publică, cât și în cea privată de muncă. Legea interzice „stabilirea unor restricții directe sau indirecte în caz de anunțare, organizare și admitere la concurs pentru ocuparea unei funcții publice”. Este prevăzută obligația pozitivă a „conducătorilor autorităților administrației publice centrale și locale” și a altor persoane cu funcții de răspundere de a asigura „accesul egal la ocuparea unei funcții publice în conformitate cu exigențele profesionale, fără diferențiere după criteriul de sex al candidaților”.²⁷⁹

În ceea ce privește nemijlocit sectorul public „statul garantează dreptul egal al femeilor și bărbaților la plasarea în câmpul muncii”.²⁸⁰ Statul, de asemenea, se obligă să asigure șanse egale pentru bărbați și femei în sfera activităților antreprenoriale.²⁸¹

Cât privește plasarea în câmpul privat al muncii, Legea egalității genurilor impune angajatorilor obligația de a oferi șanse egale pentru bărbați și femei la angajare și de a implementa politici de aplicare a acțiunilor afirmative.²⁸² În timp ce prevederile Codului Muncii permit angajatorilor să refuze un candidat în baza verificării preliminare a „datelor sale personale”, fără a defini această noțiune, Legea egalității genurilor transformă existența obligațiilor de familie într-un factor obstacol în procesul de luare a deciziilor. Legea egalității genurilor, de asemenea, interzice angajatorilor solicitarea neîntemeiată a informației despre starea civilă a candidaților.²⁸³

Cât privește discriminarea la locul de muncă, Legea egalității genurilor obligă angajatorii să „coopereze cu angajații” pentru instituirea unei ordini interioare care să prevină și să excludă cazurile de discriminare după criteriul de sex. De asemenea, egalitatea de gen trebuie inclusă în contractele de colective de muncă la capitolul „obligațiile salariaților și angajatorilor”.²⁸⁴ Pe lângă faptul că Legea egalității genurilor obligă angajatorii să elaboreze politici antidiscriminatorii la nivel intern, aceasta

²⁷⁹ Articolul 6 (1) și (2), Legea egalității genurilor.

²⁸⁰ Articolul 8 (1), Legea egalității genurilor.

²⁸¹ Articolul 9, Legea egalității genurilor.

²⁸² Articolul 8 (2), Legea egalității genurilor.

²⁸³ Articolul 59, Codul Muncii; articolele 11 (1) lit. h) și 11 (2) lit. c), Legea egalității genurilor.

²⁸⁴ Articolul 10 (1) și (2), Legea egalității genurilor.

le impune și „mobilizarea resurselor și crearea condițiilor de muncă necesare care vor permite” femeilor și bărbaților să muncească în bază de egalitate, inclusiv să ofere „remunerare egală pentru munci de valoare egală” și să aplice aceleași criterii de evaluare a calității muncii, de sancționare și de concediere.²⁸⁵

Legea egalității genurilor face distincție între discriminarea directă și indirectă, definind prima drept orice acțiune discriminatorie, iar ultima drept orice „regulă, criteriu sau practică” cu un efect inegal.²⁸⁶ Ambele sunt interzise explicit în contextul angajării în câmpul de muncă.²⁸⁷ Legea interzice, *inter alia*, plasarea anunțurilor de angajare în muncă cu cerințe și criterii ce presupun priorități pentru unul dintre sexe; stabilirea pentru unul dintre sexe a unor condiții de muncă mai favorabile, inclusiv în ceea ce privește remunerarea și distribuirea sarcinilor de muncă; refuzul de a angaja sau rezilierea contractului de muncă pe motiv de sex; și solicitarea informației despre familia și viața privată a candidaților. Conform legii, obligația de a demonstra lipsa intenției de discriminare directă sau indirectă revine angajatorului. În sfârșit, Legea egalității genurilor, de asemenea, interzice acțiuni represive împotriva reclamantului.²⁸⁸

Este important faptul că Legea egalității genurilor permite victimelor discriminării să solicite de la angajator o explicație în scris a motivației deciziei discriminatorii. Angajatorul este obligat să dea răspuns în decursul a 30 de zile.²⁸⁹

Codul Muncii al Republicii Moldova, de asemenea, interzice concedierea arbitrară și refuzul de a angaja, și acordarea anumitor beneficii sau avantaje directe sau indirecte angajaților în bază de, *inter alia*, sex, rasă și etnie.²⁹⁰ Angajatorii sunt obligați să plătească compensații materiale părții vătămate pentru privarea ilegală de posibilitatea de a munci.²⁹¹

Hărțuirea sexuală

Recunoașterea de către lege a hărțuirii sexuale este o novație pentru Republica Moldova. În conformitate cu Legea egalității genurilor, hărțuirea sexuală este definită drept „orice formă de comportament fizic, verbal sau nonverbal, de natură sexuală,

²⁸⁵ Articolul 11 (1) lit. a), d), e), Legea egalității genurilor.

²⁸⁶ Articolul 2, Legea egalității genurilor.

²⁸⁷ Articolul 12 (1), Legea egalității genurilor.

²⁸⁸ Articolul 11 (2) lit. a)-j) și (3), Legea egalității genurilor.

²⁸⁹ Articolul 11 (4) și (5), Legea egalității genurilor.

²⁹⁰ Articolul 47 (2), Codul Muncii.

²⁹¹ Articolul 330 (1), Codul Muncii.

care lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare sau insultătoare”.²⁹² Totuși, legea nu conține prevederi specifice care cu adevărat ar interzice hărțuirea sexuală. De asemenea, ea nu prevede principiile de probare sau de pedepsire a acesteia.²⁹³

(c) dreptul la libera alegere a profesiei și a locului de muncă, dreptul la promovare, la stabilirea locului de muncă și la toate facilitățile și condițiile de muncă, dreptul la formare profesională și la reciclare, inclusiv ucenicie, perfecționare profesională și pregătire permanentă;

Constituția Republicii Moldova prevede dreptul persoanei de a își alege liber munca „și de a beneficia de condiții de muncă echitabile și satisfăcătoare”.²⁹⁴ Codul Muncii, de asemenea, prevede dreptul egal la alegerea profesiei și ocupației.²⁹⁵ Legea egalității genurilor interzice discriminarea la admiterea în programele de perfecționare profesională și asigură accesul egal la instituțiile de învățământ și instruire de toate nivelurile.²⁹⁶

(d) dreptul la egalitate de remunerație, inclusiv în ceea ce privește și alte avantaje, la egalitate de tratament pentru o muncă de o valoare egală și, de asemenea, la egalitate de tratament în privința calității muncii;

Legea egalității genurilor obligă angajatorii „să asigure remunerare egală pentru munca de valoare egală”. În același timp, prevederile acestei legi interzic discriminarea sub forma unei remunerări diferite bazate pe criteriul de sex.²⁹⁷ Codul Muncii, de asemenea, nu permite discrepanțe salariale care să se bazeze pe criterii standard, inclusiv de sex.²⁹⁸ În fine, Legea salarizării conține o clauză de egalitate în conformitate cu care se impune plata unui salariu egal după criteriul de sex.²⁹⁹

²⁹² Articolul 2, Legea egalității genurilor.

²⁹³ Articolul 10 (3) lit. d), Legea egalității genurilor.

²⁹⁴ Articolul 43 (1), Constituția Republicii Moldova.

²⁹⁵ Articolul 5, Codul Muncii.

²⁹⁶ Articolele 11 (1) lit. d) și 13 (1), Legea egalității genurilor.

²⁹⁷ Articolele 10 (3) lit. c) și 11 (1) lit. e), Legea egalității genurilor.

²⁹⁸ Articolul 128 (2), Codul Muncii. Acest fapt corespunde cu obligațiile Republicii Moldovei asumate prin semnarea Cartei Sociale Europene revizuite. *A se vedea* Articolul 4 (3), ETS nr. 163, 3 mai 1996.

²⁹⁹ Articolul 27 (3), Legea salarizării, Legea nr. 847-XV din 14 februarie 2002, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 50-52/336 din 11 aprilie 2002.

(e) dreptul la securitate socială, în special la pensie, ajutoare de șomaj, de boală, de invaliditate, de bătrânețe sau pentru orice altă situație de pierdere a capacității de muncă, ca și dreptul la concediu plătit;

Constituția Republicii Moldova garantează „dreptul la un trai decent”, ceea ce presupune sănătate și bunăstare.³⁰⁰ Constituția, de asemenea, garantează cetățenilor dreptul la asigurare în caz de șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență.³⁰¹ Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat la fel prevede dreptul la pensii în caz de bătrânețe, invaliditate și pierdere a întreținătorului.³⁰²

Legea cu privire la pensiile de asigurări sociale de stat prevede vârste diferite pentru bărbați și femei necesare pentru a obține dreptul la pensie. În prezent, bărbații obțin dreptul la pensie la 62 de ani, iar femeile la 57 de ani.³⁰³ Stagiul de cotizare necesar obținerii dreptului la pensie completă este același, indiferent de sex - 30 ani. Cu cât stagiul de cotizare este mai mare, cu atât cuantumul pensiei crește.³⁰⁴ Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a stabilit că mecanismul pensiilor de asigurări sociale de stat care diferențiază dreptul la pensie în baza criteriului de sex și/sau stare civilă reprezintă o încălcare a Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale.³⁰⁵

Femeilor cu copii în vârstă de pînă la 6 ani și femeilor cu copii invalizi în vârstă de pînă la 16 ani le este interzisă munca de noapte sau în ture continue, în zile de repaus și zile de sărbători naționale nelucrătoare. Acest lucru este posibil doar după ce angajatorul obține acordul lor scris. Angajatorii sunt obligați să le informeze despre dreptul lor de a refuza astfel de lucru.³⁰⁶ Femeilor gravide, femeilor în concediu de postmaternitate și femeilor cu copii în vârstă de pînă la 3 ani le este interzisă munca suplimentară.³⁰⁷

³⁰⁰ Articolul 47 (1), Constituția Republicii Moldova.

³⁰¹ Articolul 47 (2), Constituția Republicii Moldova. Acest fapt corespunde cu obligațiile Republicii Moldovei asumate în conformitate cu articolele 12 și 13 ale Cartei Sociale Europene revizuite, ETS nr. 163 din 3 mai 1996.

³⁰² Articolul 9, Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat, Legea nr. 156-XIV din 14 octombrie 1998, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 111-113/683 din 17 decembrie 1998.

³⁰³ Articolul 41, Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat.

³⁰⁴ Articolul 16 (2), Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat.

³⁰⁵ *A se vedea, de exemplu, Wessels-Eergervoet v. The Netherlands*, Cererea nr. 34462/97, 4 iunie 2002; *Willis v. The United Kingdom*, Cererea nr. 36042/97, 11 iunie 2002; și *Schuler-Zraggen v. Switzerland*, Cererea nr. 14518/89, 24 iunie 1983.

³⁰⁶ Articolele 103, 110, 111 și 318, Codul Muncii.

³⁰⁷ Articolul 105 (1), Codul Muncii.

Femeile cu copii în vîrstă de pînă la 16 ani au dreptul la concediu de odihnă anual doar în timpul verii, atît timp cît acestea nu solicită în scris acordarea concediului în altă perioadă a anului.³⁰⁸ Femeile cu copii în vîrstă de pînă la 14 ani sau cu copii invalizi în vîrstă de pînă la 16 ani au dreptul la un concediu anual suplimentar neplătit de cel puţin 4 zile calendaristice și la concediu anual neplătit de cel puţin 14 zile calendaristice, concediu ce poate fi alipit la concediul anual de odihnă.³⁰⁹

(f) dreptul la ocrotirea sănătății și la securitatea condițiilor de muncă, inclusiv la salvagardarea funcțiilor de reproducere.

Constituția Republicii Moldova garantează tuturor angajaților „dreptul la protecția muncii”, inclusiv, *inter alia* „securitatea și igiena muncii, condiții de muncă pentru femei și tineri”.³¹⁰ Femeilor le este categoric interzis să profeseze munci specifice precum cea de cazangiu, zidar, lăcătuș, nituitor și sudor.³¹¹ Legislația în vigoare, de asemenea, interzice femeilor să ridice manual greutăți peste limita prescrisă de 10 kilograme.³¹² În același timp, Codul Muncii stipulează că salariile trebuie să se bazeze, într-o oarecare măsură, pe condițiile de prestare a muncii. Persoanele care sunt angajate pentru a efectua munci riscante lucrează un timp mai scurt și li se oferă facilități, datorită caracterului muncii lor.³¹³

Femeile cu copiii în vîrsta de pînă la 3 ani au dreptul, pe lîngă pauza de masă, la pauze suplimentare pentru alimentarea copilului de cel puţin odată la 3 ore, fiecare pauză avînd o pauză de minimum 30 de minute și la pauze de o oră, dacă femeile au 2 sau mai mulți copii în vîrstă de pînă la 3 ani.³¹⁴

2. Pentru a preveni discriminarea față de femei bazată pe căsătorie sau maternitate și pentru a le garanta în mod efectiv dreptul la muncă, statele părți se angajează să ia măsuri corespunzătoare, avînd drept obiect:

(a) interzicerea, sau pedepsa sancțiunilor, a concedierii pentru cauză de graviditate sau concediu de maternitate și a discriminării în ceea ce privește concedierile bazate pe statutul matrimonial;

Legea egalității genurilor interzice refuzul de a angaja în muncă orice persoană sub pretextul „existenței obligațiilor familiale” și, de asemenea, investigarea de către

³⁰⁸ Articolul 116, Codul Muncii.

³⁰⁹ Articolele 120 și 121, Codul Muncii.

³¹⁰ Articolele 47 (2) și 50, Constituția Republicii Moldova.

³¹¹ Articolul 248, Codul Muncii și Nomenclatorul industriilor, profesiilor și lucrărilor cu condiții de muncă grele și nocive, proscrise femeilor și Normelor de solicitare maximă admise pentru femei la ridicarea și transportarea manuală a greutăților, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 624 din 6 octombrie 1993, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 10/315 din 30 octombrie 1993.

³¹² *Idem*.

³¹³ *A se vedea* Articolele 96, 100, 139, 222 și 227, Codul Muncii.

³¹⁴ Articolul 108, Codul Muncii.

angajator a stării civile a candidatului.³¹⁵ În conformitate cu Legea egalității genurilor nu se consideră discriminare după criteriul de sex „măsurile de asigurare a unor condiții speciale femeii în perioada sarcinii, lăuziei și alăptării”.³¹⁶

Codul Muncii interzice refuzul de a angaja femei gravide și femeilor cu copii în vîrstă de pînă la 6 ani.³¹⁷ Concedierea unei femeie gravide, a femeilor cu copii de pînă la vîrsta de 6 ani și a femeilor în concediu de maternitate este, desigur, ilegală.³¹⁸ Codul Muncii și Codul cu privire la Contravențiunile Administrative prevede sancțiuni sub formă de amenzi aplicabile angajatorilor care încalcă aceste dispoziții.³¹⁹

Deși angajații au dreptul la concediu de maternitate,³²⁰ plățile efectuate în această perioadă nu se consideră ca fiind „salarii”; mai degrabă Codul Muncii prevede suspendarea contractului individual de muncă în caz de concediu de maternitate,³²¹ ceea ce include „suspendarea prestării muncii de către salariat și plății drepturilor salariale (salariu, sporuri, alte plăți) de către angajator”.³²²

Articolul 90 din Codului Muncii, de asemenea, prevede cazurile de eliberare nelegitimă din serviciu:

- 1) În cazul restabilirii la locul de muncă a salariatului transferat sau eliberat nelegitim din serviciu, angajatorul este obligat să repare prejudiciul cauzat acestuia.
- 2) Repararea de către angajator a prejudiciului cauzat salariatului constă în:
 - a) plata obligatorie a unei despăgubiri pentru întreaga perioadă de absență forțată de la muncă într-o mărime nu mai mică decît salariul mediu al salariatului pentru această perioadă;
 - b) compensarea cheltuielilor suplimentare legate de contestarea transferului sau a eliberării din serviciu (consultarea specialiștilor, cheltuielile de judecată etc.);
 - c) compensarea prejudiciului moral cauzat salariatului.

³¹⁵ Articolele 11 (1) lit. h) și (2) lit. c), Legea egalității genurilor.

³¹⁶ Articolul 5 (6) lit. a), Legea egalității genurilor.

³¹⁷ Articolele 47 și 247, Codul Muncii.

³¹⁸ Articolele 86 și 251, Codul Muncii.

³¹⁹ Articolele 41 și 41/2, Codul cu privire la Contravențiunile Administrative; articolele 374 (2) lit. b) și 381, Codul Muncii.

³²⁰ Articolul 124, Codul Muncii.

³²¹ Articolul 76 lit. a), Codul Muncii.

³²² Articolul 75 (2), Codul Muncii.

- 3) Mărimea reparării prejudiciului moral se determină de către instanța de judecată, ținându-se cont de aprecierea dată acțiunilor angajatorului, dar nu poate fi mai mică decât un salariu mediu lunar al salariatului.
- 4) În locul restabilirii la locul de muncă, instanța de judecată poate încasa de la angajator, cu acordul salariatului, în beneficiul acestuia, o compensație suplimentară în mărime de cel puțin 3 salarii medii lunare ale salariatului.³²³

(b) instituirea acordării concediului de maternitate plătit sau care ar crea drepturi la prestări sociale similare, cu garantarea menținerii locului de muncă avut anterior, a drepturilor de vechime și a avantajelor sociale;

În general, legislația în vigoare a Republicii Moldova care reglementează asistența socială asigură dreptul la pensie și la indemnizație de maternitate.³²⁴ Părinților care îngrijesc de copii li se oferă indemnizații pentru concediul parțial plătit pentru îngrijirea copilului până la vârsta de 3 ani. Această indemnizație este garantată atât mamelor, cât și taților.³²⁵ Concediul de maternitate include concediul prenatal cu o durată de 70 zile calendaristice și concediul postnatal cu o durată de 56 zile calendaristice. De asemenea, femeile au dreptul de a alipi concediul de maternitate la concediul lor anual.³²⁶

După expirarea concediului de maternitate fiecare părinte își poate lua concediu plătit pentru a crește copilul până acesta va împlini vârsta de 3 ani. Indemnizațiile sunt plătite din bugetul asigurărilor sociale de stat.³²⁷ Acest lucru corespunde obligațiunilor Republicii Moldovei asumate în conformitate cu Carta Socială Europeană revizuită, care prevede cel puțin 14 săptămâni de concediu de maternitate plătit.³²⁸

Concediu suplimentar neplătit se acordă pentru îngrijirea copilului până la împlinirea vârstei de 6 ani fără pierderea locului de muncă. Concediul suplimentar neplătit poate fi acordat atât bărbaților, cât și femeilor pentru îngrijirea copilului cu vârsta cuprinsă între 3 și 6 ani, iar timpul acumulat trebuie inclus în stagiul de muncă al salariatului cu scopul acordării concediului de odihnă și altor indemnizații. În baza

³²³ Articolul 90, Codul Muncii.

³²⁴ Articolul 41 lit. c), Legea privind sistemul public de asigurări sociale, Legea nr. 489-XIV din 8 iulie 1999, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 1-4/2 din 6 ianuarie 2000.

³²⁵ Articolul 124 (3) și (4), Codul Muncii.

³²⁶ Articolele 124 (1) și 125, Codul Muncii.

³²⁷ Articolul 124 (2) și (4), Codul Muncii.

³²⁸ Articolul 8 (1), Carta Socială Europeană revizuită (RESC), ETS nr. 163 din 3 mai 1996. Republica Moldova a ratificat RESC la 28 septembrie 2001.

cererii scrise salariații pot lucra parțial sau la domiciliu, în loc să își ia concediu neplătit.³²⁹

De asemenea, mamele pot să își ia concediu pentru îngrijirea copilului până la atingerea de către acesta a vârstei de 3 ani. Legislația în vigoare prevede că certificatul medical trebuie eliberat cu preferință mamei, indiferent de faptul dacă un alt membru de familie poate să îngrijească de copilul bolnav.³³⁰

(c) încurajarea creării de servicii sociale de sprijin, necesare pentru a permite părinților să-și combine obligațiile familiale cu responsabilitățile profesionale și cu participarea la viața publică, favorizând îndeosebi crearea și dezvoltarea unei rețele de grădinițe de copii;

Legea egalității genurilor impune angajatorilor să „asigure condiții egale pentru femei și bărbați în privința îmbinării obligațiilor de serviciu cu cele familiale”.³³¹ Angajatorii trebuie să ofere bărbaților și femeilor oportunități egale pentru a îmbina responsabilitățile de serviciu cu viața de familie „în conformitate cu legislația”.³³² Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului „promovează grafice de lucru flexibile accesibile pentru bărbații și femeile cu copii mici”.³³³ Legea ocrotirii sănătății de asemenea prevede „crearea pentru femei a condițiilor de îmbinare a muncii cu maternitatea, garantarea protecției drepturilor lor și, de asemenea, susținerea materială și morală”.³³⁴

Funcționarii publici cu un stagiu de muncă de cel puțin 3 ani au dreptul la concediu de maternitate plătit, concediu plătit pentru îngrijirea copiilor până la vârsta de 3 ani și la compensarea cheltuielilor legate de boala copilului până când acesta atinge vârsta de 7 ani.³³⁵ Aceasta include indemnizația pentru îngrijirea prenatală. Salariații au, de asemenea, dreptul la concediu neplătit pentru îngrijirea copiilor în vârstă de la 3 la 6 ani. Perioada acordată pentru concediul de maternitate este luat în

³²⁹ Articolul 126 (1) și (4), Codul Muncii.

³³⁰ Secțiunea II(B)(27), Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Instrucțiunii privind modul de eliberare a certificatului de concediu medical, Hotărârea nr. 469 din 24 mai 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 77-79/529 din 3 iunie 2005.

³³¹ Articolul 10 (3) lit. e), Legea egalității genurilor.

³³² Articolul 11 (1) lit. g), Legea egalității genurilor.

³³³ Partea II, capitolul 11 a), 3 c), Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, pag. 5.

³³⁴ Articolul 48, Legea ocrotirii sănătății, Legea nr. 411-XIII din 8 martie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 34/373 din 22 iunie 1995.

³³⁵ Articolele 1, 5, 6, 16-19, Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, Legea nr. 289-XV din 22 iunie 2004, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 168-170/773 din 10 septembrie 2004.

considerație la calcularea vechimii de muncă cu scopul determinării indemnizațiilor de muncă.³³⁶

După cum s-a menționat mai sus, femeile au dreptul la concediu pentru îngrijirea copilului bolnav. Certificatele medicale pentru astfel de concediu sunt eliberate altui membru al familiei, precum taților, doar în cazul când mama este absentă temporar, bolnavă sau este decăzută din drepturile părintești.³³⁷ În mod similar, doar mamele au dreptul la concediu pentru îngrijirea copiilor spitalizați sub vârsta de 3 ani. Concediul poate fi oferit oricărui părinte pentru îngrijirea copiilor invalizi de pînă la 16 ani.³³⁸

(d)) asigurarea unei protecții speciale pentru femeile însărcinate, pentru care s-a dovedit că munca le este nocivă.

Codul Muncii al Republicii Moldova prevede că femeile gravide, femeile care alăptează și femeile cu copii de pînă la vârsta de 3 ani au dreptul la o muncă mai ușoară cu menținerea salariului mediu precedent.³³⁹ Plata compensației de maternitate se efectuează din bugetul asigurărilor sociale de stat.³⁴⁰

Codul Muncii interzice femeilor să lucreze în condiții nesigure și să practice muncă grea, ceea ce include și munca subterană. Femeilor gravide și copiilor minori li se interzice să lucreze la cultivarea, recoltarea și prelucrarea tutunului.³⁴¹

Este interzisă deplasarea în interese de serviciu a femeilor gravide și femeilor cu copii de pînă la 3 ani.³⁴² Femeile cu copii în vîrstă de la 3 la 14 ani pot fi trimise în deplasare în interes de serviciu doar în baza acordului lor sub formă scrisă.³⁴³ Trebuie de menționat faptul că mamele însărcinate, femeile care se află în concediu postnatal și femeile cu copii de pînă la 3 ani nu au dreptul de a fi trimise în deplasare în interes de serviciu. Faptul că femeilor le poate fi interzisă deplasarea în interes

³³⁶ Articolul 36, Legea privind sistemul public de asigurări sociale, Legea nr. 489-XIV din 8 iulie 1999, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 1-4/2 din 6 ianuarie 2000.

³³⁷ Secțiunea II(B)(29), Hotărîrea Guvernului cu privire la aprobarea eliberării certificatelor medicale, Hotărîrea nr. 469 din 24 mai 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 77-79/529 din 3 iunie 2005.

³³⁸ Secțiunea II(B)(27), Hotărîrea Guvernului pentru aprobarea Instrucțiunii privind modul de eliberare a certificatului de concediu medical.

³³⁹ Articolul 250, Codul Muncii.

³⁴⁰ Articolele 4 și 5 (1) lit. d), Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale.

³⁴¹ Articolele 5 (2) lit. h) și 8, Legea cu privire la tutun și produsele din tutun, Legea nr. 386-XV din 19 iulie 2001, *Monitorul Oficial* nr. 92-93/709 din 3 august 2001.

³⁴² Articolul 249 (1), Codul Muncii.

³⁴³ Articolul 249 (2), Codul Muncii.

de serviciu în lipsa acordului lor și fără a se ține cont de dorințele și necesitățile lor timp de aproape patru ani pentru fiecare copil ar putea afecta dezvoltarea, avansarea și instruirea femeilor în domeniul afacerilor și să constituie astfel discriminare după criteriul de sex.

Femeile gravide și cele care alăptează trebuie sau transferate la o funcție care implică muncă mai ușoară, sau să fie temporar scutite de obligațiile de serviciu, „păstrându-li-se salariul lor mediu de la locul de muncă precedent”.³⁴⁴

Respectarea regulilor de securitate trebuie să fie asigurată de către un sistem de control al inspecției de stat.³⁴⁵ Inspecția Muncii exercită control asupra modului în care este respectat Codul Muncii.³⁴⁶ Sindicatele la fel monitorizează implementarea legislației din domeniul muncii. Angajatorilor care încalcă regulile de protecție a muncii sau legile care interzic discriminarea după criteriul de sex sau maternitate le sunt aplicate pedepse penale, amenzi, munci neremunerate în folosul comunității și chiar pedeapsa cu privațiunea de libertate pe un termen de până la 2 ani.³⁴⁷

Codul Muncii prevede procedura de înaintare a unei cereri de soluționare a litigiului individual și colective de muncă. Cererea de soluționare a litigiului individual și colectiv de muncă poate fi înaintată, în cele din urmă, în instanța de judecată.³⁴⁸

3. Legile care au drept scop să ocrotească femeile în domeniile vizate prin prezentul articol vor fi revăzute periodic, în funcție de cunoștințele științifice și tehnice, vor fi revizuite, abrogate sau extinse, în funcție de necesități.

Codul Muncii al Republicii Moldova prevede într-un mod detaliat obligațiile angajatorului legate de protecția muncii. Angajatorul este obligat „să asigure buna

³⁴⁴ Articolul 250, Codul Muncii. *A se vedea* Articolul 8 (5), Carta Socială Europeană revizuită, ETS nr. 163 din 3 mai 1996 (interzicând „angajarea femeilor însărcinate, a femeilor care au născut recent sau a celor care își alăptează copiii în munci subterane, în mine și în orice alte munci cu caracter periculos, insalubru sau greu și să ia măsuri corespunzătoare pentru protejarea drepturilor acestor femei în materie de angajare”). *A se vedea, de asemenea,* Articolul 3 al Convenției 103 a Organizației Internaționale a Muncii cu privire la protecția maternității (prevede că „femeile însărcinate sau care alăptează nu sunt obligate să îndeplinească munci care au fost stabilite de către autoritățile competente ca prejudiciind sănătatea mamei ori a copilului sau atunci când printr-o evaluare s-a stabilit un existența unui risc pentru sănătatea mamei sau a copilului ei”).

³⁴⁵ Articolele 1 (1) și 4, Legea privind Inspecția Muncii, Legea nr. 140-XV din 10 mai 2001, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 68-71/505 din 29 iunie 2001.

³⁴⁶ Articolul 1 (2), Legea privind Inspecția Muncii prevede că Inspecția Muncii exercită control de stat asupra respectării actelor legislative și a altor acte normative în domeniul muncii la întreprinderi, instituții și organizații, cu orice tip de proprietate și formă organizatorico-juridică, precum și în autoritățile administrației publice centrale și locale).

³⁴⁷ Articolul 183, Codul Penal.

³⁴⁸ Articolele 354-356 (referitor la examinarea cererii privind soluționarea litigiilor individuale de muncă) și articolele 357-361, Codul Muncii (privitor la soluționarea conflictelor colective de muncă). *A se vedea, de asemenea,* Articolele 328-332 și 348-352, Codul Muncii.

funcționare a sistemelor și dispozitivelor de protecție, a aparaturii de măsură și control, precum și a instalațiilor de captare, reținere și neutralizare a substanțelor nocive degajate în desfășurarea proceselor tehnologice”.³⁴⁹ Codul Muncii impune angajatorilor obligația de a asigura elaborarea și realizarea planului anual privind măsurile de protecție în unitate, însă nu stipulează dacă acest plan include desfășurarea inspecțiilor anuale.³⁵⁰ Legea cu privire la protecția muncii prevede supravegherea și controlul respectării protecției muncii, însă nu stabilește durata acestor controale.³⁵¹

Încălcarea de către salariat a cerințelor de protecție a muncii sunt pedepsite în cazul în care încălcarea „a avut ca rezultat accidente cu implicarea oamenilor sau alte consecințe grave”. Pedepsele includ aplicarea amenzii și privațiunea de libertate pînă la 2 ani. Aceeași acțiune care a provocat decesul unei persoane atrage aplicarea unei pedepse mai mari și anume închisoare de la 2 la 7 ani cu privarea dreptului de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de pînă la 3 ani.³⁵²

Articolul 11. Alinierea de facto

1. Statele părți se angajează să ia toate măsurile corespunzătoare pentru eliminarea discriminării față de femeie în domeniul angajării în muncă, pentru a se asigura, pe baza egalității dintre bărbat și femeie, aceleași drepturi și, în special:
(a) dreptul la muncă, ca drept inalienabil pentru toate ființele umane;

Încălcarea drepturilor din domeniul muncii în sectorul privat a devenit un lucru obișnuit. Aceste încălcări includ neraportarea salariului real al angajatului și neînregistrarea salariațiilor prin utilizarea carnetelor de muncă. Aparent, statul „nu întreprinde anumite măsuri pentru a controla executarea legislației în sectorul privat”.³⁵³

Printre persoanele înregistrate la oficiul forței de muncă se atestă o diferență dramatică între numărul femeilor care sunt considerate „șomere” și cele considerate „inactive.” În 2004, 46,400 femei au pretins că sunt șomere, pe cînd 794,100 au pretins că sunt inactive. În timp ce există, de asemenea, o diferență comparabilă

³⁴⁹ Articolele 225 lit. r), Codul Muncii.

³⁵⁰ Articolele 225 lit. h) și 237 (2), Codul Muncii.

³⁵¹ Legea privind protecția muncii, Legea nr. 625-XII din 2 iulie 1991 (este de menționat faptul că, deși această lege a fost adoptată de Parlament, ea nu a fost niciodată publicată în *Monitorul Oficial*).

³⁵² Articolele 183, Codul Penal; *a se vedea, de asemenea*, Articolul 244, Codul Muncii.

³⁵³ *CEDAW Studiul de factō cu privire la femeile din zonele rurale*, pp. 9-10.

între bărbații șomeri și cei inactivi, numărul femeilor „șomere” reprezintă aproape 40% din cel al bărbaților, iar numărul femeilor „inactive” îl depășește pe cel al bărbaților cu aproximativ 140,000.³⁵⁴ Cu alte cuvinte, un număr mai mare de femei șomere aleg să nu fie active pe piața muncii, ceea ce probabil reflectă tradițiile culturale.

Este foarte important de menționat faptul că în contextul problemelor din domeniul muncii care afectează femeile din Moldova, cel puțin 130,000 de femei moldovence actualmente lucrează peste hotare, încercând să câștige bani pentru întreținerea familiilor pe care le-au lăsat acasă.³⁵⁵ Mulți respondenți au menționat despre această problemă atunci când au fost întrebați despre egalitatea femeilor în domeniul muncii, deoarece criteriul de gen reprezintă un factor important în migrația muncitorilor peste hotare. Lipsa oportunităților de angajare pentru femei este una din cauzele principale ale traficului de femei.

Agenția națională pentru ocuparea forței de muncă aparent are probleme în ceea ce privește plasarea în câmpul muncii a victimelor traficului de ființe umane care sunt repatriate, ținând cont de refuzul angajatorilor privați de a le angaja. S-a menționat că agenția oferă victimelor locuri de muncă foarte slab remunerate (majoritatea beneficiarilor nu au deprinderi de muncă), precum și locuri de muncă unde angajatorul refuză să completeze carnetele de muncă ale salariaților, lucru necesar pentru a exercita dreptul la asigurare medicală și dreptul la pensie oferite de stat.³⁵⁶

Personalul de la Centrul de reabilitare al OIM a menționat că datorită salariilor extrem de scăzute, majoritatea beneficiarilor angajați prin intermediul agenției pentru ocuparea forței de muncă se întorc iarăși la Centru pentru asistență suplimentară. Într-adevăr, există mare probabilitate că lipsa oportunităților de angajare decente și legitime rezultă în traficare repetată a unor femei.³⁵⁷

(b) dreptul la aceleași posibilități de angajare în muncă, inclusiv în privința aplicării aceluiași criterii de selecție în materie de angajare;

În baza datelor statistice, în 2002, ponderea pe țară de bărbați angajați în câmpul muncii constituia 55.1% la 51.7% femei.³⁵⁸ În ultimii câțiva ani, rata angajărilor din

³⁵⁴ *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 24.

³⁵⁵ *Migrația și banii transferați în Moldova*, Organizația Internațională pentru Migrație, Programul Uniunii Europene pentru Securitatea Alimentară și Fondul Monetar Internațional (iulie 2005), pag. 7.

³⁵⁶ Interviu, Centrul de reabilitare al OIM, ianuarie 2006.

³⁵⁷ Idem.

³⁵⁸ *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 24, tabelul 5.2.

sectorul privat a sporit, în timp ce numărul de angajări din sectorul public a scăzut. În anul 2000, 26% din populație lucrau în sectorul public și 68,4% lucrau în sectorul privat; în 2002, acest raport constituia 22,4% la 72,3%.³⁵⁹

Un respondent a descris situația în general că „femeile sunt deseori discriminate în ce privește plasarea în câmpul muncii. Mamele tinere practic nu au șanse de a fi angajate. Majoritatea șomerilor și persoanelor în căutare de loc de muncă sunt femei”. Unul de factorii de bază ce favorizează discriminarea femeilor la angajare este stereotipizarea rolului femeii în familie. Un alt respondent a menționat că „femeilor le sunt atribuite mai multe obligații sociale decât bărbaților în îngrijirea familiei lor, astfel ele având o productivitate mai scăzută”.³⁶⁰

Un manager, fără să considerăm comentariile lui ca fiind discriminatorii, a afirmat următoarele:

Femeile au de făcut față unor responsabilități duble. Ele trebuie să îndeplinească sarcinile casnice și să își îngrijească copiii, și în același timp să aibă un serviciu. Din acest motiv angajatorii, fără deosebire de gen, au dubii cu privire la angajarea femeilor. Este mai dificil pentru femeile din societatea moldovenească să își afirme valoarea.³⁶¹

Un respondent de sex feminin, cu o funcție înaltă, a comentat că „femeile ocupă funcții retribuite mai puțin și bărbații din posturile înalte au salarii mai avantajoase decât femeile care dețin funcții similare”.³⁶²

Anunțurile publicitare de angajare deseori indică în bază preferențială sexul candidaților potențiali. Nu există nici un program special de oferire a oportunităților de angajare pentru femeile cu handicap.

Hărțuirea sexuală

Hărțuirea sexuală rămîne a fi una din cele mai persistente forme de discriminare împotriva femeii, în special deoarece acest fenomen nu este considerat de societate ca fiind o problemă. În interviurile efectuate în cadrul prezentului studiu, conducătorii

³⁵⁹ Serviciile hoteliere și sectorul de construcții constituie două din principalele industrii din sectorul privat din Moldova. *Analiza gender a legislației în vigoare a Republicii Moldova*, UNIFEM (2004), pag. 34.

³⁶⁰ *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 42.

³⁶¹ *Idem*. la 58.

³⁶² *Idem*. la 5.

din lumea afacerilor de sex masculin au admis existența acestui fenomen, dar au făcut comentarii precum că „persoanele responsabile de aceasta sunt femeile din cadrul personalului”; și „eu sunt de părerea că această problemă nu există și, prin urmare, nu văd vreun motiv pentru a o discuta”.

Prin contrast, un respondent a accentuat necesitatea de a recunoaște la nivel legislativ hărțuirea sexuală ca infracțiune penală și de a elabora un act normativ în acest sens, deoarece „este practic imposibil pentru o femeie să demonstreze că ea a fost supusă hărțuirii”.³⁶³ Același respondent a menționat importanța informării femeilor despre drepturile lor.³⁶⁴ Aceasta se referă în special la hărțuirea sexuală, o noțiune nouă din cadrul Legii egalității genurilor. Este importantă monitorizarea succesului în implementarea prevederilor din lege privind hărțuirea sexuală.

c) dreptul la libera alegere a profesiei și a locului de muncă, dreptul la promovare, la stabilirea locului de muncă și la toate facilitățile și condițiile de muncă, dreptul la formare profesională și la reciclare, inclusiv ucenicie, perfecționare profesională și pregătire permanentă;

În pofida existenței unei legislații ample în materia dreptului muncii și a unor agenții specializate împuternicite cu implementarea acestei legislații, respondenții susțin că legile sunt deseori încălcate: salariile nu sunt plătite la timp, angajații nu primesc salariu pentru perioada de absență motivată și nu se respectă zilele de sărbătoare.

Deși femeile reprezintă o jumătate sau mai mult de o jumătate din numărul de elevi începând cu nivelul de școală primară și pînă la absolvirea școlii, ele constituie doar 37.8% din numărul de elevi din cadrul școlilor profesionale.³⁶⁵ Instruirea continuă sub forma școlilor serale pentru cei ce au abandonat prematur școala rămîne a fi accesibilă tuturor, contra taxă moderată. De asemenea, există cursuri de instruire continuă de formare profesională sau reciclare.³⁶⁶

³⁶³ CEDAW Studiul de fact^o cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 66.

³⁶⁴ Idem. la 67.

³⁶⁵ Femeile și bărbații în Republica Moldova, PNUD (2005), pag. 54.

³⁶⁶ CEDAW Studiul de fact^o cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 83.

(d) dreptul la egalitate de remunerație, inclusiv în ceea ce privește și alte avantaje, la egalitatea de tratament pentru o muncă de o valoare egală și, de asemenea, la egalitate de tratament în privința calității muncii;

Potrivit experților, cu referire la diferențele în remunerație, salariile femeilor constituie 71,9% din cele ale bărbaților. De exemplu, femeile în posturile de operatori din sectorul telecomunicațiilor sunt remunerate cu 698 de lei pe lună (aproximativ 52 dolari SUA), cu 38% mai puțin decât bărbații. Femeile-contabili primesc 901 lei pe lună (aproximativ 68 dolari SUA), adică cu 19% mai puțin decât bărbații din aceeași funcție.³⁶⁷

Potrivit datelor statistice prezentate de PNUD privind estimarea raportului procentual dintre salariile femeilor și cel al bărbaților din diferite sectoare, procentajul este și mai mare. În industria piscicolă și de extragere, aceasta din urmă fiind dominată de femei, salariile femeilor sunt de fapt mai mari decât cele ale bărbaților. În toate celelalte domenii, femeile sunt remunerate în mediu cu 68% și 97% din salariul atribuit bărbaților.³⁶⁸

(e) dreptul la securitate socială, în special la pensie, ajutoare de șomaj, de boală, de invaliditate, de bătrânețe sau pentru orice altă situație de pierdere a capacității de muncă, ca și dreptul la concediu plătit;

Guvernul a recunoscut că „la un nivel foarte redus rămân a fi pensiile, indemnizațiile, bursele, fapt ce afectează negativ posibilitatea de a beneficia de dreptul la educație, la ocrotirea sănătății, la locuință și hrană, precum și de alte drepturi social-economice și culturale”.³⁶⁹

Asigurările sociale sub formă de pensie, indemnizație de șomaj, concediu de boală, pensie de invaliditate și concediu plătit le sunt garantate doar lucrătorilor angajați legal și care dețin în mod oficial carnetul de muncă. Angajatorii sunt obligați să facă contribuții la Fondul de asigurare socială a salariaților, fără deosebire de sex.

Însă, datorită diferenței în vîrsta de pensionare în baza sexului, perioada de contribuție a femeilor este semnificativ mai redusă decât cea a bărbaților. Discrepanța

³⁶⁷ *Analiza gender a legislației în vigoare a Republicii Moldova*, UNIFEM (2004), pag. 42, n. 90.

³⁶⁸ *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 34.

³⁶⁹ Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, Lege nr. 415-XV, din 24 octombrie 2003, pag. 3.

în vîrsta de pensionare o împiedică pe femeie să acumuleze mai mult de 30 de ani de contribuție, care ar rezulta în majorarea pensiei. Mai mult, deoarece cuantumul pensiei este calculat în baza salariilor, faptul că femeile sunt salariate mai puțin ca bărbații rezultă în continuare într-o pierdere comparativă a nivelului pensiei. În 2002, pensia medie lunară a femeilor cu vîrste cuprinse între 60 și 65 de ani constituia 145,72 lei (aproximativ 11 dolari SUA), în timp ce bărbații de aceeași vîrstă primeau 166,07 lei (aproximativ 12,50 dolari SUA). În scopul corectării acestei discrepanțe, vîrsta de pensionare trebuie să fie aceeași pentru ambele sexe.³⁷⁰

În mod semnificativ, majoritatea persoanelor angajate ilegal sau fără utilizarea oficială a carnetului de muncă sunt femei, fapt ce rezultă în crearea situației de discriminare de facto împotriva femeii în ce privește garantarea beneficiilor asigurării sociale.³⁷¹ În plus, în cadrul afacerilor de familie și în agricultură, venitul este deseori trecut pe numele capului familiei de sex masculin, și astfel ceilalți membri ai familiei, în special soțiile, nu au parte de beneficiile asigurării sociale.³⁷²

Există cel puțin un caz documentat în care Agenția națională de ocupare a forței de muncă a trimis două victime ale traficului la un angajator privat care a refuzat în mod ilegal să înregistreze carnetele lor de muncă și le-a remunerat cu un salariu sub nivelul mediu de trai.³⁷³

(f) dreptul la ocrotirea sănătății și la securitatea condițiilor de muncă, inclusiv la salvagardarea funcțiilor de reproducere.

Din numărul salariaților înregistrați legal, s-a constatat că 8,081 de femei lucrează în condiții ce nu corespund normelor sanitare stabilite de Inspectia Muncii sau de securitate a muncii sau prestează munci fizice grele. Majoritatea încălcărilor au loc în cadrul industriei de prelucrare și extragere, precum și în sectorul ocrotirii sănătății și asistenței sociale.³⁷⁴

Pe de altă parte, Codul Muncii al Republicii Moldova prevede dreptul femeilor la securitatea muncii, inclusiv posibilitatea de a lua o decizie informată privind efectuarea muncii care are potențialul de a afecta sănătatea ei reproductivă. O

³⁷⁰ *A se vedea Analiza gender a legislației în vigoare a Republicii Moldova*, UNIFEM (2004), pag. 41.

³⁷¹ *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 66.

³⁷² *Idem*.

³⁷³ Studiul de evaluare a asistenței juridice acordate beneficiarilor de către Centrul de reabilitare din Chișinău al Organizației Internaționale pentru Migrațiune, OIM, februarie 2006, pag. 25. *A se vedea, de asemenea, mai sus* textul ce însoțește nota de subsol 356.

³⁷⁴ *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 37.

excepție de la aceasta o reprezintă faptul că femeile însărcinate și femeile cu copiii sub vârsta de trei ani au posibilități limitate de a pleca în deplasări de serviciu. Însă studiile efectuate relevă că de fapt aceste protecții au ca efect secundar descurajarea angajatorilor de a angaja femei, datorită costurilor suplimentare asociate cu exercitarea de către ele a unor drepturi speciale.³⁷⁵

2. Pentru a preveni discriminarea față de femei bazată pe căsătorie sau maternitate și pentru a le garanta în mod efectiv dreptul de muncă, statele părți se angajează să ia măsuri corespunzătoare, avînd drept obiect:

(a) interzicerea, sau pedepsa sancțiunilor, a concedierii pentru cauză de graviditate sau concediu de maternitate și a discriminării în ceea ce privește concediile, bazate pe statutul matrimonial;

În pofida concedierilor repetate pe motiv de graviditate, există date că femeile obțin deseori câștig de cauză în acțiunile intentate în baza discriminării lor pe motiv de concediu de maternitate.³⁷⁶ Femeile sau sunt repuse în funcția deținută anterior sau le este oferită o compensație mică din bugetul statului.

(b) instituirea acordării concediului de maternitate plătit sau care ar crea drepturi la prestări sociale similare, cu garantarea menținerii locului de munca avut anterior, a drepturilor de vechime și a avantajelor sociale;

După cum s-a observat, femeile beneficiază de avantaje suplimentare în perioada gravidității și a concediului de maternitate. Deși femeile au dreptul la un concediu de maternitate plătit, plata stabilită este nesemnificativă în comparație cu costul de trai. Drept rezultat, multe femei refuză să își revendice drepturile lor la compensarea concediului. De exemplu, mamele singure nu pot supraviețui în baza plăților stabilite.

Deși legislația prevede posibilitatea acordării concediului de paternitate, sunt puțini bărbați care să își ia concediu pentru a își îngriji copiii. De regulă, doar în situația în care bărbații au un salariu mai mic decît soțiile lor ei stau acasă și au grijă de copii, astfel solicitînd acordarea concediului de paternitate. În unele cazuri, tații iau concediu de boală pentru a își îngriji copiii și nu concediul de paternitate la care au dreptul în baza legislației. Respondenții au menționat că statul a făcut puține eforturi pentru a încuraja bărbații să își ia concediu de paternitate.

³⁷⁵ A se vedea *Analiza gender a legislației în vigoare a Republicii Moldova*, UNIFEM (2004), pag. 39.

³⁷⁶ CEDAW *Studiul de fațo cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 12.

Este important de menționat că deși Codul Muncii prevede defalcarea contribuțiilor la Fondul social pentru perioada concediului părintelui,³⁷⁷ el nu indică și sursa acestor contribuții.

(c) încurajarea creării de servicii sociale de sprijin, necesare pentru a permite părinților să își combine obligațiile familiale cu responsabilitățile profesionale și cu participarea la viața publică, favorizând îndeosebi crearea și dezvoltarea unei rețele de grădinițe de copii;

Îngrijirea copiilor subvenționată de stat este aproape inexistentă și grădinițele de copii private sunt extrem de scumpe pentru majoritatea familiilor. Grădinițele finanțate din bugetul statului sunt finanțate insuficient. Acele deja existente sunt supraaglomerate și nu întotdeauna dispun de încălzire pe timp de iarnă. Plus la acestea, infrastructura clădirilor nu întotdeauna corespunde regulilor de securitate.³⁷⁸ Mai mult, este dificil de atras educatori pentru a suplini posturile vacante deoarece salariile sunt foarte mizere, între 100 și 300 de lei pe lună (aproximativ 8-23 dolari SUA). Profesioniștii din domeniu, de asemenea, susțin că agențiile guvernamentale împiedică stabilirea instituțiilor educaționale private prin crearea unor obstacole birocratice.

Crearea unei rețele de îngrijire a copiilor pentru copii de vîrstă școlară în sprijinul părinților angajați, precum și promovarea stabilirii unui orar de lucru flexibil ar facilita combinarea serviciului cu obligațiile de familie de către bărbați și femei.³⁷⁹

Legislația în vigoare care prevede acordarea concediilor de îngrijire a copiilor bolnavi pentru femei, în timp ce taților aceste concedii le sunt acordate doar în situațiile cînd mama nu are posibilitatea de a îngriji copilul, îi lipsește pe tați de posibilitatea de a își îngriji copiii. Este necesară o modificare a legislației pentru a asigura participarea activă a ambilor părinți la îngrijirea copiilor lor.

(d) asigurarea unei protecții speciale pentru femeile însărcinate, pentru care s-a dovedit că munca le este nocivă.

Conform celor menționate mai sus, în baza Codului Muncii al Republicii Moldova, femeile însărcinate și cele care alăptează copii și lucrează în condiții nefavorabile gravidității trebuie să fie transferate, în baza unui certificat medical, la un loc de

³⁷⁷ Articolele 124, 125, Codul Muncii.

³⁷⁸ CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 68.

³⁷⁹ Analiza gender a legislației în vigoare a Republicii Moldova, UNIFEM (2004), pp. 33-34.

muncă cu condiții mai favorabile, sau să fie temporar suspendate din îndeplinirea obligațiilor lor de muncă cu menținerea salariului.³⁸⁰

3. Legile care au drept scop să ocrotească femeile în domeniile vizate prin prezentul articol vor fi revăzute periodic, în funcție de cunoștințele științifice și tehnice, vor fi revizuite, abrogate sau extinse, în funcție de necesități.

Potrivit specialiștilor în domeniu, nu a fost efectuată nici o cercetare în Moldova cu privire la nivelul de toxicitate și efectele nocive ale noilor produse industriale. Legislația în vigoare este încă din perioada sovietică și informația privind securitatea locului de muncă se bazează pe cercetările efectuate de alte țări.³⁸¹ Faptul că nu au fost actualizate cercetările privind pericolele prezenței elementelor toxice în produse poate să se răsfrângă negativ asupra femeilor care lucrează într-un număr mai mare atît în industria de prelucrare, cît și în ramura sănătății.

³⁸⁰ CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pp. 14 și 45.

³⁸¹ Idem. la 68.

Articolul 12

1. Statele părți vor lua toate măsurile necesare pentru eliminarea discriminării față de femei în domeniul sănătății, pentru a le asigura, pe baza egalității între bărbat și femeie, mijloacele de a avea acces la serviciile medicale, inclusiv la cele referitoare la planificarea familială.

2. Independent de prevederile paragrafului 1, statele părți vor asigura pentru femei în timpul gravidității, la naștere și după naștere servicii corespunzătoare și, la nevoie, gratuite și, de asemenea, un regim alimentar corespunzător în timpul gravidității și pe parcursul alăptării.

Articolul 12. Domenii problematice:

- Încălcarea confidențialității relației medic-pacient este un motiv de îngrijorare serioasă în Moldova, deoarece prin aceasta femeile pot fi împiedicate să solicite asistența medicală necesară, iar dreptul lor la viața privată poate fi încălcat;
- Violența în familie este larg răspândită și nu este abordată în mod corespunzător de personalul medical sau de poliție;
- Până în august 2006, nu a existat nici o lege în vigoare care să adreseze cu preponderență problema violenței în familie, deși proiectul Legii privind prevenirea și combaterea violenței în familie a fost supus avizării;
- Orice lege privind violența în familie trebuie să conțină prevederi privind aplicarea unor măsuri temporare de constrângere (proiectul supus avizării, la situația de până în august 2006, nu conține astfel de prevederi);
- Legislația în domeniul violenței în familie trebuie să garanteze protecție împotriva violenței domestice cuplirilor necăsătorite și care nu locuiesc împreună, precum și copiilor lor pe bază de egalitate cu cuplurile căsătorite (proiectul supus avizării, la situația de până în august 2006, nu conține astfel de prevederi);
- Autoritățile de drept nu au avut în repetate rânduri nici o reacție față de plîngerile legate de violența în familie și nu le-au dat curs.

Articolul 12. Alinierea de jure

1. Statele părți vor lua toate măsurile necesare pentru eliminarea discriminării față de femei în domeniul sănătății, pentru a le asigura, pe baza egalității între bărbat și femeie, mijloacele de a avea acces la serviciile medicale, inclusiv la cele referitoare la planificarea familială.

Constituția Republicii Moldova prevede dreptul la ocrotirea sănătății și garantează un minim de asigurare medicală acordat de stat.³⁸² Cetățenii au dreptul la asigurare medicală finanțată de stat pe bază non-discriminatorie.³⁸³ Legea egalității genurilor interzice expres discriminarea bazată pe sex față de dreptul accesului „la toate nivelurile de asistență medicală”.³⁸⁴

Unele acte normative stipulează dreptul accesului la îngrijire medicală gratuită pentru persoanele socialmente vulnerabile. Hotărîrea Guvernului cu privire la protecția unor categorii de persoane socialmente vulnerabile prevede că persoanele cu handicap, veteranii de război și persoanele diagnosticate cu maladia SIDA, cancer sau alte boli grave beneficiază de tratament gratuit.³⁸⁵ Printr-o normă separată se stipulează dreptul similar de acces la servicii medicale pentru persoanele care nu își pot permite să contribuie la fondul asigurării medicale obligatorii.³⁸⁶ În final, hotărîrea Guvernului prevede accesul persoanelor cu handicap la toate instituțiile medicale și la asistență specializată corespunzătoare.³⁸⁷

În conformitate cu Legea privind asigurarea medicală obligatorie, șomerii, copiii, persoanele cu handicap și pensionarii au dreptul la asistență medicală. Pentru femei neangajate este prevăzută asistența medicală prenatală și postnatală. Este semnificativ faptul că Legea privind asigurarea medicală obligatorie prevede că pacienții vor plăti pentru acele medicamente și servicii care nu sunt trecute pe lista serviciilor gratuite, astfel punîndu-se sub semnul întrebării volumul real asigurat în practică.³⁸⁸

³⁸² Articolul 36, Constituția Republicii Moldova.

³⁸³ Articolul 17(1), Legea cu privire la asistența medicală, Legea nr. 411-XIII din 28 martie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 34/373 din 22 iunie 1995.

³⁸⁴ Articolul 14, Legea egalității genurilor.

³⁸⁵ Articolul 2, Anexa 1, Hotărîrea Guvernului cu privire la protecția unor categorii de cetățeni socialmente vulnerabile și optimizarea importului de medicamente și tehnică medicală, Hotărîrea nr. 163 din 2 aprilie 1993.

³⁸⁶ Articolul 20(1), Legea ocrotirii sănătății, Legea nr. 411-XIII din 28 martie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 34/373 din 22 iunie 1995.

³⁸⁷ Hotărîrea Guvernului despre aprobarea Programului național de protecție, reabilitare și integrare socială a persoanelor cu handicap pentru anii 2000-2005, Hotărîrea nr. 1153 din 16 noiembrie 2000, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 149-151/1291 din 30 noiembrie 2000.

³⁸⁸ Articolul 8, anexa 1 Legea cu privire la mărimea, modul și termenul de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală, Legea nr. 1593-XV din 26 decembrie 2002, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 18-19/57 din 8 februarie 2003.

Sănătatea reproductivă și planificarea familială

Legea ocrotirii sănătății prevede că „statul stimulează maternitatea, ocrotește sănătatea mamei și a copilului”.³⁸⁹ În 1999 a fost elaborat Programul național de asistență în planificarea familiei și sănătății reproductive pe anii 1999-2003.³⁹⁰ Programul național a fost elaborat pentru a aborda problema numărului scăzut de nou-născuți vii; ratelor înalte de mortalitate infantilă și maternă, incidenței înalte de avorturi; utilizării insuficiente a contraceptivelor; a programelor educaționale și a legislației neadecvate pentru soluționarea problemelor de sănătate reproductivă și planificarea familiei. Sarcinile principale ale Programului național sunt:

- sensibilizarea populației, instituțiilor guvernamentale și neguvernamentale privind problema planificării familiei;
- acordarea serviciilor sociale calificate în domeniul sănătății reproductive;
- stabilirea locului de acordare a asistenței medicale în domeniul planificării familiale și a sănătății reproductive;
- crearea centrului informațional național de informare în masă a populației în problemele de planificare familială și protejare a sănătății reproductive;
- elaborarea programelor educaționale naționale privind protejarea sănătății reproductive și planificarea familială.

Programul a stabilit crearea centrelor de sănătate reproductivă și planificare familială în fiecare raion sau regiune a Moldovei. Legea prevede crearea „în fiecare centru raional al clinicilor de planificare familială, clinici pentru avort, centre consultative pentru adolescenți, servicii de consultare, testare și tratament confidențial”.³⁹¹

Sarcina poate fi întreruptă doar pe parcursul primului trimestru de graviditate și doar într-o instituție medicală publică.³⁹² Întreruperea cursului sarcinii ce depășește douăsprezece săptămâni, în afara instituției medicale autorizate cu efectuarea avorturilor, provocarea ilegală a avortului de către o persoană care nu are studii superioare medicale speciale este contraindicată medical și poate rezulta în stabilirea amenzilor și privațiunii de libertate de pînă la 2 ani.³⁹³ Ministerul Sănătății, de

³⁸⁹ Articolul 48, Legea ocrotirii sănătății, Legea nr. 411-XIII din 28 martie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 34/373 din 22 iunie 1995.

³⁹⁰ Hotărîrea nr. 527 din 8 iunie 1999, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 65-66/567 din 24 iunie 1999.

³⁹¹ Programul național de asistență în planificarea familiei și sănătății reproductive pe anii 1999-2003, Hotărîrea nr. 527 din 8 iunie 1999, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 65-66/567 din 24 iunie 1999.

³⁹² Articolul 32(2), (3), Legea cu privire la ocrotirea sănătății, Legea nr. 411-XIII din 8 martie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 34/373 din 22 iunie 1995.

³⁹³ Articolul 159(1), Codul Penal.

asemenea, a elaborat un ordin prin care se stabilește necesitatea obținerii acordului prealabil de la cel puțin un părinte în cazul provocării avortului la o minoră însărcinată.³⁹⁴ Nu există nici o alternativă, inclusiv pe cale judiciară, care să rezulte din această regulă, dacă adolescenta nu poate obține sau nu dorește să obțină acordul părinților.³⁹⁵

Procedurile de sterilizare chirurgicală trebuie să fie efectuate la dorința și cu „acordul în scris” al pacientului și într-o instituție medicală autorizată de către Ministerul Sănătății și Protecției Sociale cu efectuarea acestor proceduri. Legislația prevede că persoana care efectuează o astfel de procedură trebuie să dețină cunoștințele medicale necesare pentru a o face. Efectuarea procedurilor de sterilizare chirurgicală fără respectarea acestor condiții este sancționată.³⁹⁶

Efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale de către un medic se pedepsește cu amendă și/(sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de pînă la 3 ani. Aceeași acțiune efectuată de către o persoană necalificată sau în unități nespecializate, se pedepsește cu amendă și/sau cu închisoare de pînă la 3 ani, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de pînă la 5 ani. Atît acțiunile date săvîrșite repetat, cît și vătămarea gravă a integrității corporale sau decesul pacientului care au rezultat din procedură, se pedepesc cu închisoare de la 3 la 10 ani.³⁹⁷

Fiecare persoană are dreptul la efectuarea unui examen gratuit și anonim în scopul depistării virusului imunodeficientar (HIV) și a maladii SIDA și a altor boli cu transmitere sexuală.³⁹⁸ Există deja un plan național care se adresează în mod specific „femeilor însărcinate și persoanelor cu vîrsta de 15-24 de ani... pentru a asigura în toate cazurile aplicarea unui tratament profilactic atît al femeilor gravide HIV pozitive, cît și al nou-născuților”.³⁹⁹

³⁹⁴ Anexa nr. 3, paragraful 2, Ordinul Ministerului Sănătății nr. 152 privind măsurile de protecție a femeilor și micșorarea numărului de avorturi în Republica Moldova din 3 august 1994.

³⁹⁵ În orice caz, adolescenții nu dispun de capacitate de exercițiu în astfel de situații. Articolele 19-22, Codul Civil.

³⁹⁶ Articolul 31(1),(2), Legea ocrotirii sănătății, Legea nr. 411-XIII din 28 martie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 34/373 din 22 iunie 1995.

³⁹⁷ Articolul 160, Codul Penal.

³⁹⁸ Articolul 1, Legea cu privire la profilaxia maladii SIDA, Legea nr. 1460-XII din 25 mai 1993, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 7/214 din 30 iulie 1993.

³⁹⁹ Hotărîrea Guvernului cu privire la măsurile de profilaxie și control al infecției HIV/SIDA și infecțiilor cu transmitere sexuală, Hotărîrea nr. 948 din 5 septembrie 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 126-128 din 23 septembrie 2005.

Abordînd problema maladiei SIDA în general, legislația prevede acordarea asistenței medicale și sociale gratuite în cazul în care persoana este testată HIV pozitivă. Orice persoană HIV pozitivă „va fi supusă unei supravegheri medicale”.⁴⁰⁰ O hotărîre a Guvernului din 2005 prevede că toate persoanele contaminate au dreptul de a beneficia de tratament și consultații și interzice discriminarea față de persoane în baza faptului că ele sunt purtătoare sau bolnave de SIDA.⁴⁰¹ Legislația, de asemenea, interzice expres instituțiilor educaționale și angajatorilor de a concedia persoanele infectate cu HIV sau bolnave de SIDA.⁴⁰²

Confidențialitatea

Medicii au obligația de a depune Jurămîntul lui Hipocrate, care conține și clauza confidențialității. Legislația care reglementează profesia de medic prevede că medicii trebuie să fie înzestrați cu înalte calități etico-morale, inclusiv să respecte principiul de a „nu dăuna”.⁴⁰³

Adițional acestora, în conformitate cu legislația privind drepturile pacienților, toți pacienții au dreptul la păstrarea confidențialității privind diagnosticul lor, prognoza și tratamentul, care se va respecta chiar și după moarte.⁴⁰⁴ Pacienții au dreptul de a fi informați cu privire la starea lor de sănătate. Rudele, iar în unele circumstanțe și prietenii apropiați au, de asemenea, dreptul de a primi informații despre starea medicală a pacientului. Pacienții dispun de dreptul de a obține această informație în scris.⁴⁰⁵ Orice persoană are dreptul la informație completă și veridică cu privire la starea sănătății sale reproductive și planificării familiale.⁴⁰⁶ Partenerii dintr-un cuplu sunt obligați să se informeze unul pe celălalt despre orice condiție specială de sănătate înainte de căsătorie.⁴⁰⁷ Pacienții au dreptul de a se adresa în instanța judecătorească competentă în cazul lezării oricărui dintre aceste drepturi.⁴⁰⁸

⁴⁰⁰ Articolele 1(1), 3(2) și 8(1), Legea cu privire la profilaxia maladiei SIDA, Legea nr. 1460-XII din 25 mai 1993, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 7/214 din 30 iulie 1993.

⁴⁰¹ Articolul 8(2), Legea cu privire la profilaxia maladiei SIDA, Legea nr. 1460-XII din 25 mai 1993, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 7/214 din 30 iulie 1993; și Hotărîrea Guvernului cu privire la măsurile de profilaxie și control al infecției HIV/SIDA și infecțiilor cu transmitere sexuală, Hotărîre nr. 948 din 5 septembrie 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 126-128 din 23 septembrie 2005.

⁴⁰² Articolul 8(3), (4), Legea cu privire la profilaxia maladiei SIDA.

⁴⁰³ Articolul 3(b), Legea cu privire la exercitarea profesiunii de medic, Legea nr. 264-XVI din 27 octombrie 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 172-175/839 din 23 decembrie 2005.

⁴⁰⁴ Articolul 12(1), Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, Legea nr. 263-XVI din 27 octombrie 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 176-181/867 din 30 decembrie 2005.

⁴⁰⁵ Articolul 27(1), (3), Legea ocrotirii sănătății, Legea nr. 411-XIII adoptată la 28 martie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 34/373 din 22 iunie 1995.

⁴⁰⁶ Articolul 6, Legea cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familială, Legea nr. 185-XV din 24 mai 2001, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 90-91/697 din 2 august 2001.

⁴⁰⁷ Articolul 11(2), Codul Familiei.

⁴⁰⁸ Articolul 17, Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului.

2. Independent de prevederile paragrafului 1, statele părți vor asigura pentru femei în timpul gravidității, la naștere și după naștere servicii corespunzătoare și, la nevoie, gratuite și, de asemenea, un regim alimentar corespunzător în timpul gravidității și pe parcursul alăptării.

Femeile au dreptul de a lua liber decizia cu privire la timpul nașterii copiilor, inclusiv la numărul de copii și metodele de naștere.⁴⁰⁹ Legislația prevede dreptul universal la sănătate reproductivă și planificare familială.⁴¹⁰ Totuși, deși Legea cu privire la sănătate prevede acest „drept”, ea nu conține prevederi privind implementarea acesteia, fiind doar o lege cu caracter declarativ. Ea nu prevede ca astfel de servicii să fie prestate gratuit.

Legea privind asigurarea medicală obligatorie prevede o structură prin care se prestează servicii gratuite de asistență medicală anumitor categorii de persoane și femeilor sărace și șomere. Guvernul nu acordă asistență medicală gratuită prenatală și postnatală femeilor angajate. Aceasta este obligația angajatorilor.⁴¹¹

Serviciile în domeniul protejării sănătății reproductive includ selectarea metodelor disponibile de contracepție, provocarea avortului în primul trimestru de sarcină și servicii de acordare a consultațiilor privind planificarea familială.⁴¹² Odată cu adoptarea în decembrie 2005 a Programului unic de asigurare medicală obligatorie s-a modificat semnificativ spectrul de servicii din domeniul sănătății reproductive, incluzând acum și perioada de graviditate, îngrijirea medicală prenatală și postnatală, precum și abordarea oricăror complicații survenite în timpul nașterii sau după ea.⁴¹³ De asemenea, este disponibilă asistența gratuită în domeniul sănătății reproductive pentru femei care suferă de complicații în timpul sarcinii, femei diagnosticate cu sarcină extrauterină, traumatisme și hemoragii ale uterului, în afară de alte eventuale complicații.⁴¹⁴

⁴⁰⁹ Articolul 5(1), Legea cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familială; *A se vedea, de asemenea* Articolul 32(1), Legea ocrotirii sănătății.

⁴¹⁰ Articolul 7, Legea cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familială.

⁴¹¹ Articolele 4 și 8, Anexa 1, Legea cu privire la mărimea, modul și termenele de achitare a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală, Legea nr. 1593-XV din 26 decembrie 2002, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 18-19/57 din 8 februarie 2003.

⁴¹² Capitolul IV, articolul 4(1), Hotărîrea Guvernului cu privire Programul național de asistență în planificarea familiei și sănătății reproductive pe anii 1999-2003, Hotărîrea nr. 527 din 8 iunie 1999, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 65-66/567 din 24 iunie 1999. Un fapt important este că această hotărîre și, respectiv, interpretarea oficială a conținutului termenului „protejarea sănătății reproductive” a expirat în 2003.

⁴¹³ Secțiunea I, 56, Hotărîrea Guvernului privind Programul unic de asigurare medicală obligatorie pentru anul 2006, Hotărîrea nr. 1360 din 22 decembrie 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 176-181/1468 din 30 decembrie 2005.

⁴¹⁴ Capitolul I(C)(56), (57), Hotărîrea Guvernului privind Programul unic de asigurare medicală obligatorie pentru anul 2006.

Statul nu prevede nici o garanție privind asigurarea unor standarde de alimentare corespunzătoare pentru femeile gravide și care alăptează.

Violența împotriva femeilor

În Recomandarea generală nr. 19 Comitetul CEDAW s-a pronunțat, în cadrul interdicției sale generale privind discriminarea, că exercitarea drepturilor femeii trebuie să fie liberă de orice violență în baza sexului, explicînd următoarele:⁴¹⁵

Articolul 1 al Convenției conține definiția discriminării față de femei. Definiția discriminării include și violența bazată pe diferențe dintre genuri, adică violența direcționată împotriva femeii pe motivul că ea este femeie sau violența care o afectează pe femeie într-o manieră disproporționată. Aceasta include acțiuni ce provoacă daune sau suferințe psihice, mentale sau de caracter sexual, amenințarea cu săvârșirea acestor acțiuni, limitarea sau alte îngrădiri ale libertății.⁴¹⁶

Traficul de ființe umane și violența în familie sunt considerate drept două cele mai frecvente tipuri de încălcare a drepturilor omului în Moldova. Ambele forme de violență împotriva femeilor sunt recunoscute ca infracțiuni penale la nivel internațional. Deși violența în familie afectează toate segmentele societății și oameni de toate vârstele, ea le afectează în mod disproporționat anume pe femei. Deși aceasta este „una din cele mai frecvente forme de violență împotriva femeilor, ea rămîne și forma cea mai puțin vizibilă”.⁴¹⁷ Legislația conține definiția acesteia, după cum urmează:

Orice acțiune sau inacțiune săvârșită în cadrul familiei de către unul din membrii acestei din urmă care amenință viața, integritatea fizică sau psihică sau libertatea unui alt membru al familiei și aduce daune grave dezvoltării personalității sale.⁴¹⁸

La situația din august 2006, nu exista nici o lege care să stabilească modul de sancționare a violenței în familie și să protejeze victimele de acțiuni de violență

⁴¹⁵ *A se vedea Recomandarea generală nr. 19 a CEDAW*, ONU GAOR, 1992, Doc. nr. A/47/38, paragraful 6 (care prevede că „violența în baza sexului este de natură să încalce anumite prevederi ale Constituției, independent de faptul dacă aceste prevederi menționează expres violența”).

⁴¹⁶ *Idem*.

⁴¹⁷ Paragraful 4, Recomandarea nr. 1450 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei privind violența împotriva femeilor din Europa (2000).

⁴¹⁸ Recomandarea Comitetului de miniștri ai Consiliului Europei privind violența în familie (1985), nr. R 85(4).

ulterioare sau pe perioada procesului de judecată. În prezent, există un proiect de lege supus examinării.⁴¹⁹

Constituția prevede că „orice persoană are dreptul la viață și integritate fizică și psihică” și că „nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante”.⁴²⁰ Ea, de asemenea, stipulează că „respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului”.⁴²¹

Prevederile generale din Codul Penal și Codul cu privire la Contravențiunile Administrative privind acțiunile violente pot fi aplicate cazurilor de violență în familie. În timp ce Codul cu privire la Contravențiunile Administrative se referă cu preponderență la procedurile urgentate și nu la procesul penal standard, încălcarea prevederilor Codului cu privire la Contravențiunile Administrative nu sunt incluse în cazierul juridic al agresorului, astfel împiedicând ulterior invocarea prezenței circumstanțelor agravante datorită săvârșirii repetate a infracțiunii.⁴²² Codul Penal prevede ca circumstanță agravantă cauzarea intenționată a vătămării corporale sau omorul soțului/soției.⁴²³

Atât în baza Codului Penal, cât și a Codului cu privire la Contravențiunile Administrative, pentru a obține dreptul la urmărirea penală a agresorului, victima trebuie să invoce cauzarea unor vătămări grave care au rezultat în pierderea capacității de muncă sau o desfigurare iremediabilă.⁴²⁴ În concluzie, violența care nu deteriorează capacitatea de muncă sau care nu lasă urme nu se pedepsește.

⁴¹⁹ Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului al Moldovei prevede crearea adăposturilor pentru victimele violenței în familie și elaborarea „legislației și mecanismelor de intervenție adresate diverselor categorii de persoane violente, inclusiv măsuri de evacuare a bărbaților agresivi de la locul de trai în scopul protejării membrilor familiei lor”. Partea II, capitolul 11 b), 1d) și (e) al Planului național privind drepturile omului pentru anii 2004 – 2008, pag. 45. Însă primul proiect de lege privind violența în familie nu conține nici o prevedere privind instituirea măsurilor temporare de restricție, nici cu privire la evacuarea agresorului de la locul de trai al familiei. Proiectul legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, Proiectul de lege nr. 468, prezentat spre examinare Parlamentului de către Guvernul Republicii Moldova prin intermediul Comisiei de protecție socială, sănătate și familie, pe data de 10 februarie 2006 și 21 februarie 2006.

⁴²⁰ Articolul 24, Constituția Republicii Moldova. Pe lângă aceasta, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit încălcarea articolului 3 al Convenției Europene privind Protecția Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului care interzice tortura, tratamentele inumane și degradante în cazurile de abuz al copiilor acasă. *A se vedea Z și alții vs Marea Eritanie*, Cerere nr. 29392/95 din 10 mai 2001; *E. și alții vs Marea Eritanie*, Cerere nr. 33218/96 din 15 ianuarie 2003. *A se vedea, de asemenea A. vs Marea Eritanie*, Cerere nr. 25599/94 din 22 septembrie 1998, (constatând că bătăile aplicate de către tatăl vitreg al persoanei minore, cu putere considerabilă, în mai multe ocazii, au constituit o încălcare a articolului).

⁴²¹ Articolul 16(1), Constituția Republicii Moldova. În cadrul recomandărilor sale generale, Comitetul CEDAW a stabilit că statele părți vor lua măsuri corespunzătoare și eficiente pentru a înlătura orice formă de violență bazată pe sex, publică sau privată”. Recomandarea generală nr. 19 (Sesiunea a 11-a, 1992), paragraful 24(a). *A se vedea și* Andreea Vesa, Standardele internaționale și regionale de protecție a victimelor violenței în familie, 12:2 Revista de politici sociale gender și lege 309, la pp. 333-334 (2004).

⁴²² *A se vedea* Articolul 97(6), Codul Penal.

⁴²³ Articolele 145, 150, 151(2)(a), 152(2)(c), 154(2)(a), Codul Penal.

⁴²⁴ Articolele 47(1), (2), Codul cu privire la Convențiunile Administrative; articolul 151(1), Codul Penal.

În ceea ce privește violența sexuală, violul este definit doar sub aspectul întreținerii raportului sexual.⁴²⁵ Nu există nici o prevedere care să interzică expres violul în cadrul căsniciei. Faptul că victima este gravidă constituie o circumstanță agravantă în cazul infracțiunii de viol.⁴²⁶ Întreținerea raportului sexual cu o persoană care nu a atins vârsta de 16 ani, este de asemenea considerată infracțiune penală. Săvârșirea acesteia se pedepsește cu privațiune de libertate pe un termen de pînă la 7 ani, însă doar în cazul în care infractorul „știa cu certitudine” vârsta victimei.⁴²⁷

Cît privește abuzul cu caracter material, se sancționează penal eschivarea părinților de la întreținerea copiilor.⁴²⁸

De menționat, Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului face referință la lipsa unei reacții adecvate a poliției față de plîngerile legate de violența în familie. Planul prevede elaborarea „Codului de principii privind combaterea violenței domestice prin care funcționarii publici vor fi obligați să reacționeze la violența domestică, indiferent de atitudinea victimei față de actul de violență asupra sa”. Planul, de asemenea, prevede „consolidarea sistemului polițienesc în lupta cu violența domestică”.⁴²⁹

În același timp, Codul Penal în vigoare al Republicii Moldova sancționează refuzul de a aplica legea, prevedere aplicabilă și cazurilor cînd organele de poliție nu reacționează la sesizare sau/și nu cercetează sub toate aspectele plîngerile de aplicare a violenței în familie (vezi mai jos) și în care victima, prin urmare, este expusă în continuare violenței.⁴³⁰ Eschivarea de a reacționa corespunzător poate rezulta în infracțiune de neglijență în serviciu. Neglijența care cauzează „daune în proporții mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice și juridice”, de asemenea, duce la sancțiuni precum amenzi, privațiune de libertate cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții. Sancțiunile sunt mai mari dacă o astfel de neglijență se soldează cu decesul persoanei sau alte urmări „grave”.⁴³¹

⁴²⁵ Articolele 171-175, Codul Penal.

⁴²⁶ Articolul 164, Codul Penal.

⁴²⁷ Articolul 174, Codul Penal. Planul național de acțiuni privind drepturile omului prevede modificarea „articolelor 174 și 175 cu privire la vârsta la care se dă acordul de a avea raport sexual”. Partea II, capitolul 11 a), 1 f), Planul Național de acțiune privind drepturile omului pentru anii 2004 – 2008, pag. 42.

⁴²⁸ Articolul 202, Codul Penal.

⁴²⁹ Partea II, capitolul 11 b), 1b) și c), Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, pag. 45.

⁴³⁰ Articolul 331, Codul Penal.

⁴³¹ Articolul 329, Codul Penal.

Refuzul organelor de drept sau a altor persoane cu funcții de răspundere de a proteja femeile de violența care le afectează în mod disproporționat constituie discriminare. Codul Penal prevede protecția împotriva încălcărilor dreptului la egalitate, garantat de Constituție, săvârșite de o persoană cu funcție de răspundere. Codul Penal prevede repararea prejudiciilor cauzate victimei, precum și pedepsirea persoanei cu funcție de răspundere cu închisoarea și privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții pentru un termen stabilit.⁴³²

Legislația-model privind violența în familie elaborată de către Raportorul special al Națiunilor Unite în domeniul violenței asupra femeilor prevede că „ofițerii de poliție nu vor acorda o atenție mai scăzută sesizărilor cu privire la violența domestică și cea aplicată de către membrii unei familii, ci una egală cu cea acordată sesizărilor cu privire la acțiuni similare de violență și abuz săvârșite de persoane necunoscute”.⁴³³ În continuare, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a declarat:

În baza dreptului internațional, statele părți au obligația de a acționa cu *stăruință cuvenită* în a întreprinde măsuri de curmare a violenței asupra femeilor, inclusiv a violenței în familie și de a proteja victimele/supraviețuitoarea acesteia. Pentru a nu se supune ele însăși sancționării statele părți trebuie să întreprindă măsuri eficiente în vederea prevenirii și pedepsirii acestor acțiuni săvârșite de către persoanele fizice, precum și protejării victimelor/supraviețuitoarelor.⁴³⁴

Autoritățile guvernamentale au obligația de a exercita o *stăruință cuvenită* în vederea prevenirii, cercetării și sancționării, în conformitate cu legislația internă, a acțiunilor de violență împotriva femeilor, independent de faptul dacă acestea sunt săvârșite de către funcționari publici sau persoane fizice.⁴³⁵

⁴³² Articolul 176, Codul Penal.

⁴³³ Articolul 14, Legislația-cadru privind violența în familie, promovarea și încurajarea în continuare a respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, inclusiv privind programul și metodele de lucru ale Comisiei, Raportul Raportorului special al ONU privind violența asupra femeilor, cauzele și consecințele acesteia, dra Radhika Coomaraswamy, E/CN.4/1996/53/Add.2 din 2 februarie 1996.

⁴³⁴ Recomandarea Adunării Parlamentare a Consiliului Europei nr. 1681 (2004) Campania de combatere a violenței în familie împotriva femeilor din Europa, paragraful 2 (caracterele italice adăugate).

⁴³⁵ Articolul 4(c), Declarația Adunării Generale a Națiunilor Unite privind eliminarea violenței împotriva femeilor, A/RES/48/104, cea de-a 85-a sesiune plenară, 20 decembrie 1993. *A se vedea, de asemenea*, Cazul *Velazquez Rodriguez vs Honduras*, Curtea interamericană a drepturilor omului (seria C), nr. 4 (iulie 29, 1988), un caz ce oferă interpretarea prevederii Convenției inter-americane a drepturilor omului privind obligația statului parte de a garanta realizarea tuturor drepturilor stipulate în cadrul tratatului. Curtea s-a exprimat că obligația de „a garanta” implică faptul că statul va lua măsuri rezonabile de a preveni încălcarea drepturilor prevăzute de acest tratat, de a cerceta plîngerile privind încălcările, de a urmări penal persoanele responsabile și de a asigura o compensație adecvată victimei. Curtea a constatat că guvernul „nu respectă această prevedere... atunci cînd permite persoanelor fizice sau grupurilor de persoane de a acționa liber și fără aplicarea pedepsei în detrimentul drepturilor stipulate de Convenție”; și Raportul nr. 54/01, Brazilia, Cazul nr. 12.051 (Maria da Penha Maia Fernandes), din 6 aprilie 2001, accesibil pe pagina de Internet http://www.cladem.org/english/regional/litigio_internacional/cas2i.asp.

Traficul de ființe umane este, de asemenea, considerat ca fiind una din multiplele forme de violență împotriva femeilor și nu doar o infracțiune penală recunoscută internațional.⁴³⁶ Aspectul dat este elucidat pe deplin în discuțiile din cadrul articolului 6.

Articolul 12. Alinierea de facto

1. Statele părți vor lua toate măsurile necesare pentru eliminarea discriminării față de femei în domeniul sănătății, pentru a le asigura, pe baza egalității între bărbat și femeie, mijloacele de a avea acces la serviciile medicale, inclusiv la cele referitoare la planificarea familială.

În decembrie 2005, Guvernul a elaborat Programul unic de asigurare medicală obligatorie.⁴³⁷ În opinia experților, implementarea acestui sistem a sporit accesul la serviciile de asistență medicală a unei varietăți de grupuri dezavantajate, inclusiv a celor săraci, a femeilor și a altor păături vulnerabile ale populației. Totuși, un respondent, expert în domeniu, a menționat că mai rămân a fi persoane care „din diferite motive nu beneficiază de asistență medicală”. De exemplu, un alt respondent a indicat că femeile din cadrul grupurilor social vulnerabile nu sunt informate cu privire la dreptul la anumite beneficii medicale.⁴³⁸

Potrivit medicilor, nu există o discriminare pe față a femeilor cît privește accesul la serviciile de asistență medicală. Totuși, sistemul de asigurare medicală este inefficient la capitolul oferirii unor servicii de bază calificate către femei. Sistemul funcționează pe sectoare și din acest motiv limitează dreptul de a alege un medic. Pe lângă aceasta, medicii pot prescrie gratis doar acele medicamente care sunt incluse în lista prealabil stabilită de către Camera națională de asigurare medicală.

Mai mult, „sistemul integral” prevăzut de planul asigurării obligatorii permite efectuarea doar a unui număr limitat de examinări medicale și/sau teste.⁴³⁹ Dacă pacientul solicită examinări suplimentare pentru confirmarea diagnosticului el va trebui să plătească pentru acestea, astfel ele devenind inaccesibile. De exemplu, o examinare cu ultrasunet este considerată ca asistență specializată și costă 70 - 100 lei (aproximativ 5, 25 - 7, 50 dolari SUA).⁴⁴⁰ Însă, conform studiului, asistența

⁴³⁶ *A se vedea* Articolul 2(b), Declarația Adunării Generale a Națiunilor Unite privind eliminarea violenței împotriva femeilor, A/RES/48/104, cea de-a 85-a sesiune plenară, 20 decembrie 1993 și articolele 3 și 5 ale Protocolului de la Palermo.

⁴³⁷ Hotărîrea Guvernului privind Programul unic de asigurare medicală obligatorie, Legea nr. 1360, din 22 decembrie 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 176-181/1468 din 30 decembrie 2005.

⁴³⁸ *CEDAW Studiul de facto cu privire la femeile din zonele rurale*, pag. 34.

⁴³⁹ *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 47.

⁴⁴⁰ *Idem*. la 38.

specializată a fost acordată în cazuri de urgență. În plus, în practică se încasează plata pentru servicii de bază care teoretic sunt gratuite. De exemplu, medicii deseori refuză să acorde asistență pacienților, inclusiv la primirea nașterii, dacă nu primesc o mită în bani. Sunt foarte frecvente istorioarele despre experiențele personale legate de corupția din sectorul sănătății.⁴⁴¹

În plus, există o diferență dintre calitatea serviciilor de asistență medicală prestate în Chișinău și cele prestate în regiunile rurale, precum și o diferență dintre calitatea serviciilor prestate de instituțiile private și cele publice.

De asemenea, sistemul actual se caracterizează și prin absența unui studiu privind implicațiile practice ale politicilor din sectorul sănătății sub aspectul diferențelor biologice dintre femei și bărbați. De exemplu, nu există nici o inițiativă politică specială pentru a aborda violența sexuală și în familie, pe lângă documentarea cazurilor grave în scopuri statistice. În special, nu sunt abordate problemele psiho-sociale care afectează femeile, cum ar fi depresia postnatală și menopauza. E de menționat că sunt mai multe femei de vârstă înaintată decât bărbați. Femeile în vârstă și cu handicap beneficiază de același pachet de servicii medicale ca și restul populației, în pofida existenței unor necesități suplimentare.

Începînd cu 1998, cancerul mamar rămîne a fi cauza numărul unu a decesului femeilor și este una legată de mediul înconjurător. Cancerul mamar este cea mai frecventă formă de cancer din Moldova.⁴⁴²

Rata fetelor adolescente diagnosticate cu sifilis este aproape dublă față de numărul băieților de aceeași vârstă contaminați, iar rata fetelor în vârstă de pînă la 14 ani bolnave de gonoreea este de zece ori mai ridicată decât cea a băieților infectați.⁴⁴³ Rata fetelor adolescente bolnave de cancer este aproape de două ori mai ridicată decât cea a băieților adolescenți.⁴⁴⁴

⁴⁴¹ *A se vedea, de asemenea*, Maureen Lewis, *Guvernarea și corupția în cadrul sectoarelor de asistență medicală*, Centrul pentru dezvoltare globală, ianuarie 2006, pag. 14-15 (indicînd că în Moldova sectorul de sănătate a fost clasificat pe primul loc din categoria celor mai corupte sectoare din societate) și Svetlana Pînzari, Lilia Carasciuc și Ianina Spinei, *Diagnosticul mitei în afaceri*, Transparency International Moldova, Chișinău 2005, pag. 44 (într-un sondaj al gospodăriilor, organele vamale (41.3%), poliția (41.1%), instituțiile medicale (39.9%) și instituțiile de învățămînt (27.7%) s-au clasat ca instituții în care se practică mituirea cel mai frecvent).

⁴⁴² *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 44; *A se vedea, de asemenea* http://www.msps.gov.md/healthcore/ServiceiulPresă/ComunicatPresă/Comunicat_31_05_04 (identificînd cancerul mamar ca cel mai frecvent tip de cancer din Moldova cu 11.8%) (ultimul sondaj efectuat la 1 iunie 2006).

⁴⁴³ *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pp. 45-46.

⁴⁴⁴ *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 47.

Sănătatea reproductivă și planificarea familială

Datorită subvenționării din partea organizațiilor internaționale, cum ar fi Agenția de planificare a familiei a Națiunilor Unite (UNFPA) și Banca Mondială, a programelor de planificare familială ale Ministerului Sănătății și Protecției Sociale, serviciile în acest domeniu se perfecționează. În prezent, există deja specialiști în domeniul sănătății reproductive, inclusiv moașe pentru fiecare sector.⁴⁴⁵

Deși oficial asigurarea de stat acoperă cheltuielile legate de diagnosticarea și tratamentul bolilor cu transmitere sexuală și a maladii SIDA, în practică pacienții trebuie să plătească pentru efectuarea testelor și deseori și pentru tratament.⁴⁴⁶ Doar datorită finanțării oferite de organizațiile internaționale Centrului național SIDA victimele maladii SIDA pot beneficia de tratament. Contraceptive gratuite sunt distribuite doar de instituțiile medicale publice și doar pentru un timp limitat. Din cauza costurilor mari pe care le implică contracepția, marea majoritate a femeilor se limitează la sterilizare sau la utilizarea dispozitivelor intrauterine, care necesită înlocuire o dată la câțiva ani.⁴⁴⁷

S-a înregistrat o scădere esențială a numărului de avorturi începând cu 1992, de la un număr de 71,430 în acel an la 17,965 în 2004.⁴⁴⁸ În același timp, rata avorturilor efectuate în primul trimestru de sarcină a scăzut de la mai mult de jumătate în 1992 la mai puțin de 1/3 în 2004. Altfel spus, femeile avortează la un termen mai înaintat al sarcinii ceea ce rezultă în majorarea riscurilor. În 2004, 8.9% din avorturi au fost efectuate la adolescente.⁴⁴⁹ Majoritatea avorturilor au fost efectuate la femei în vîrsta de 20-34 de ani.⁴⁵⁰

Împreună cu accesul neadecvat la îngrijire medicală calitativă, discriminarea împotriva femeilor în familie le pune în continuare sănătatea în pericol, în special sănătatea reproductivă și lezează drepturile lor în această privință. De exemplu, femeile sunt considerate responsabile atât financiar, cât și din punct de vedere social, pentru luarea măsurilor contraceptive și pentru alte probleme de planificare familială, cum ar fi efectuarea avortului.

⁴⁴⁵ CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 42.

⁴⁴⁶ Idem. la 54.

⁴⁴⁷ Femeile și bărbații în Republica Moldova, PNUD (2005), pag.49; CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 40.

⁴⁴⁸ Centrul de informare în domeniul sănătății reproductive, <http://avort.md/statistica.htm>, ultima dată vizitat pe 25 mai 2006.

⁴⁴⁹ Idem.

⁴⁵⁰ Femeile și bărbații în Republica Moldova, PNUD (2005), pag. 49.

Un respondent a menționat cazuri în care femeii însărcinate au fost constrânse de familiile lor să se căsătorească pentru a nu dăuna reputației familiei. Un altul a menționat că „avortul în această țară este un subiect interzis, noi ne temem să generăm prea multe discuții. . . În societate nu se promovează o educație legată de avort și cunoașterea aspectelor negative ale unui avort ilegal”.⁴⁵¹

Un lucrător al unei organizații neguvernamentale, implicat în activitatea de informare a populației privind avortul, a constatat că „multe femei au decedat din cauza complicațiilor survenite în urma unor avorturi ilegale. Totuși, este practic imposibil de a demonstra că femeia a suportat un avort ilegal”.⁴⁵²

Femeile care doresc să li se efectueze un avort sunt obligate să se supună testării privind prezența sifilisului și a maladiei SIDA. Femeile nu sunt întotdeauna informate că lor li se efectuează astfel de teste. Acest aspect este îndeosebi de problematic datorită nerespectării de către medici a cerințelor de confidențialitate (vezi mai jos). Deși conform legislației este interzisă efectuarea avortului la o femeie sub vârsta de 18 ani fără consimțământul părinților, în practică această lege se aplică în principal adolescentelor sub 17 ani.⁴⁵³

Un avort pe cale chirurgicală costă 165 lei (aproximativ 12,50 dolari SUA), în timp ce unul obținut pe cale medicamentoasă costă în jur de 200-300 lei (aproximativ 15-23 dolari SUA). Deoarece astfel de proceduri nu sunt în prezent prevăzute de planul de asigurare medicală, femeile care nu își pot permite aceste servicii optează pentru avorturi ilegale.⁴⁵⁴

Un respondent a oferit următorul comentariu:

Luarea deciziei de a păstra sarcina sau de a face avort trebuie să aparțină femeii din cauza accesului limitat la servicii de îngrijire a sănătății reproductive. Noi am avut un caz în care o femeie în vârstă de 20 de ani, mamă a trei copii, a venit să solicite efectuarea avortului la termenul de 20 de săptămâni de sarcină. La întrebarea de ce a venit așa de târziu ea a răspuns că soțul ei este împotriva avortului. Când acesta a plecat la Moscova ea a hotărât să apeleze la medici.⁴⁵⁵

⁴⁵¹ CEDAW Studiul de fact^o cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 56.

⁴⁵² Idem.

⁴⁵³ Idem. la 34.

⁴⁵⁴ Idem. la 15 și 56.

⁴⁵⁵ Idem. la 5.

Mai mult, în cazurile în care femeile nu sunt angajate ele sunt nevoite să ceară bani de la soții lor sau de la membrii familiei pentru efectuarea procedurilor de îngrijire medicală a sănătății reproductive, prestate doar contra plată. Astfel, sărăcia și dominanța masculină în familie pot să influențeze în sensul inhibării femeii cât privește exercitarea deplină a dreptului său de a decide asupra reproductivității sale.

Femeile întâmpină o varietate de obstacole în accesul lor la îngrijirea medicală reproductivă, cum ar fi: încălcarea confidențialității, dificultăți financiare și presiunea și influența din partea membrilor familiei.

Confidențialitatea și etica profesională

O altă problemă semnificativă din cadrul sectorului sănătății este încălcarea regulilor deontologice privind confidențialitatea. Respondenții din cadrul profesiei medicale au recunoscut existența acestor încălcări. Un respondent chiar a menționat că „problemele cele mai serioase din sectorul îngrijirii medicale sunt cele legate de respectarea dreptului pacienților la confidențialitate”.⁴⁵⁶ Deși pacienții par să fie la curent că medicii nu păstrează confidențialitatea consultațiilor oferite, ei nu cunosc existența unor standarde de etică profesională în medicină și în particular a cerinței vizînd confidențialitatea relației medic-pacient.

Deși consultația medicală privind maladia SIDA trebuie să fie oferită la dorința pacientului și cu păstrarea confidențialității acesteia⁴⁵⁷, aceste cerințe nu se respectă. S-au înregistrat cazuri de încălcare a confidențialității consultațiilor privind maladia SIDA în unsprezece instituții medicale.⁴⁵⁸ Mai mult, în numeroase cazuri medicii care au tratat victime ale traficului de ființe umane din zonele rurale nu au păstrat confidențialitatea privind victimele HIV pozitive. Aceste cazuri au ca rezultat expunerea a victimelor la discriminare în continuare.⁴⁵⁹

Un alt aspect-cheie identificat în cadrul studiului este faptul că medicii nu au oferit o „informație obiectivă și veridică, ci au comunicat un diagnostic așa cum îl vor ei/ele să îl vadă”. Un medic a recunoscut că „uneori noi nu comunicăm pacientului diagnosticul său, ci mai degrabă îl comunicăm rudelor”.⁴⁶⁰

⁴⁵⁶ Idem. la pag. 30.

⁴⁵⁷ Articolul 1(1), Legea privind profilaxia maladiei SIDA, Legea nr. 1460, X-II din 25 mai 1993, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 7/214 din 30 iulie 1993.

⁴⁵⁸ *CEDAW Analiza situației de facto privind asistența medicală, de educație și socială*, pag. 56.

⁴⁵⁹ Interviu cu Tatiana Cătană, jurist, CPTF, martie 2006; interviuri, Centrul de reabilitare al OIM, ianuarie 2006.

⁴⁶⁰ *CEDAW Analiza situației de facto privind asistența medicală, de educație și socială*, pag. 43.

Din câțiva respondenți intervievați din cadrul profesiei de medic, doar unul a auzit despre înaintarea unei plângeri de hărțuire sexuală împotriva unui medic. Se pare că procedurile de soluționare a plângerilor de încălcare a drepturilor pacienților sunt proceduri interne ale fiecărei instituții, în cazul în care ele ar exista.⁴⁶¹

Violența împotriva femeilor

“O soție nebătută e ca o casă nemăturată.”

- Zicală populară moldovenească

Un studiu recent în domeniul violenței în familie din Moldova a elucidat faptul că 41% din respondenți au devenit victime ale violenței în familie la un moment anumit din viața lor.⁴⁶² Studiul, denumit *Femeile în situații de risc din Republica Moldova*, a stabilit că rata globală a violenței în familie estimată pe durata întregii vieți este semnificativ mai ridicată pentru femeile cu vârsta cuprinsă între 25 și 35 de ani. Rata violenței este, de asemenea, mai ridicată pentru femeile cu studii nefinisate, precum și pentru femeile din zonele de nord și sud ale țării, adică din zonele rurale. Ponderea femeilor cu copii afectate de violența în familie este mai înaltă decât cea a femeilor fără copii.⁴⁶³

Este important de menționat că cea mai răspândită formă de violență în familie din Moldova este violența psihologică, însoțită de toate celelalte forme de violență enumerate. 39% de femei care au declarat că au devenit victime ale violenței au menționat că violența psihologică a fost cea mai dureroasă.⁴⁶⁴ Cercetările efectuate de organizațiile internaționale în domeniul drepturilor omului au revelat date uluitoare. Într-un raport se menționează că „femeile din Moldova se jonează să discute despre violența în familie. Aceasta se datorează frecvent percepției generale că violența este permisă pentru a le pune pe femei la locul lor sau că femeile sunt cele care provoacă violența”⁴⁶⁵.

⁴⁶¹ Idem. la 56.

⁴⁶² Acest număr este destul de mare, luând în considerație tendința femeilor de a nu raporta cazurile de violență. *Femeile în situații de risc din Republica Moldova*, Winrock International, (iunie 2005), pag. 63. Într-un raport recent, ponderea femeilor care au raportat că au fost abuzate de partenerul lor intim a variat de la 48% în Zambia la 18% în Cambodgia. Robert Lalasz, *Violența în familie în țările în curs de dezvoltare: o criză dintre generații*, Biroul de informare a populației, <http://www.prb.org/Template.cfm?Section=PRB&template=/ContentManagement/ContentDisplay.cfm&ContentID=11634>, revizuit ultima dată pe 2 iunie 2006.

⁴⁶³ În cadrul studiului au fost evaluate violența fizică, sexuală, psihologică, economică și socială și a fost cuprins un eșantion de 900 de femei în vârste cuprinse între 16 și 35 de ani din toată Moldova. *Femeile în situații de risc din Republica Moldova*, Winrock International, (iunie 2005), pag. 63.

⁴⁶⁴ Idem. la 64.

⁴⁶⁵ Opreți violența împotriva femeilor, <http://www.stopvaw.org/Moldova.html>, site revizuit ultima dată pe 5 iunie 2006, (citată din *Femeile anului 2000: o cercetare asupra statutului respectării drepturilor femeilor în Europa Centrală și de Sud-Est și în cadrul CSI*).

Un alt studiu efectuat în Moldova a revelat că:

Violarea femeilor cu trei și mai mulți copii a fost aproape întotdeauna săvârșită de către partenerii lor intimi. De asemenea, conform raportului, din numărul femeilor care au declarat în cadrul studiului că au fost violate, 73% au fost supuse în trecut cazurilor de violență fizică din partea partenerului. Dintre toate femeile care au raportat că au fost violate, *una din două au fost forțate să întrețină raport sexual de către soțul/partenerul sau fostul soț/fostul partener*; 11% au fost violate de un prieten sau un fost prieten; și 14% au fost violate de către persoana care le curta sau de către o persoană pe care o cunoșteau.⁴⁶⁶

Este, de asemenea, important de menționat că în Moldova, „din tot spectrul infracțiunilor săvârșite împotriva persoanei, violul este infracțiunea cea mai frecventă”, cu o pondere crescândă de la 71% în 1994 la 91.5% în 1998. De asemenea, s-a menționat o creștere semnificativă a numărului de violuri comise împotriva minorilor precum și numărul de violuri comise de către un grup de persoane.⁴⁶⁷

În Moldova, poliția, de regulă, nu cercetează sesizările privind violența în familie, nici nu arestează persoanele ce o săvârșesc și nici nu evacuează de la locurile de trai persoanele agresive. Un alt obstacol major este că atunci chiar când poliția decide să inițieze în mod oficial un dosar penal, deseori nu se reușește înaintarea în termen a dosarului în instanță, ceea ce are ca rezultat clasarea cauzei. Un studiu al dosarelor înaintate instanțelor de fond a revelat faptul că 40% din dosarele de violență în familie au fost clasate pe motiv că poliția nu a înaintat dosarul în instanță în termenul de 2 luni prevăzut de legislație.⁴⁶⁸

Deși Codul Penal și Codul cu privire la Contravențiile Administrative prevede urmărirea penală pentru infracțiunile de violență, omor și viol,⁴⁶⁹ „autoritățile rareori trage la răspundere penală persoanele care săvârșesc acțiuni de violență domestică în baza prevederilor generale împotriva violenței”.⁴⁷⁰ Raportul inițial al Moldovei cu privire la Convenția CEDAW menționează:

⁴⁶⁶ *Violența în familie din Moldova*, Avocații pentru drepturile omului din Minnesota (decembrie 2000), pag. 30 citat din *Sondajul sănătății reproductive, Moldova, 1997*, efectuat de către Departamentul SUA al sănătății și servicii, centre de control și prevenire a bolilor umane, pag. 262 (caracterele italice sunt adăugate).

⁴⁶⁷ Raportul inițial al Republicii Moldova la CEDAW, din 26 octombrie 1998, paragrafele 67 și 68.

⁴⁶⁸ *Violența în familie din Moldova*, Avocații pentru drepturile omului din Minnesota (decembrie 2000), pag. 19.

⁴⁶⁹ *A se vedea*, de exemplu Articolele 95-98, 101, 124, 151(1), (2)(a), 171-175, Codul Penal; articolul 47 Codul cu privire la de Contravențiile Administrative.

⁴⁷⁰ *Violența în familie din Moldova*, Avocații pentru drepturile omului din Minnesota (decembrie 2000), pp. 3, 30 (care, de asemenea, face următoarea constatare că „judecătorii și avocații femeilor raportează foarte puține cazuri de viol aduse în fața instanței”).

Numărul de cazuri de violență în familie, victimele căreia sunt femeile și copiii, este în creștere constantă. Cu regret, pentru stat este foarte dificil de a controla fenomenul violenței în familie, deoarece, de regulă, autorităților li se raportează doar cazurile dificile, *celelalte cazuri fiind considerate conflicte interne ale familiei*.⁴⁷¹

Iarăși, în raportul său din 2004 către Comitetului CEDAW, autoritățile Republicii Moldova au descris necesitatea de a da un răspuns violenței domestice, ceea ce reprezintă o „sarcină dificilă” pentru ele. Raportul reiterează că „deseori, organele de resort sunt implicate doar în cazurile cu consecințe grave, celelalte fiind clasificate drept conflicte domestice ordinare”.⁴⁷²

Eschivarea poliției de la aplicarea eficientă a legislației a rezultat în faptul că femeile refuză să raporteze cazurile de violență în familie.⁴⁷³ Nu este surprinzător faptul că la întrebarea de ce nu au căutat ajutor, aproape jumătate din victime, cu vârste cuprinse între 16 și 24 de ani, au răspuns că „aceasta este inutil”. 37% din victime cu vârste cuprinse între 25 și 35 de ani au dat un răspuns similar.⁴⁷⁴

Republica Moldova este, în prezent, în proces de elaborare a Legii privind violența în familie. Însă nu este clar dacă această lege, odată aprobată, va fi implementată în mod eficient.⁴⁷⁵ Între timp, absența unei legislații pentru protecția victimelor violenței domestice, majoritatea cărora sunt femei, constituie discriminare sistematică în baza standardelor internaționale și regionale.⁴⁷⁶ În plus, legislația în vigoare funcționează slab și într-o manieră discriminatorie în ce privește protecția femeilor față de violență.

⁴⁷¹ Raportul inițial al Republicii Moldova privind CEDAW, din 26 octombrie 1998, paragraful 64 (caracterele italice sunt adăugate).

⁴⁷² Cel de-al 2-lea și al 3-lea rapoarte periodice combinate ale Republicii Moldova, CEDAW, CEDAW/C/MDA 2-3 din 10 noiembrie 2004, pag. 15.

⁴⁷³ *A se vedea Violența în familie din Moldova*, Avocații pentru drepturile omului din Minnesota (decembrie 2000), pag. 25.

⁴⁷⁴ *Femeile în situații de risc din Republica Moldova*, Winrock International, (iunie 2005), pag. 96.

⁴⁷⁵ Republica Moldova a pierdut recent o serie de cauze în fața Curții Europene a Drepturilor omului pentru că nu a asigurat respectarea articolului 6 al Convenției Europene a Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului. *A se vedea, de exemplu, Corsacov vs Moldova*, Cerere nr. 18944/02, hotărîre pronunțată pe 6 aprilie 2006, paragraful 82.

⁴⁷⁶ *A se vedea, de exemplu*, Raportul nr. 54/01, Brazilia, dosarul nr. 12.051 (Maria da Penha Maia Fernandes) din 6 aprilie 2001 (în care Comisia inter-americană a drepturilor omului a constatat că Brazilia a încălcat dreptul la egalitate, dreptul la un proces echitabil și dreptul de acces la judecată pentru că nu a tras la răspundere penală pe soțul reclamantei pentru tentativă de omor care a rezultat în paralizia reclamantei. Cazul s-a reținut prin instanțe de judecată timp de 15 ani. Comisia a constatat că datorită unei incidențe înalte de cazuri de violență domestică în Brazilia și ratei extrem de joase de pedepse penale, cazul a reprezentat un model de violență împotriva femeii pe care statul îl trece de regulă cu vederea).

Deși Codul Penal conține prevederi privind circumstanțele agravante în cazul vătămarilor corporale intenționate și a omorului dintre soți, aceste prevederi trebuie să fie extinse și asupra violenței din cadrul relațiilor de concubinaj, de exemplu asupra cuplurilor ce trăiesc împreună fără a fi căsătoriți oficial, precum și asupra cuplurilor ce nu conlocuiesc.

Un raport recent privind violența domestică în Republica Moldova a dezvăluit impactul pe care o are violența domestică asupra vieții și sănătății femeii, pe lângă vătămarile directe ce rezultă din acțiunile violente. Femeile se plâng pe intensificarea durerilor de cap, stres, oboseli și dureri de spate, rata sporită de avorturi și gânduri de sinucidere.⁴⁷⁷

Totuși, după cum a fost menționat mai sus, sistemul de medicină de stat nu a elaborat nici un program care să se refere specific la violența sexuală și domestică. După cum a declarat un medic, „fenomenul violenței nu este considerat drept o problemă serioasă nici chiar de medici. Ei consideră că este responsabilitatea organelor poliției să se ocupe de această problemă”.⁴⁷⁸ Totuși, acesta este unul din subiectele studiate la cursuri de pregătire continuă pentru persoanele care se specializează în medicina familiei.⁴⁷⁹ Medicii colectează date statistice și „sunt obligați să informeze organele poliției” în cazurile unor tipuri anumite de traume sau unor indici evidente ale aplicării violenței fizice.⁴⁸⁰

Femeile din cadrul profesiei de medic

Numărul femeilor din cadrul profesiei de medic a fost în creștere în perioada ultimului deceniu. Totuși, în ciuda faptului că femeile constituie aproximativ 80% dintre lucrătorii medicali, „aproape toate funcțiile înalte sunt deținute de bărbați”. Spre exemplu, femeile sunt subreprezentate în funcții înalte, cum sunt chirurgia și ginecologia. Lipsa medicilor femei poate să influențeze calitatea îngrijirii medicale acordate femeilor în cadrul acestui sistem. Prin contrast, aproximativ 70% din persoanele care practică medicina în Republica Moldova sunt asistente medicale, 99% dintre care sunt femei.⁴⁸¹ Doar două femei sunt membre în cadrul sindicatului profesiei de medic.⁴⁸² Centrul de îngrijire a sănătății mamei și copilului din Chișinău este condus de către o femeie.

⁴⁷⁷ *Femeile în situații de risc în Republica Moldova*, Winrock International (iunie 2005), pp. 65-75.

⁴⁷⁸ *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 32.

⁴⁷⁹ *Idem.* la 40.

⁴⁸⁰ *Idem.* la 33.

⁴⁸¹ Pentru anul academic 2004/5, femeile au constituit 85.6% din studenții colegiilor care studiază profesiunile în domeniul medicinei și 65% la nivel de studii postuniversitare. *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pp. 63, 67.

⁴⁸² *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 37.

Medicii și asistenții medicali sunt obligați să frecventeze cursuri de instruire continuă în domeniul lor de specializare o dată la cinci ani. Totuși, pentru a participa la astfel de cursuri ei trebuie să suporte cheltuielile de transport și cazare din resursele proprii. Mai mult, lor nu li se plătește salariul în timpul absenței de la serviciu. Un curs de o lună de zile costă aproximativ 750 lei (aproximativ 56 dolari SUA).

2. Independent de prevederile paragrafului 1, statele părți vor asigura pentru femei în timpul gravidității, la naștere și după naștere servicii corespunzătoare și, la nevoie, gratuite și, de asemenea, un regim alimentar corespunzător în timpul gravidității și pe parcursul alăptării.

Statul este obligat să acorde servicii medicale gratuite femeilor în timpul sarcinii, detenției lor, cât și în timpul perioadei postnatale. Totuși, în practică aceste servicii sunt deseori acordate contra plată. În același timp, calitatea serviciilor este destul de dubioasă, astfel încât „femeile sunt puse în situația în care ele trebuie să decidă să își păstreze sau nu sarcina, din cauza că accesul la serviciile de sănătate reproductivă este atât de limitat. Noul pachet de asigurare medicală obligatorie nu acoperă în întregime îngrijirea medicală reproductivă și planificarea familiei”⁴⁸³

Patruzeci și opt de procente, aproape jumătate din toate femeile însărcinate, suferă de anemie, care în 2004, a fost cauza a 25% din toate complicațiile în timpul nașterii.⁴⁸⁴ Odată cu introducerea sistemului de îngrijire medicală obligatorie a survenit o creștere minoră a cheltuielilor pentru alimentarea femeilor însărcinate în timpul spitalizării lor, de la 3 la 16 lei (aproximativ 0, 20 – 1, 20 dolari SUA). Femeile însărcinate, de asemenea, primesc gratuit suplimente alimentare care conțin fier și acid folic. Pacientele externe, care au mai mult de cinci copii, pot primi lapte și alte suplimente alimentare, cum sunt fierul și acidul folic. De fapt, unul din respondenți a declarat că astfel de suplimente sunt prescrise chiar și în cazul în care nu sunt necesare, din motiv că sunt gratuite. În ciuda faptului că acest ajutor este acordat, există o lipsă de informație publică despre necesitățile alimentare ale femeilor în timpul sarcinii.

⁴⁸³ Idem. la 14.

⁴⁸⁴ *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 48.

Articolul 13

1. Statele părți se angajează să ia toate măsurile necesare pentru eliminarea discriminării față de femei în alte domenii ale vieții economice, sociale, în scopul de a asigura, pe baza egalității bărbatului cu femeia, aceleași drepturi și, în special:

a) dreptul de prestații familiale;

b) dreptul la împrumuturi bancare, împrumuturi ipotecare și alte forme de credit financiar;

c) dreptul de a participa la activitățile recreative, sport și la toate aspectele vieții culturale.

Articolul 13. Domenii problematice:

- Încurajarea de către stat a folosirii concediului pentru îngrijirea copilului de către tatăl copilului ar promova un principiu mai egalitarist la creșterea copiilor în Republica Moldova și ar reduce stereotipurile conform cărora femeia este cea care trebuie să aibă grijă de casă;
- Pentru a promova activitatea de antreprenoriat în rândurile femeilor este nevoie de utilizarea unor măsuri temporare speciale în sectorul financiar;
- Femeile și fetele trebuie să fie încurajate să participe la *toate* activitățile sportive.

Articolul 13. Alinierea de jure

a) dreptul de prestații familiale;

Asistența socială se acordă sub formă de servicii sociale sau prestații în bani.⁴⁸⁵ De asistență socială beneficiază familiile vulnerabile, cum sunt familiile monoparentale cu copii și familiile fără venituri; copiii cu handicap; persoanele vârstnice; persoanele cu handicap; și „alte categorii de persoane și familii aflate în dificultate”.⁴⁸⁶

⁴⁸⁵ Articolele 8(2) și 9, Legea asistenței sociale, Legea nr. 547-XV din 25 decembrie 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 42-44/249 din 12 martie 2004.

⁴⁸⁶ Articolul 7, Legea asistenței sociale. Această prevedere este compatibilă cu obligația Republicii Moldova asumată în baza articolelor 23 și 30 din Carta Socială Europeană revizuită, ETS nr. 163, 3 mai 1996 (care prevede dreptul persoanelor vârstnice la protecția socială și dreptul tuturor persoanelor la protecție împotriva sărăciei și a excluderii sociale).

Dreptul la compensații nominative îl au: invalizii, inclusiv invalizii veterani de război și invalizii de muncă, precum și invalizii din copilărie; familiile vulnerabile, inclusiv familiile cu patru și mai mulți copii, familiile monoparentale cu copii și pensionarii singuri; precum și veteranii. Astfel de compensații se stabilesc la plata pentru: servicii comunale, energia electrică, gazele naturale, cărbune și lemne de foc.⁴⁸⁷

Legea privind sistemul public de asigurări sociale conține principiul egalității care include egalitatea pe criteriul de sex.⁴⁸⁸

După cum s-a menționat mai sus, femeile pot beneficia de asistență financiară pentru concediul de maternitate, pentru creșterea copilului, inclusiv îngrijirea medicală a copilului bolnav și pentru îngrijirea copilului bolnav în vîrstă de pînă la 7 ani.⁴⁸⁹ Indemnizația unică pentru nașterea fiecărui copil este expres stabilită pentru „femeile asigurate, soțiile aflate la întreținerea soților salariați și șomerele”.⁴⁹⁰ De indemnizația lunară pentru creșterea copilului beneficiază de asemenea mamele, care se ocupă nemijlocit de îngrijirea copilului mic sau copilului invalid, ori, în anumite condiții, un îngrijitor, care este tatăl copilului, tutorele, bunelul, bunica copilului, sau o altă rudă.⁴⁹¹

În plus, în conformitate cu prevederile Codului Muncii, femeile au dreptul la un concediu de maternitate plătit cu o durată de 70 de zile calendaristice, concediu se poate fi luat înainte sau după naștere. De asemenea, femeile au dreptul la un concediu post-natal plătit cu o durată de 56 de zile calendaristice. Concediul post-natal poate fi prelungit în cazul nașterilor complicate. Concediul parțial plătit se acordă în orice moment pînă la atingerea de către copil a vîrstei de 3 ani. Concediul de maternitate neplătit se acordă pînă la atingerea de către copil a vîrstei de 6 ani.⁴⁹² Tatăl copilului, precum și bunica, bunicul sau altă rudă pot beneficia de concediul parțial plătit pentru îngrijirea copilului pînă la atingerea de către copil a vîrstei de 3 ani și de concediul neplătit pentru îngrijirea copilului pînă la atingerea de către copil a vîrstei de 6 ani.⁴⁹³

⁴⁸⁷ Articolele 2, 3 și 6, Legea cu privire la protecția socială specială a unor categorii de populație, Legea nr. 933-XIV din 14 aprilie 2000, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 70-72/507 din 22 iunie 2000.

⁴⁸⁸ Articolul 3(b), Legea privind sistemul public de asigurări sociale, Legea nr. 489-XIV din 8 iulie 1999, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 1-4/2 din 6 ianuarie 2000.

⁴⁸⁹ Articolele 1(2), 5(d), 16, 18 și 19, Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale, Legea nr. 289-XV din 22 iunie 2004, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 168-170/773 din 10 septembrie 2004 (în continuare Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă).

⁴⁹⁰ Articolul 16(1), Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă.

⁴⁹¹ Articolele 6, 18(2) și 19, Legea privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă.

⁴⁹² Articolul 124, Codul Muncii, Legea nr. 154-XV din 28 martie 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 159-162/648 din 29 iulie 2003.

⁴⁹³ Articolul 124(4) și 126(1), Codul Muncii.

b) dreptul la împrumuturi bancare, împrumuturi ipotecare și alte forme de credit financiar;

În domeniul creditelor financiare nu există nici o lege care ar interzice în mod explicit discriminarea pe motiv de sex sau stare civilă. Legislația care reglementează activitatea instituțiilor financiare nu face nici o referință la sexul solicitantului creditului financiar.⁴⁹⁴

Planul egalității genurilor a inclus prevederi privind promovarea dezvoltării activității de antreprenariat în rândurile femeilor.⁴⁹⁵ În mod similar, Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului impune elaborarea „cadrelor legislative în vederea acordării de credite preferențiale în scopul promovării femeii în activitatea de întreprinzător, în special cel mic și mijlociu”.⁴⁹⁶ Aceste Planuri însă au o natură declarativă și nu au forța juridică a unei legi obligatorii.

c) dreptul de a participa la activitățile recreative, sport și la toate aspectele vieții culturale.

Legislația Republicii Moldova prevede dreptul persoanelor la educația fizică și practicarea sportului ca amatori sau profesioniști, și la terapia fizică de reabilitare.⁴⁹⁷ Nu există nici o prevedere specifică care să reglementeze participarea femeilor la sport.

Articolul. 13 Alinierea de facto

a) dreptul de prestații familiale;

Respondenții de facto și-au exprimat îngrijorările în legătură cu discriminarea împotriva femeilor în procesul de luare a deciziilor privind angajarea, fapt care se datorează costurilor suplimentare legate de protecția sănătății materne. Asigurarea

⁴⁹⁴ *A se vedea* Articolul 32, Legea instituțiilor financiare, Legea nr. 550-XIII din 21 iulie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. din 1 ianuarie 1996; *a se vedea, de asemenea*, Secțiunea 4.2.2.2, Regulamentul Băncii Naționale a Republicii Moldova cu privire la activitatea de creditare a băncilor care operează în Republica Moldova, nr. 153 din 25 decembrie 1997, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 8/24 din 30 ianuarie 1998.

⁴⁹⁵ Hotărârea Guvernului nr. 218 din 28 februarie 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 35-37/230 din 7 martie 2003.

⁴⁹⁶ Partea II, capitolul 11 a), 3 b), Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004-2008, pag. 44.

⁴⁹⁷ Articolele 1 și 2, Legea cu privire la cultura fizică și sport, Legea nr. 330-XIV din 25 martie 1999, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 83-86/399 din 5 august 1999.

dreptului și acceptarea culturală a folosirii de către tată a concediului pentru îngrijirea copilului ar acorda o soluție mai egalitaristă, deoarece ar reduce stereotipurile potrivit cărora numai mama trebuie să aibă grijă de copil.

b) dreptul la împrumuturi bancare, împrumuturi ipotecare și alte forme de credit financiar;

În scopul promovării activității de antreprenoriat a femeilor este nevoie de a implementa măsuri temporare speciale în sectorul financiar, cum sunt: taxe reduse pentru înregistrarea activității de antreprenoriat a femeilor, scutirea de taxe pentru primul an și o perioadă specifică de ani de activitate antreprenorială, beneficii speciale în acordarea licenței pentru practicarea activității de antreprenoriat, o atitudine specială la participarea în cadrul tenderelor pentru obținerea contractelor de stat și programe speciale de obținere a împrumuturilor pentru activitatea de antreprenoriat.

c) dreptul de a participa la activitățile recreative, sport și la toate aspectele vieții culturale.

După cum am menționat mai sus, există oportunități egale pentru bărbați și femei în domeniul educației fizice, inclusiv în domeniul probelor obligatorii. Totuși, clasele și probele variază în dependență de sexul persoanei.⁴⁹⁸ Accesul în încăperile de sport este liber atunci când ține de programul de învățământ al studentului. Accesul suplimentar este posibil, dar în schimbul unei taxe modeste.

După cum s-a indicat mai sus, experții opinează că în Republica Moldova lipsește educația sportului. Potrivit unuia dintre ei, „noi practicăm sportul, nu educăm atleți profesioniști”. În privința femeilor, obstacolele sociale și culturale influențează tendința lor de a practica sportul. Expertul a mai adăugat: „conform tradițiilor noastre, femeile nu sunt încurajate să practice acele ramuri de sport care sunt considerate potrivite doar pentru bărbați”.⁴⁹⁹

Școala de arte la nivelul colegiului include un număr egal de studenți bărbați și femei. La absolvire, însă, femeile constituie 64.2% din numărul total de studenți.⁵⁰⁰

⁴⁹⁸ CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 83.

⁴⁹⁹ Idem. la 78-79.

⁵⁰⁰ Femeile și bărbații în Republica Moldova, PNUD (2005), pp. 63, 67.

Articolul 14

1. Statele părți vor ține seama de problemele specifice ale femeilor din mediul rural și de rolul important pe care aceste femei îl au în susținerea materială a familiilor lor, în special prin munca lor în sectoarele nefinanciare ale economiei și vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru a asigura aplicarea dispozițiilor prezentei Convenții femeilor din zonele rurale.

2. Statele părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a elimina discriminarea față de femei din zonele rurale, cu scopul de a asigura, pe baza egalității între bărbat și femeie, participarea lor la dezvoltarea rurală și la avantajele acestei dezvoltări și, în special, le vor asigura dreptul:

a) de a participa din plin la elaborarea și executarea planurilor de dezvoltare la toate nivelurile;

b) de a avea acces la serviciile corespunzătoare în domeniul sănătății, inclusiv la informații, sfaturi și servicii în materie de planificare a familiei;

c) de a beneficia în mod direct de programele de asistență socială;

d) de a beneficia de toate formele de pregătire și educație, școlare și neșcolare, inclusiv în materie de alfabetizare socială, și de a putea să beneficieze de toate serviciile publice de informare și educare, în special pentru a crește competența lor tehnică;

e) de a organiza grupe de întraajutorare și cooperative pentru a le asigura aceleași șanse pe plan economic, indiferent că este vorba de muncă salariată sau de muncă independentă;

f) de a participa la toate activitățile publice;

g) de a avea acces la obținerea de credite și împrumuturi agricole, precum și la serviciile de comercializare și la tehnologii corespunzătoare, și de a beneficia de un tratament egal cu ocazia înfăptuirii reformelor agrare și a proiectelor de amenajări rurale;

h) de a beneficia de condiții de viață convenabile, în special în ceea ce privește locuințele, condițiile sanitare, aprovizionare cu electricitate și apă, transporturi și comunicații.

Articolul 14. Domenii problematice:

- Nu există nici o reglementare privind condițiile sanitare în zonele rurale ale Republicii Moldova, unde sistemele de canalizare și de energie electrică deseori nu funcționează și pe departe nu toate satele au acces la apă curată;
- Există o diferență vădită dintre calitatea serviciilor medicale oferite în zonele rurale și în zonele urbane;
- Nu toate satele au acces la transport public;

- Femeile care sunt implicate în activitatea antreprenorială ce aparține familiei lor, inclusiv activitatea agricolă, trebuie să beneficieze de asistență socială;
- Există o lipsă de informație despre statutul femeilor din regiunile rurale ale Republicii Moldova.

Articolul 14. Alinierea de jure

Legislația Republicii Moldova, care reglementează viața rurală, acordă în mod explicit femeilor dreptul prioritar de a crește și educa copii și prevede că statul trebuie să asigure dezvoltarea socială a satelor, atât prin promovarea unei politici demografice spre stabilizarea tineretului la sat, cât și prin crearea pentru femeile care locuiesc la sat a unor condiții favorabile pentru creșterea copiilor în zonele rurale.⁵⁰¹

Femeile au dreptul să dețină în proprietate pământ și alte resurse productive, după cum este menționat în programul privatizării pământului prevăzut de Legea cu privire la privatizare. Legea cu privire la privatizare prevede drept unul din principiile sale de bază, dreptul la accesul liber la privatizare și egalitatea în drepturi pentru toți participanții la procesul de privatizare.⁵⁰²

Planul egalității genurilor include prevederi privind promovarea activității de antreprenariat a femeilor din sectorul rural.⁵⁰³

În 2000, Comitetul CEDAW și-a exprimat îngrijorarea în privința „lipsei de informație privind diversele aspecte ale situației femeilor din zonele rurale ale Republicii Moldova” despre care s-a vorbit în raportul inițial.⁵⁰⁴ Lipsa unei informații cuprinzătoare despre situația femeilor din zonele rurale încă mai persistă.

⁵⁰¹ *A se vedea* Articolul 1, Legea cu privire la prioritatea dezvoltării sociale a satului și a complexului agroindustrial în economia națională a Republicii Moldova, Legea nr. 506-XII din 15 februarie 1991.

⁵⁰² Articolul 2(2)(b), Legea cu privire la privatizare, Legea nr. 627-XII din 4 iulie 1991, publicată în *Monitorul Oficial* din 9 decembrie 1999 și din nou în *Monitorul Oficial* nr. 61-63, 16 aprilie 2004.

⁵⁰³ Hotărîrea Guvernului nr. 218 din 28 februarie 2003, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 35-37/230 din 7 martie 2003.

⁵⁰⁴ Observațiile Finale ale Comitetului privind Eliminarea Discriminării împotriva Femeilor: Republica Moldova 27/6/2000, A/55/38, paragraful 111.

Articolul 14. Alinierea de facto

1. Statele părți vor ține seama de problemele specifice ale femeilor din mediul rural și de rolul important pe care aceste femei îl au în susținerea materială a familiilor lor, în special prin munca lor în sectoarele nefinanciare ale economiei, și vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru a asigura aplicarea dispozițiilor prezentei Convenții femeilor din zonele rurale.

Ne confruntăm cu o lipsă generală a datelor statistice și cercetărilor în domeniul situației femeilor din zonele rurale. Totuși, rămîne clar faptul că în zonele rurale, „societatea este încă foarte departe de a fi în conformitate cu cerințele Convenției”. Într-adevăr, în regiuni, publicul general „nu cunoaște despre existența Convenției și nu este interesat de problema inegalității genurilor”.⁵⁰⁵

În ceea ce privește Planul egalității genurilor, „nimeni nu a auzit despre existența acestui plan” în regiuni. Respondenții din zonele rurale nu au auzit nici despre măsurile speciale temporare.⁵⁰⁶

Interviurile luate în zonele rurale de la reprezentanții elitelor locale au dezvăluit înțelegeri diverse ale termenului „discriminare”, cît și o diversitate de opinii privind existența discriminării împotriva femeilor în Republica Moldova ca problemă socială. În timp ce unii au recunoscut că „problema inegalității bazată pe sex este larg răspîndită”, alții susțin că discriminarea nu există. După cum a explicat un expert:

Trebuie să atragem atenția asupra faptului că opinia despre lipsa fenomenului discriminării foarte des vine în contradicție cu declarațiile ulterioare ale respondenților, care mai tîrziu, pe parcursul interviului, admit existența discriminării bazate pe criteriul de sex sub diverse forme. Astfel, putem trage concluzia potrivit căreia conceptul discriminării este definit incorect, chiar și de către elite și că sensul lui nu este înțeles în cadrul societății, chiar și de către femei.⁵⁰⁷

⁵⁰⁵ CEDAW Studiul de facto cu privire la femeile din zonele rurale, pp. 6, 11 și 12.

⁵⁰⁶ Idem. la 12 și 13.

⁵⁰⁷ Idem. la 4.

În consecință, cazurile de discriminare bazate pe criteriul de sex sunt extrem de rare în zonele rurale. Cazurile de discriminare pe criteriul de sex în domeniul angajării și concedierii există. Totuși, cercetătorii subliniază că colaboratorii organelor de drept nu au fost întotdeauna capabili să răspundă la întrebări privind existența legislației naționale de combatere a discriminării, ceea ce reprezintă un indicator clar al faptului că această legislație nu este folosită la nivelul corespunzător.⁵⁰⁸

Bunăstarea economică

Asumarea responsabilității juridice reciproce de către părinți față de copiii lor născuți în afara căsătoriei devine tot mai importantă, avînd în vedere că numărul nașterilor în afara căsătoriei a crescut semnificativ în ultimii cinci ani, mai cu seamă în regiunile rurale. Între 200-2004, numărul de copii născuți afara căsătoriei în zonele rurale a crescut cu 31,6%, pe cînd rata creșterii în zonele urbane a fost de 10,9%.⁵⁰⁹

În ciuda existenței legilor care cer ambilor părinți să contribuie la îngrijirea copilului lor, chiar și a copilului născut în afara căsătoriei, bărbații adeseori se eschivează de la plata pensiei de întreținere. Chiar și în cazul în care pensia pentru întreținerea copilului este plătită, aceasta variază între 150 și 200 lei pe lună (aproximativ 11-15 dolari SUA), ceea ce reprezintă aproximativ 1/6 din necesitățile minime ale copilului. De asemenea, crește numărul cazurilor în care bunicii, rudele și vecinii îngrijesc de copiii părinții cărora au plecat peste hotare în căutarea unui loc de muncă. În 2004, autoritățile moldovenești înseși au recunoscut că aceste cifre cresc și „a estimat că părinții unui număr de aproximativ 20,000 copii, care lucrează peste hotare, și-au plasat copiii în internate sau i-au încredințat rudelor”⁵¹⁰

⁵⁰⁸ Idem. la 6 și 7.

⁵⁰⁹ *Femeile și bărbații în Republica Moldova*, PNUD (2005), pag. 12.

⁵¹⁰ *2004 Rapoartele țării asupra practicilor în domeniul drepturilor omului în Republica Moldova*, Departamentul de Stat al S.U.A., Biroul privind democrația, drepturile omului și munca, Secțiunea 5: Discriminare, abuzuri în societate și traficul de ființe umane, sub-secțiunea asupra problemelor copiilor, februarie 28, 2005, disponibil la <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2004/41697.htm>. (De menționat faptul că termenul „școală internat” se referă la instituții de stat).

2. Statele părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a elimina discriminarea față de femei din zonele rurale, cu scopul de a asigura, pe baza egalității între bărbat și femeie, participarea lor la dezvoltarea rurală și la avantajele acestei dezvoltări și, în special, le vor asigura dreptul:

a) de a participa din plin la elaborarea și executarea planurilor de dezvoltare la toate nivelurile

Autoritățile moldovenești nu au elaborat deocamdată vreun program care ar avea drept scop direct susținerea femeilor din mediul rural. Femeile, de obicei, participă la proiectele de dezvoltare pe bază de egalitate cu bărbații.⁵¹¹

b) de a avea acces la serviciile corespunzătoare în domeniul sănătății, inclusiv la informații, sfaturi și servicii în materie de planificare a familiei;

Se declară că implementarea recentă a planului de asigurare obligatorie medicală a sporit accesul persoanelor din zonele rurale la serviciile de ocrotire a sănătății. Totuși, medicii profesioniști declară că există o diferență covârșitoare dintre calitatea serviciilor medicale acordate în Chișinău și calitatea celor prestate în zonele rurale. Spre exemplu, serviciile medicale de urgență, cât și accesul la asistența medicală sunt puțin dezvoltate în zonele rurale. Oamenii au cunoștințe limitate despre serviciile medicale disponibile în afara regiunii rurale în care locuiesc.⁵¹²

În 2004, rata mortalității infantile în zonele rurale a crescut de aproape cinci ori (33 la 100,000 nașteri vii) comparativ cu cea din zonele urbane (7.1 la 100,000 nașteri vii). Diferența evidentă dintre aceste două cifre reflectă un declin al ratei mortalității infantile printre populația urbană, fără însă o scădere paralelă și în zonele rurale.⁵¹³

Nerespectarea principiului de confidențialitate creează probleme acute în zonele rurale, mai cu seamă pentru adolescenți, unde toți oamenii se cunosc între ei.⁵¹⁴ Unul din respondenții care practică profesia de medic a scos în evidență tendința adolescentelor de a apela mai degrabă la serviciile ginecologului din centrele raionale decât în satele lor natale, unde ele se tem atât de încălcarea confidențialității, cât și de simplul fapt că pot fi văzute mergând la ginecolog. Totuși, problema nu se limitează doar la adolescenți. Un respondent a declarat că pacienții în general „se tem să meargă la medic, mai ales în zonele rurale, pentru că toți oamenii se cunosc în sate”.⁵¹⁵

⁵¹¹ CEDAW Studiul de fact^o cu privire la femeile din zonele rurale, pag. 40.

⁵¹² Idem.

⁵¹³ Femeile și bărbații în Republica Moldova, PNUD (2005), pag. 17.

⁵¹⁴ CEDAW Studiul de fact^o cu privire la femeile din zonele rurale, pag. 40.

⁵¹⁵ CEDAW Studiul de fact^o cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 39.

Violența împotriva femeilor

În ceea ce privește sănătatea femeilor, este important de subliniat că femeile din mediul rural suferă de o „rată globală a violenței domestice” mult mai ridicată decât cea a femeilor din zonele urbane ale Republicii Moldova.⁵¹⁶ În același timp, o astfel de violență este tolerată la nivel social, „există o părere că aceasta este situația care trebuie să existe”.⁵¹⁷

c) de a beneficia în mod direct de programele de asigurare socială;

În general, femeile pot participa la sistemul de asigurare socială indiferent de locul lor de trai.⁵¹⁸ Femeile din zonele rurale care sunt implicate în ferme și în activitatea de antreprenariat de scară mică ce aparține familiei lor se confruntă cu discriminarea de facto în exercitarea dreptului lor la asigurare socială, deoarece beneficiile le revin de obicei bărbatului, capul familiei. În astfel de situații, femeile riscă să fie lipsite de beneficiile sistemului de asigurare socială în cazul îmbolnăvirii sau pensionării lor.⁵¹⁹

d) de a beneficia de toate formele de pregătire și educație, școlare și neșcolare, inclusiv în materie de alfabetizare socială, și de a putea să beneficieze de toate serviciile publice de informare și educare, în special pentru a crește competența lor tehnică;

Școlile primare există în cele mai îndepărtate localități și aproape toți copiii frecventează școlile. Nefrecventarea școlii de către un copil se atribuie de cele mai multe ori lipsurilor economice ale familiei și atitudinii părinților cu privire la educație.⁵²⁰ Totuși, în zonele rurale, elevii deseori nu sunt separați pe vârste. În astfel de cazuri, elevii mai în vârstă au un efect negativ asupra elevilor mai tineri, expunându-i la multe practici nesănătoase specifice comportamentului adolescenților și pre-adolescenților.⁵²¹

Școlile din zonele rurale au, de asemenea, clase supraaglomerate și învățătorii din zonele rurale primesc „salarii mizerabile”, fapt ce duce la „scurgerea de creieri” și angajarea învățătorilor care s-ar putea să fie necalificați.⁵²²

⁵¹⁶ *Femeile în situații de risc din Republica Moldova*, Winrock International, (iunie 2005), pag. 63.

⁵¹⁷ *CEDAW Studiul de facto cu privire la femeile din zonele rurale*, pag. 42.

⁵¹⁸ *Idem*. la 41.

⁵¹⁹ *CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială*, pag. 66.

⁵²⁰ *CEDAW Studiul de facto cu privire la femeile din zonele rurale*, pag. 41.

⁵²¹ Interviu cu Igor Țurcanu, jurist, Biroul de avocați Igor Țurcanu, Edineț, mai 2005.

⁵²² *Idem*.

Statul nu implementează în zonele rurale programe educaționale care să sporească independența economică a femeilor. Mai mult, în cadrul comunităților rurale nu există programe educaționale orientate spre schimbarea practicilor culturale tradiționale, cu excepția materialului care se predă în școli.⁵²³

e) de a organiza grupe de întrajutorare și cooperative pentru a le asigura aceleași șanse pe plan economic, indiferent că este vorba de muncă salariată sau de muncă independentă;

Statul nu a inițiat nici un program special orientat spre încurajarea oportunităților de antreprenoriat pentru femeile din zonele rurale.⁵²⁴ În plus, nepotismul rămîne a fi o problemă serioasă care împiedică oportunitățile economice.⁵²⁵

Respondenții din zonele rurale au semnalat un nivel ridicat de discriminare *de facto* în domeniul angajării la muncă, bazată pe criteriul de vîrstă și sex, indicînd că este extrem de dificil pentru o femeie trecută de vîrsta de patruzeci de ani să își găsească un serviciu. O altă problemă importantă este discriminarea bazată pe origine etnică, în special în ceea ce privește cunoașterea limbii. Respondenții susțin că în zonele rurale există cazuri în curs de examinare privind discriminarea femeilor în domeniul angajării și concedierii bazate pe sex, dar mai cu seamă discriminarea pe motiv de maternitate.⁵²⁶

În timp ce încadrarea femeilor în cîmpul muncii este în creștere, locurile de muncă cele mai bine plătite sunt concentrate în Chișinău, fapt care duce la fenomenul migrației spre oraș. Totuși, aceste locuri de muncă de cele mai multe ori cer un nivel înalt de pregătire. În afara de aceasta, femeile din zonele rurale care vin la muncă în Chișinău se ciocnesc cu probleme serioase privind accesul lor și a copiilor lor la servicii medicale, cît și accesul copiilor la grădinițe, din motivul că ambele cer viza de reședință în Chișinău.⁵²⁷

Femeile rome rareori lucrează în afara casei, fapt care sporește dependența lor financiară de soți.⁵²⁸

⁵²³ CEDAW Studiul de *facto* cu privire la femeile din zonele rurale, pp. 10, 41.

⁵²⁴ Idem. la 41.

⁵²⁵ Interviu cu Igor Țurcanu, jurist, Biroul de avocați Igor Țurcanu, Edineț, mai 2005.

⁵²⁶ CEDAW Studiul de *facto* cu privire la femeile din zonele rurale, pp. 7, 10.

⁵²⁷ Se pare că politica potrivit căreia persoanele sunt obligate să acceseze serviciile la care au dreptul doar în locurile unde își au domiciliul ar încălca dreptul lor la libera circulație, care este garantat în Constituția Republicii Moldova. *A se vedea* Articolul 27(1), (2) Constituția Republicii Moldova (despre dreptul la libera circulație.)

⁵²⁸ CEDAW Studiul de *facto* cu privire la femeile din zonele rurale, pp. 7, 10.

f) de a participa la toate activitățile publice;

În general, femeile iau parte la toate activitățile comunitare și se poate spune că sunt implicate în activitățile culturale mai activ decât bărbații. Obstacolele pentru participarea lor la viața comunitară sunt de obicei sărăcia și/sau normele religioase sau tradiționale.⁵²⁹

g) de a avea acces la obținerea de credite și împrumuturi agricole, precum și la serviciile de comercializare și la tehnologii corespunzătoare, și de a beneficia de un tratament egal cu ocazia înfăptuirii reformelor agrare și a proiectelor de amenajări rurale;

În zonele rurale studiate pentru acest raport, 60% dintre proprietarii de pământ sunt femei. Aceasta se atribuie faptului că în timpul înregistrării, bărbații erau plecați în căutarea lucrului peste hotare și astfel nu au avut experiența de muncă necesară într-o fermă colectivă.⁵³⁰

Femeile au dreptul să participe în condiții egale cu bărbații la desfășurarea reformei agrare. În perioada programului reformei agrare femeile, au constituit 60-70% din comitetul care s-a ocupat de problemele privatizării și aproximativ 20% din comitetul privind problemele pământului.

În principiu, femeile au acces egal cu bărbații la credite și împrumuturi agricole. Totuși, în practică, femeile din zonele rurale au un acces mai limitat la împrumuturi și tehnologii, inclusiv tehnologii de comunicare. Nu există nici un program special pentru femeile din zonele rurale care ar încuraja distribuirea resurselor sau accesul la împrumuturi.⁵³¹

h) de a beneficia de condiții de viață convenabile, în special în ceea ce privește locuințele, condițiile sanitare, aprovizionare cu electricitate și apă, transporturi și comunicații.

Multe comunități rurale din Republica Moldova nu sunt aprovizionate cu apă sanitară. Proiecte de salubritate a apei sunt finanțate de către comunitatea internațională și nu de către stat. Sistemele de canalizare și energie electrică nu funcționează întotdeauna. Nu există nici o reglementare privind condițiile sanitare ale locuințelor.⁵³²

⁵²⁹ Idem. la 41.

⁵³⁰ CEDAW Studiul de facto cu privire la femeile din zonele rurale, pp. 41-42.

⁵³¹ Idem. la 36 și 37.

⁵³² Idem. la 42.

O altă problemă este accesul populației la mijloacele de transport care circulă de la sate spre centrele raionale și adesea singurul mijloc de transport disponibil este serviciul taxi care are un cost fix. Cu toate că zonele rurale au acces la servicii telefonice, accesul la Internet este limitat sau lipsește cu desăvârșire.⁵³³

⁵³³ Idem.

Articolul 15

1. Statele părți recunosc egalitatea femeii cu bărbatul în fața legii.
2. Statele părți recunosc femeia, în materie civilă, ca avînd o capacitate juridică identică cu aceea a bărbatului și aceleași posibilități pentru a o exercita. Ele îi recunosc, în special, drepturi egale în ceea ce privește încheierea de contracte și administrarea bunurilor și îi vor acorda același tratament în toate fazele procedurii judiciare.
3. Statele părți convin că orice contract și orice act privat, de orice natură, avînd un efect juridic care vizează limitarea capacității juridice a femeii, trebuie să fie considerat ca nul și neavenit.
4. Statele părți vor acorda bărbatului și femeii aceleași drepturi în ceea ce privește legislația referitoare la dreptul persoanelor de a circula liber și de a-și alege reședința și domiciliul lor.

Articolul 15. Domenii problematice:

- Organele de urmărire penală trebuie să ofere victimelor traficului de ființe umane informații adecvate despre rolul lor și statutul procesului penal în care ele participă ca parte sau martor.

Articolul 15. Alinierea de jure

1. Statele părți recunosc egalitatea femeii cu bărbatul în fața legii.

Constituția Republicii Moldova prevede că toți cetățenii „sînt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială”.⁵³⁴

În noțiunea discriminării după criteriul de sex, inclusă în Lege egalității genurilor, starea civilă nu este prevăzută drept temei de discriminare.⁵³⁵ Legea declară egalitatea femeilor, accesul egal la ocuparea funcțiilor publice, la sănătate, activitatea de întreprinzător, educație, angajare în câmpul muncii și mass-media.⁵³⁶

⁵³⁴ Articolul 16(2), Constituția Republicii Moldova.

⁵³⁵ Articolul 2, Legea egalității genurilor.

⁵³⁶ *A se vedea, în general, Articolele 6, 8,9, 12, 13 și 14, Legea egalității genurilor.*

Codul de Procedură Penală cere ca toate organele și persoanele participante la procesul penal să respecte drepturile, libertățile și demnitatea persoanei.⁵³⁷ Pe lângă asta, Codul de Procedură Penală și Legea privind protecția martorilor oferă victimelor infracțiunilor, cum sunt traficul de ființe umane și violența domestică, măsuri speciale în cadrul ședinței de judecată, asigurând astfel accesul femeilor la justiție.

2. Statele părți recunosc femeia, în materie civilă, ca avînd o capacitate juridică identică cu aceea a bărbatului și aceleași posibilități pentru a o exercita. Ele îi recunosc, în special, drepturi egale în ceea ce privește încheierea de contracte și administrarea bunurilor și îi vor acorda același tratament în toate fazele procedurii judiciare.

Codul Civil și Codul de Procedură Civilă trebuie să fie aplicate în conformitate cu principiul egalității.⁵³⁸ Codul Civil conține o clauză privind dreptul la egalitate mai cu seamă în ceea ce privește capacitatea juridică.⁵³⁹

Dreptul la proprietate privată este garantat de către stat fără deosebire de sex.⁵⁴⁰ Nici o lege nu interzice femeii de a avea capacitatea juridică de a deține în proprietate și a administra bunurile din cauza statului ei gender sau civil. După cum este menționat mai jos, bunurile soților aparțin ambilor cu drept de proprietate în devălmășie, dacă contractul matrimonial nu prevede altfel.⁵⁴¹

Toți cetățenii Republicii Moldova, fără deosebire de sex, întîmpină dificultăți majore în ceea ce privește accesul la un avocat și la un proces judiciar cu scopul apărării drepturilor lor. Cît privește marea majoritate a cauzelor aduse la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului împotriva Republicii Moldova, Curtea a constatat încălcarea de către stat a Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale prin neexecutarea hotărîrilor judecătorești.⁵⁴²

⁵³⁷ Articolul 10, Codul de Procedură Penală.

⁵³⁸ Articolul 22, Codul de Procedură Civilă; articolul 1(1), Codul Civil.

⁵³⁹ Articolul 23(1), (2), Codul Civil.

⁵⁴⁰ Articolul 46, Constituția Republicii Moldova; articolele 1(1) și 316(1), Codul Civil.

⁵⁴¹ *A se vedea* Articolele 20-22, Codul Familiei (reglementează drepturile soților de a poseda, folosi și a împărți bunurile comune și personale).

⁵⁴² *A se vedea* *Corsacov vs Moldova*, Cererea nr. 18944/02, 6 aprilie 2006, par. 82; *Daniiluc vs Moldova*, Cererea nr. 46581/99, 18 octombrie 2005, par. 46 și 49; *Popov vs Moldova*, Cererea nr. 74153/01, 18 ianuarie 2005, par. 53; *Frodan vs Moldova*, Cererea nr. 49806/99, 18 mai 2004, par. 52; *Scutari vs Moldova*, Cererea nr. 20864/03, 26 iulie 2005, par. 23; *Bocancea și alții vs Moldova*, Cererea nr. 18872/02, 20490/02, 18745/02, 6241/02, 6236/02, 21937/02, 18842/02, 18880/02, 18875/02, 6 octombrie 2005; *Croitoru vs Moldova*, Cererea nr. 18882/02, 20 octombrie 2004; *Fasteli și alții vs Moldova*, Cererea nr. 9898/02, 9863/02, 6255/02 și 10425/02, 15 septembrie 2004, par. 21; *Luntre și alții vs Moldova*, Cererea nr. 2916/02, 21960/02, 21951/02, 21941/02/21933/02, 20491/02, 2676/02, 23594/02 21956/02, 21953/02, 21943/02, 21947/02 și 21945/02, 15 septembrie 2004, par. 32; *Sîrbu și alții vs Moldova*, Cererea nr. 73562/01, 73565/01, 73712/01, 73744/01, 73972/01 și 73973/01, 10 noiembrie 2004, par. 23; *Țîmbal vs Moldova*, Cererea nr. 22970/02, 12 septembrie 2004, par. 18; și, *Dumbrăveanu vs Moldova*, Cererea nr. 20940/03, 24 mai 2005.

Dreptul la informație care asigură accesul în instanțele judecătorești

Constituția Republicii Moldova prevede că „Statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative”.⁵⁴³ În conformitate cu procedura penală, victima are dreptul să fie informată despre detaliile legate de statutul său.⁵⁴⁴

În mod specific, conform legislației privind combaterea traficului de ființe umane „autoritățile administrației publice competente sînt obligate să informeze victimele traficului de ființe umane despre drepturile lor, despre autoritățile, organizațiile și instituțiile cu funcții de prevenire și combatere a traficului... și de acordare a protecției și asistenței victimelor”.⁵⁴⁵ Planul național de prevenire și combatere a traficului de ființe umane conține o prevedere care asigură ca „toate persoanele traficate să fie informate despre drepturile lor” prin accesul lor la asistența juridică”.⁵⁴⁶

Protocolul de la Palermo obligă statele să furnizeze victimelor traficului de persoane informații asupra procedurilor juridice și administrative aplicabile, cît și sfaturi și informații privind drepturile pe care legea le recunoaște, într-o limbă pe care o pot înțelege.⁵⁴⁷ În continuare, victimele trebuie să fie „avertizate din timp cu privire la dificultățile legate de protejarea identității lor și nu ar trebui induse în eroare cu privire la posibilitățile organelor de urmărire penală în acest sens”.⁵⁴⁸

Pe lângă asta, toate victimele, nu doar victimele traficului de persoane, „trebuie să beneficieze de dreptul de a cere revizuirea de către un organ competent a unei decizii de refuz în efectuarea urmăririi penale sau dreptul de a efectua cercetarea privată”.⁵⁴⁹ Victimele care solicită informații despre proces au dreptul să primească astfel de informații, inclusiv și informații despre rezultatul examinării demersului lor, despre „desfășurarea procesului penal în privința persoanei urmărite pentru comiterea infracțiunilor în privința lor” și sentința pronunțată de instanța. Este important de menționat că statele sunt obligate să informeze victimele, în cazul existenței unui pericol pentru ele, „despre eliberarea persoanei urmărite sau condamnate pentru o crimă”.⁵⁵⁰

⁵⁴³ Articolul 23(2), Constituția Republicii Moldova (asupra dreptului fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle).

⁵⁴⁴ Articolul 58(2)-(4), Codul de Procedură Penală.

⁵⁴⁵ Articolul 20(5), Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

⁵⁴⁶ Articolul 3.3(c),(1) Planul național cu privire la combaterea traficului de ființe umane.

⁵⁴⁷ Articolul 6(2)(a), (3)(b), Protocolul de la Palermo în domeniul traficului de persoane.

⁵⁴⁸ ICNUDO, Principiile 5.8 și 6.6.

⁵⁴⁹ Articolul (I)(B)(6), (7), Recomandările Consiliului Europei nr. R (85) 11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și a procedurii penale.

⁵⁵⁰ Articolul 4(2)(a)-(c), (3), Decizia cadru a Consiliului European privind statutul victimelor în procesele penale.

Dreptul victimei la despăgubire

Conform Legii privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, victimele au dreptul la reparația prejudiciului și la despăgubire.⁵⁵¹ Planul național prevede stabilirea unui fond de despăgubire pentru victimele traficului.⁵⁵² Fondul se va completa continuu prin confiscarea bunurilor traficantilor.

În afară de Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, Constituția declară că „orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care încalcă drepturile, libertățile și interesele sale legitime”.⁵⁵³ În plus, conform Legii egalității genurilor, victimele supuse discriminării după criteriul de sex au dreptul la repararea prejudiciului.⁵⁵⁴ Instanța de judecată îl poate obliga pe condamnat „să acorde o susținere materială familiei victimei” și să repare victimei daunele cauzate în termenul stabilit de instanță.⁵⁵⁵

Partea civilă dispune de dreptul de a cere de la infractor să-i fie compensate cheltuielile suportate în cauza penală și să i se repare prejudiciul cauzat de acțiunile nelegitime ale organului de urmărire penală sau ale instanței într-o cauză.⁵⁵⁶ Victima, de asemenea, beneficiază de dreptul de a i se compensa cheltuielile legate de participarea ei la procesul penal. În acest scop, ea trebuie să fie recunoscută legal drept „parte vătămată” și să își asume obligația de a face declarații în fața organelor naționale în privința infracțiunii.⁵⁵⁷ Ea poate la fel să ceară repararea prejudiciului în cazul în care organele de urmărire penală nu își îndeplinesc legitim atribuțiile sale de serviciu.⁵⁵⁸

Conform procedurii penale a Republicii Moldova, victima, de asemenea, beneficiază de dreptul de a fi recunoscută ca „parte civilă” în procesul penal împotriva aceluiași infractor.⁵⁵⁹ În astfel de situații, când în urma săvârșirii infracțiunii victimei i-a fost cauzat un prejudiciu moral sau material, ea poate să înainteze o acțiune împotriva infractorului și să ceară repararea prejudiciului cauzat.⁵⁶⁰ Statutul

⁵⁵¹ Articolul 23(2), Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

⁵⁵² Articolul 1.2(e), Planul național privind combaterea traficului de ființe umane.

⁵⁵³ Articolul 20(1), Constituția Republicii Moldova (asupra accesului liber la justiție).

⁵⁵⁴ Articolul 24, Legea egalității genurilor.

⁵⁵⁵ Articolul 90(6)(d), (e), Codul Penal.

⁵⁵⁶ Articolul 63 (1) (19), Codul de Procedură Penală.

⁵⁵⁷ Articolele 58(3)(3), (5), 59 și 60, Codul de Procedură Penală.

⁵⁵⁸ Articolul 60 (1) (16), Codul de Procedură Penală.

⁵⁵⁹ Articolul 58(3)(6), Codul de Procedură Penală.

⁵⁶⁰ Articolul 61, Codul de Procedură Penală.

„părții civile”, ca și cel al „părții vătămate”, oferă posibilitatea victimei să ceară compensarea cheltuielilor suportate în cauza penală și repararea prejudiciului cauzat de acțiunile nelegitime ale organului de urmărire penală sau ale instanței.⁵⁶¹

Codul Civil al Republicii Moldova în continuare oferă posibilitatea reparării prejudiciului:

cauzat printr-un act administrativ ilegal sau nesoluționarea în termen legal a unei cereri de către o autoritate publică sau de către o persoană cu funcție de răspundere din cadrul ei... Persoanele fizice au dreptul să ceară repararea prejudiciului cauzat în urma acestor acțiuni.⁵⁶²

Standardele internaționale la fel cer ca „persoanele traficate, victime ale încălcării drepturilor omului, să beneficieze de dreptul, garantat la nivel internațional, la un recurs efectiv și adecvat”.⁵⁶³ Protocolul de la Palermo și Convenția împotriva criminalității organizate transnaționale obligă statele parte să ia măsuri corespunzătoare care să ofere victimelor posibilitatea de a obține repararea prejudiciului suportat.⁵⁶⁴

De asemenea, Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO) prevede că „orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale”.⁵⁶⁵ În mod semnificativ, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat în zece cauze încălcarea de către Republica Moldova a Convenției în partea neexecutării hotărârilor naționale care prevăd obligativitatea reparării prejudiciului sub forma unei despăgubiri financiare.⁵⁶⁶ Totuși, nici una din aceste cauze nu este din domeniul traficului de persoane.

⁵⁶¹ Articolul 62(1)(19), Codul de Procedură Penală.

⁵⁶² Articolul 1404(1), (2), Cod Civil.

⁵⁶³ ICNUDO, Principiul 9.

⁵⁶⁴ Articolul 25(2), Convenția împotriva criminalității organizate transnaționale; *a se vedea, la fel*, articolul 6(6), Protocolul de la Palermo în domeniul traficului de persoane.

⁵⁶⁵ Articolul 13, CEDO. *A se vedea, de asemenea*, Articolul 8 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată prin rezoluția Adunării Generale 217 A (III) din 10 decembrie 1948, (care prevede că „orice persoană are dreptul la satisfacția efectivă din partea instanțelor juridice naționale competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sunt recunoscute prin constituție sau lege”).

⁵⁶⁶ *Fopov vs Moldova*, Cererea nr. 74153/01, 18 ianuarie 2005, par. 54; *Frodan vs Moldova*, Cererea nr. 49806/99, 18 mai 2004, par. 52; *Scutari vs Moldova*, Cererea nr. 20864/03, 26 iulie 2005, par. 23; *Bocancea și alții vs Moldova*, Cererea nr. 18872/02, 20490/02, 18745/02, 6241/02, 6236/02, 21937/02, 18842/02, 18880/02, 18875/02, 6 octombrie 2005; *Croitoru vs Moldova*, Cererea nr. 18882/02, 20 octombrie 2004; *Fasteli și alții vs Moldova*, Cererea nr. 9898/02, 9863/02, 6255/02 și 10425/02, 15 septembrie 2004, par. 21; *Luntre și alții vs Moldova*, Cererea nr. 2916/02, 21960/02, 21951/02, 21941/02/ 21933/02, 20491/02, 2676/02, 23594/02 21956/02, 21953/02, 21943/02, 21947/02 și 21945/02, 15 septembrie 2004, par. 32; *Sîrbu și alții vs Moldova*, Cererea nr. 73562/01, 73565/01, 73712/01, 73744/01, 73972/01 și 73973/01, 10 noiembrie 2004, par. 23; *Țîmbal vs Moldova*, Cererea nr. 22970/02, 12 septembrie 2004, par. 18; și, *Dumbrăveanu vs Moldova*, Cererea nr. 20940/03, 24 mai 2005.

3. Statele părți convin că orice contract și orice act privat, de orice natură, avînd un efect juridic care vizează limitarea capacității juridice a femeii, trebuie să fie considerat ca nul și neavenit.

Conform legislației Republicii Moldova, persoanele fizice nu pot fi private de capacitatea lor de exercițiu. Codul Civil recunoaște drept nule contractele îndreptate spre limitarea drepturilor persoanelor care nu sunt părți.⁵⁶⁷ Codul Familiei recunoaște drept nul orice contract care limitează exercitarea de către oricare dintre soți a capacității lor de exercițiu sau drepturilor lor.⁵⁶⁸

Codul Familiei, de asemenea, prevede că „unul dintre soți nu poate, fără consimțămîntul expres al celuilalt, să rezilieze contractul de închiriere a spațiului de locuit, să înstrăineze casa sau apartamentul ori să limiteze prin acte juridice dreptul la locuință al celuilalt soț”.⁵⁶⁹ Din acest motiv este nevoie de două semnături pentru a dispune de bunurile comune și instanța judecătorească poate să declare nul orice contract prin care dreptul „la bunurile comune se diminuează ori se suprimă”.⁵⁷⁰

4. Statele părți vor acorda bărbatului și femeii aceleași drepturi în ceea ce privește legislația referitoare la dreptul persoanelor de a circula liber și de a-și alege reședința și domiciliul lor.

Constituția Republicii Moldova asigură oricărui cetățean dreptul de a își alege domiciliul sau reședința, de a ieși și a reveni în țară și de a emigra.⁵⁷¹ Codul Familiei prevede că „soții își determină domiciliul în mod liber și independent”.⁵⁷²

Cetățenilor Republicii Moldova și apatrizilor li se garantează dreptul de a reveni în țară.⁵⁷³ În același timp, cetățenilor Republicii Moldova, urmașilor acestora și, sub anumite condiții, persoanelor care au locuit permanent pe teritoriul Republicii Moldova, li se garantează dreptul de repatriere.⁵⁷⁴ Statul este obligat să înlocuiască pașapoartele pierdute cetățenilor care revin în țară.⁵⁷⁵

⁵⁶⁷ Articolul 23(4), Codul Civil.

⁵⁶⁸ Articolul 29(6), Codul Familiei.

⁵⁶⁹ Articolul 21(5), Codul Familiei.

⁵⁷⁰ Articolul 21(2), (3), Codul Familiei.

⁵⁷¹ Articolul 27, Constituția Republicii Moldova. *A se vedea, de asemenea* Legea privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte, Legea nr. 273, 9 noiembrie 1994, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 9/89, 9 februarie 1995.

⁵⁷² Articolele 16(3), Codul Familiei.

⁵⁷³ Articolul 1(1), Legea cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova. Dreptul de a reveni este dreptul persoanelor care aparțin la un grup etnic, indiferent de originea lor, de a emigra și a se naturaliza în țara pe care o consideră patria lor.

⁵⁷⁴ Articolul 20(1), Legea cu privire la migrațiune. Dreptul de repatriere se acordă persoanelor deplasate și/sau apatrizilor, indiferent de originea lor etnică.

⁵⁷⁵ Par. 21, Hotărîrea Guvernului cu privire la sistemul național de pașapoarte, Hotărîrea nr. 376 din 6 iunie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 7/344 din 24 august 1995.

Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane obligă statul să primească și să repatrieze victimele traficului „fără întârzieri nejustificate”, inclusiv să confirme cetățenia lor și să elibereze documentele de călătorie, luând în considerație necesitatea asigurării securității victimelor.⁵⁷⁶ Planul de acțiune al OSCE privind combaterea traficului de ființe umane cere statelor să asigure acordarea documentelor „drept prim pas în scopul clarificării identității victimei”.⁵⁷⁷

Statul este obligat să acorde asistență cetățenilor străini și apatrizilor la repatrierea benevolă a victimelor în țara lor de origine, inclusiv asistență în înlocuirea actelor de identitate și a documentelor de călătorie pierdute sau sustrase.⁵⁷⁸ Legea interzice expulzarea sau repatrierea victimelor, cetățenilor străini în țara lor de origine sau într-un stat terț dacă „s-au constatat motive de a presupune că securitatea ei sau a familiei sale este în pericol”.⁵⁷⁹ Victimele traficului de ființe umane care participă la procesul penal împotriva traficantului lor vor beneficia de permise de ședere temporară pe durata procesului.⁵⁸⁰ Pe lângă aceasta, Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane acordă un răgaz de reflecție de 30 de zile, perioada în care este interzisă punerea în executare a oricărui ordin de expulzare și asigură ca acordarea serviciilor de protecție și de asistență să nu fie condiționată de acordul victimelor de a face declarații și de a participa la procesul de urmărire a traficantilor.⁵⁸¹

În eforturile lor de a combate traficul de ființe umane, statele sunt obligate în același timp să se asigure ca măsurile luate „să nu aibă un impact negativ asupra drepturilor și demnității persoanelor, inclusiv și a dreptului lor de a circula liber”.⁵⁸² Dreptul de a circula în mod liber, inclusiv libertatea „de a părăsi orice țară, inclusiv a sa” este un principiu fundamental al dreptului internațional al drepturilor omului.⁵⁸³

⁵⁷⁶ Articolul 19(1)-(3), Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

⁵⁷⁷ Secțiunea 5.1, Planul de acțiuni al OSCE, PC.DEC/557, 24 iulie 2003.

⁵⁷⁸ Articolul 24(5), Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

⁵⁷⁹ Articolul 24 (1), Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

⁵⁸⁰ Articolele 17 și 24(6), Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

⁵⁸¹ Articolele 20(3) și 20(4), Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane. Aceste prevederi corespund standardelor internaționale. *A se vedea* Articolul 13, Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane (care prevede „un răgaz de restabilire și reflecție de cel puțin 30 de zile”) și Principiul 8, Raportul Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului către Consiliul Economic și Social, Principii Recomandate cu privire la drepturile omului și traficul de ființe umane (ICNUDO, Principii Recomandate), E/2002/68/Ad. 1, 20 mai 2002.

⁵⁸² Secțiunea IV, 5.2, Planul de acțiune al OSCE; *a se vedea, de asemenea* ICNUDO, Principiul 1(6).

⁵⁸³ *A se vedea* Articolul 13(2), Declarația Universală a Drepturilor Omului și articolul 12(2), Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (adoptat și deschis spre semnare, ratificare și acces prin rezoluția Adunării Generale 2200A (XXI) din 16 decembrie 1966, intrat în vigoare la 23 martie 1976.)

Articolul 15. Alinierea de facto

1. Statele părți recunosc egalitatea femeii cu bărbatul în fața legii.

După cum s-a menționat deja în cadrul acestui raport, există o diferență vădită dintre egalitatea de jure acordată femeilor în Republica Moldova și realitatea de facto care determină viețile lor. Lipsa măsurilor speciale temporare și a mecanismelor efective de aplicare a legii contribuie la inegalitatea femeilor, provocând încălcarea drepturilor lor fundamentale. Deosebirile dintre tratamentul și experiențele femeilor care locuiesc în regiunile rurale, comparativ cu femeile din regiunile urbane, rezultă în încălcarea suplimentară a drepturilor femeilor din mediul rural.

2. Statele părți recunosc femeia, în materie civilă, ca avînd o capacitate juridică identică cu aceea a bărbatului și aceleași posibilități pentru a o exercita. Ele îi recunosc, în special, drepturi egale în ceea ce privește încheierea de contracte și administrarea bunurilor și îi vor acorda același tratament în toate fazele procedurii judiciare.

În general, „oamenii nu cred în sistemul de justiție. Acesta este asociat cu corupția”.⁵⁸⁴ După cum a comentat un expert, sistemul de justiție este „imperfect” în ceea ce privește executarea hotărîrilor judecătorești.⁵⁸⁵ A fost efectuat un volum de lucru limitat în vederea sensibilizării sistemului judecătoresc în problemele gender.⁵⁸⁶ Ca urmare, sistemul judecătoresc nu funcționează adecvat în ceea ce privește examinarea încălcărilor drepturilor femeilor și restabilirea lor în aceste drepturi. Acest lucru este mai cu seamă evident în privința violenței domestice și a traficului de persoane. Spre exemplu, victimele primesc foarte rar despăgubiri pentru prejudiciul care le-a fost cauzat în urma traficării lor.⁵⁸⁷

Urmărirea penală a cazurilor de trafic de ființe umane

Lipsa sensibilității din partea sistemului judiciar în privința problemelor gender devine în mod deosebit evidentă la examinarea cazurilor de trafic de ființe umane. Asistenții sociali de la Centrul de reabilitare al OIM explică faptul că forțarea victimei de a confrunta inculpatul în procedurile de identificare, cît și de a repeta declarațiile sale, poate fi o experiență extrem de traumatică pentru ele.⁵⁸⁸ În afară

⁵⁸⁴ Interviu cu Igor Țurcanu, jurist, Biroul de avocați Igor Țurcanu, Edineț, mai 2005.

⁵⁸⁵ CEDAW *Un studiu de facto: sistemul judiciar*, pag. 9.

⁵⁸⁶ Interviu cu Valentina Bodrug-Lungu, Președintele Centrul Gender, aprilie 2005.

⁵⁸⁷ Interviu cu Tatiana Cătană, jurist, CPTF, mai 2005 și martie 2006.

⁵⁸⁸ Interviu cu Centrul de reabilitare OIM, ianuarie 2006.

de aceasta, se raportează că judecătorii interoghează victimele într-un mod care intimidează și nu îi opresc pe avocați atunci când aceștia invocă probe irelevante, cum sunt cele legate de experiențele din viața sexuală din trecut ale victimei.⁵⁸⁹

Potrivit unui colaborator al OIM „cazurile se pot ofili în oficiile procurorilor ani în șir”. OIM în continuare raportează că victimele traficului ezită să participe atunci când se ajunge la participarea la procedurile judiciare; victimele roagă colaboratorii OIM „să îi țină de mână” pe parcursul întregului proces. Avocații își exprimă frustrarea din cauza dificultăților cu care se confruntă pe parcursul reprezentării victimelor traficului aflate în litigiu, avînd în vedere tendința lor de a renunța la proces înainte de pronunțarea hotărîrii pe marginea cazului lor.⁵⁹⁰

Dreptul la informația juridică

Pentru a încuraja participarea victimelor la procesul penal este important ca ele să înțeleagă opțiunile diverse pe care le au în cadrul procesului, cât și importanța generală a cazului lor în descurajarea și prevenirea cazurilor viitoare de trafic. Povara explicării acestor opțiuni victimei, cât și luarea măsurilor ca victima să cunoască toate consecințele participării sale la procesul penal, ține de responsabilitatea legală a organelor de urmărire penală. Colaboratorii OIM au declarat că victimele cer în mod repetat informații despre cauzele lor și că organele de poliție nici nu cooperează și nici nu sunt disponibile în a le oferi aceste informații. Se raportează că experiențele victimelor cu organele de drept sunt atât de proaste, încît ele nu mai au dorința de a continua cooperarea cu organele de urmărire penală, inclusiv de a face declarații în cadrul ședințelor de judecată.⁵⁹¹

Este important ca în timpul contactelor inițiale, organele competente să comunice în mod eficient cu victimele, care au statut de martor, despre implicarea lor în diferite etape ale procesului penal.⁵⁹² Victimele trebuie să aibă acces la informații privind rezultatul urmăririi penale. Ele trebuie mai întîi să fie informate, la cerere, despre hotărîrea finală privind tragerea la răspundere penală.

Accesul la informație este un punct de plecare decisiv și determinant pentru participarea victimei la procesul penal. Această informație familiarizează victima cu procedura judiciară, cu rolul ei și îi oferă cunoștințele necesare în vederea

⁵⁸⁹ Interviu cu Tatiana Cătană, jurist, CPTF, martie 2006.

⁵⁹⁰ Interviuri, Centrul de Reabilitare OIM, ianuarie 2006.

⁵⁹¹ Interviuri, Centrul de Reabilitare OIM, ianuarie 2006.

⁵⁹² Articolul 5, Decizia cadru a Consiliului European din 15 martie privind statutul victimelor în procesele penale, Jurnalul Oficial, 82, 22 martie 2001.

exercitării drepturilor sale. Victimele traficului au dreptul de a lua decizii independente privind măsura lor de cooperare cu organele de urmărire penală, cât și participarea lor ca martori la procesul penal, cu condiția că înțeleg pe deplin implicațiile deciziilor lor, luând în considerație anonimatul și siguranța lor personală, cât și a familiilor lor.

Dreptul victimei la despăgubire

Victimele traficului primesc rar despăgubiri financiare pentru prejudiciul suferit.⁵⁹³ În afara de deficitul general de resurse bugetare, una din problemele cu care se confruntă Republica Moldova în privința creării fondului de despăgubire a victimelor, este faptul că profitul obținut din traficul de persoane se află în general în țările de destinație, iar Moldova este o țară de origine. În timp ce dreptul internațional penal și acordurile bilaterale de cooperare în procesul urmăririi penale creează posibilitatea juridică pentru Republica Moldova de a confisca în străinătate bunurile obținute pe cale criminală, inclusiv bunurile care sunt înregistrate după membrii de familie a traficanților, în practică însă astfel de confiscări se întâmplă rar.⁵⁹⁴

Potrivit șefului Secției pentru minori și protecția drepturilor omului din cadrul Procuraturii Generale, din cauza lipsei de fonduri, procurorii și judecătorii nu acordă atenție prevederilor legale care oferă despăgubire victimelor.⁵⁹⁵ Mai mult, nu există o practică în rândul avocaților, care reprezintă interesele victimelor traficului de ființe umane, să ceară despăgubire pentru clienții lor.⁵⁹⁶

⁵⁹³ Un Buletin recent emis de către Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova raportează două excepții. O hotărîre pronunțată de judecătoria raională Edineț la 15 noiembrie 2004, prin care s-a acordat 10,000 lei fiecărei victime (aproximativ 572 dolari SUA). O altă hotărîre a fost pronunțată de judecătoria raională Șoldănești la 22 aprilie 2004, prin care victimei i s-a acordat \$700. *A se vedea* Informația privind rezultatele generalizării practicii judiciare privind cazurile traficului de ființe umane, traficului de copii, scoaterea ilegală a copiilor din țară și proxenetismul, Buletinul Nr. 5, 2006.

⁵⁹⁴ Faptul că bunurile traficanților se află mai cu seamă în țările terțe și nu sunt înregistrate după numele lor au fost citate drept cele mai importante obstacole în calea confiscării bunurilor legate de trafic. Este nevoie de mai multă instruire și resurse pentru a ajuta organele de drept să se angajeze mai activ în procesul de recuperare a bunurilor în scopul despăgubirii victimelor din contul lor. Victimele au primit despăgubire din fondurile confiscate de la traficanții lor în trei cazuri, fapt care a creat un precedent. Interviu cu Eugen Rusu, Șeful Secției pentru minori și protecția drepturilor omului din cadrul Procuraturii Generale, 20 ianuarie 2006.

⁵⁹⁵ Idem.

⁵⁹⁶ Interviu cu Ion Vizdoagă, director și avocat, CPTF, ianuarie 2006;

3. Statele părți convin că orice contract și orice act privat, de orice natură, avînd un efect juridic care vizează limitarea capacității juridice a femeii, trebuie să fie considerat ca nul și neavenit.

CPTF, OIM și *La Strada* au raportat cîteva cazuri în care sunt implicate fiecare din aceste organizații și unde soții sau alți membri de familie au vîndut locuința femeii în absența ei, în timp ce ea era plecată peste hotare la muncă. Pînă la 6 august 2006, CPTF a prezentat cîteva din astfel de cazuri în instanță.⁵⁹⁷

4. Statele părți vor acorda bărbatului și femeii aceleași drepturi în ceea ce privește legislația referitoare la dreptul persoanelor de a circula liber și de a-și alege reședința și domiciliul lor.

Deși nu există restricții în legislație privind dreptul femeii la libera circulație, factorii economici și culturali, cum sunt oportunitățile de angajare și tradițiile care dictează că femeia trebuie să își urmeze soțul, împiedică circulația ei.⁵⁹⁸ Spre exemplu, dacă actele de identitate naționale indică că persoana respectivă locuiește într-o anumită localitate, acea persoană nu poate beneficia de asistență socială sau înregistra copii săi la o școală în altă localitate. Cu alte cuvinte, dacă o persoană este dependentă de serviciile sociale, ea nu se poate bucura de libertatea circulației în cadrul statului.

Victimele traficului de ființe umane

În Republica Moldova victimele traficului de ființe umane se confruntă cu probleme legate de libertatea circulației în diverse moduri. Mai întîi, traficul de ființe umane, de obicei, are ca rezultat încălcarea dreptului victimei la libera circulație din cauza că victima este deseori ținută împotriva voinței sale, iar documentele sale de identitate, de călătorie sunt confiscate de către traficanți.⁵⁹⁹ Din cauza că traficul de ființe umane reprezintă o încălcare a drepturilor omului care afectează în primul rînd femeile, acesta, de asemenea, încalcă principiul egalității și este, de fapt,

⁵⁹⁷ Idem. Interviu cu Irina Todorova, coordonator al Programului de reintegrare, OIM, ianuarie 2006; și Interviu cu Tatiana Moca, coordonatorul liniei fierbinți, Centrul internațional pentru protecția și promovarea drepturilor femeii „La Strada”, ianuarie 2006.

⁵⁹⁸ CEDAW Studiul de facto: femeile în zonele rurale, pag. 44.

⁵⁹⁹ Articolul 2, Recomandarea Consiliului Europei 1545 (2002), Campania împotriva traficului de femei (în care se menționează că traficul încalcă „demnitatea și integritatea femeilor, libertatea lor de circulație”) (sublinierea este adăugată).

responsabilitatea statului de a asigura dreptul la libera circulație cât și de a proteja drepturile persoanelor care se află pe teritoriul său.⁶⁰⁰

Deseori, victimele nu doresc să își dezvăluie identitatea lor adevărată pentru a își menține dreptul de a călători la muncă peste hotare în viitor, de obicei în aceeași țară de destinație.⁶⁰¹ Cu alte cuvinte, identificarea lor drept victime ale traficului, prin folosirea identității lor adevărate cu scopul de a avea acces la beneficiile și serviciile de protecție duce la penalizarea victimelor pentru faptul că anterior s-au aflat ilegal în țările de tranzit și destinație, fapt care va restrânge libertatea lor de a călători în acele țări în viitor.⁶⁰²

În pofida existenței unei proceduri extinse prevăzute de Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, întârzierea adoptării actelor de identitate naționale care au fost înlocuite, inclusiv a pașapoartelor, constituie o problemă suplimentară pentru victimele repatriate ale traficului de ființe umane. Conform rezultatelor unei evaluări recente efectuate în rândurile juriștilor, lucrătorilor sociali și a beneficiarilor OIM, cea mai frecventă plângere a fost lipsa de cooperare a autorităților publice în procesarea cererilor de eliberare a actelor naționale de identitate și a altor documente.⁶⁰³

Lipsa actelor de identitate împiedică accesul la servicii la care victimele traficului și cetățenii Republicii Moldova în general au dreptul. În același timp, schema națională de identificare, împreună cu sistemul prezent de servicii sociale care este

⁶⁰⁰ Curtea Europeană a Drepturilor Omului a recunoscut responsabilitatea statului pentru acțiunile unor persoane fizice care au avut drept urmare încălcarea drepturilor garantate în Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale în mai multe cauze inclusiv, *inter alia*, în cauza unor persoane care au ținut o față minoră, imigrantă, care nu avea documente, în condiții de servitute domestică (*a se vedea Siliadin vs Franța*, Cererea nr. 73316/01, 26 iulie 2005); violarea unei minore de către doi băieți tineri (*a se vedea M.C. vs Bulgaria*, Cererea nr. 39272/98, 4 martie 2004); omorul unui bărbat și rănirea fiului său de către o persoană (*a se vedea Osman vs Regatul Unit*, Cererea nr. 23452/94, 28 octombrie 1998); și abuzul copilului în familie (*a se vedea Z. și alții vs Regatul Unit*, Cererea nr. 29392/95 10 mai 2001; *A vs Regatul Unit*, Cererea nr. 25599/94, 22 septembrie 1998). *A se vedea, de asemenea, Ilașcu și alții vs Moldova și Rusia*, Cererea nr. 48787/99, 8 iulie 2004, (constatînd că Republica Moldova și Rusia au încălcat articolul 1 al CEDO prin faptul că nu și-au asumat obligațiile lor pozitive de apărare a drepturilor persoanelor din teritoriile sale) și Comisia și Curtea Inter-Americană *Velásquez Rodríguez vs Honduras*, Seriele C, nr. 4 29 iulie 1988. Este important de menționat că jurisprudența CEDO este obligatorie în Republica Moldova. *A se vedea* articolul 4, Constituția Republicii Moldova și Hotărîrea Curții Constituționale privind interpretarea unor prevederi ale articolului 4 din Constituție, nr.55 din 14 octombrie 1999.

⁶⁰¹ Interviuri, Centrul de reabilitare OIM, ianuarie 2006.

⁶⁰² Interviuri, Centrul de reabilitare OIM, ianuarie 2006; Interviuri cu Tatiana Cătană, jurist, CPTF, mai 2005 (alte cauze pentru împotrivirea victimelor traficului de a se identifica ca atare sunt riscul unor eventuale amenințări cu violență la adresa lor și familiilor lor din partea traficantilor, cât și nerespectarea confidențialității de către organele de drept).

⁶⁰³ Proiectul Evaluării serviciilor juridice acordate beneficiarilor la Centrul de reabilitare de la Organizația Internațională a Migrației din Chișinău, Moldova, OIM, februarie 2006, pp. 4, 5.

accesibil doar la locul de reședință al persoanei, creează un obstacol enorm în vederea exercitării dreptului victimei la libertatea circulației.

Un alt obstacol semnificativ este că autoritățile statului refuză să recunoască documentele eliberate de autoritățile din regiunea transnistreană. Acest fapt are un impact disproporționat asupra victimelor traficului pentru că multe din ele provin din această regiune.⁶⁰⁴ Este semnificativ faptul că, în conformitate cu Constituția, Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, cât și conform angajamentelor asumate de către Republica Moldova în baza Convenției CEDAW și altor tratate internaționale, refuzul de a acorda servicii bazat pe originea „națională” sau „socială” a persoanei constituie discriminare.⁶⁰⁵

⁶⁰⁴ Idem. la 4.

⁶⁰⁵ Articolul 16(2), Constituția Republicii Moldova; articolul 5, Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane (declară că „executarea prevederilor prezentei legi, în special a măsurilor de protecție a drepturilor victimelor traficului de ființe umane, este asigurată fără nici o discriminare pe vreun criteriu, cum ar fi: sexul, rasa, limba, religia, opinia politică sau de altă natură, *originea socială sau națională*, apartenența la o minoritate etnică etc.”) (sublinierea este adăugată); articolul 2, Declarația Universală a Drepturilor Omului; articolele 2(1), 3, 26, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat și deschis spre semnare, ratificare și acces prin rezoluția Adunării Generale 2200A (XXI) din 16 decembrie 1966, *intrat în vigoare* la 23 martie 1976, în conformitate cu articolul 49; articolele 1 și 6, Convenția CEDAW.

Articolul 16

1. Statele părți vor lua toate măsurile necesare pentru a elimina discriminarea față de femei în toate problemele decurgând din căsătorie și în raporturile de familie și, în special, vor asigura, pe baza egalității bărbatului cu femeia:

- a) același drept de a încheia o căsătorie;*
- b) același drept de a-și alege în mod liber soțul și de a nu încheia o căsătorie decât prin consimțământul său liber și deplin;*
- c) aceleași drepturi și aceleași responsabilități afiți în timpul căsătoriei, cât și la desfacerea ei;*
- d) aceleași drepturi și aceleași responsabilități în calitate de părinți, indiferent de situația lor matrimonială, pentru problemele referitoare la copiii lor; în toate cazurile, interesul copiilor va fi considerat primordial;*
- e) aceleași drepturi de a decide în mod liber și în deplină cunoștință de cauză asupra numărului și planificării nașterilor și de a avea acces la informații, la educație și la mijloacele necesare pentru exercitarea acestor drepturi;*
- f) aceleași drepturi și responsabilități în materie de tutelă, curatelă, de încredințare și adopție a copiilor sau reglementări juridice similare, când aceste instituții există în legislația națională; în toate cazurile, interesul copiilor va fi considerat primordial;*
- g) aceleași drepturi personale soțului și soției, inclusiv în ceea ce privește alegerea numelui de familie, a unei profesii și a unei ocupații;*
- h) aceleași drepturi pentru fiecare dintre soți în materie de proprietate, de dobândire, de gestiune, de administrare, de beneficiu și de dispoziție asupra bunurilor, atât cu titlu gratuit, cât și oneros.*

2. Logodnele și căsătoriile copiilor nu vor avea efecte juridice și vor fi luate toate măsurile necesare, inclusiv pe plan legislativ, de a se fixa o vîrstă minimă pentru căsătorie și a face obligatorie înregistrarea căsătoriilor într-un registru oficial.

Articolul 16. Domenii problematice:

- Vîrsta minimă de căsătorie pentru bărbați și femei în Republica Moldova trebuie să fie aceeași;
- Stabilirea de către instanța judecătorească a termenelor de împăcare a soților, atunci cînd doar unul dintre soți cere divorțul, trebuie să fie interzisă în cazurile de violență domestică.

Articolul 16. Alinierea de jure

(a) același drept de a încheia o căsătorie;

Constituția Republicii Moldova stabilește dreptul la căsătoria liber consimțită, bazată pe principiul de egalitate dintre soți.⁶⁰⁶ Codul Familiei nu admite încheierea căsătoriei între persoane de același sex.⁶⁰⁷

Orice contract matrimonial trebuie să fie înregistrat. Acesta poate fi încheiat până la înregistrarea căsătoriei sau, în orice moment, în timpul căsătoriei. Contractul trebuie să fie autentificat notarial. Contractul matrimonial intră în vigoare la data înregistrării acestuia. Nerespectarea acestor prevederi poate atrage nulitatea contractului.

(b) același drept de a-și alege în mod liber soțul și de a nu încheia o căsătorie decât prin consimțământul său liber și deplin;

Codul Familiei al Republicii Moldova prevede că o căsătorie este valabilă doar în cazul în care este liber consimțită între bărbat și femeie și declară principiul egalității în drepturi și obligații în familie.⁶⁰⁸ Aceasta include obligația comună a soților de a acorda „sprijin moral și material”, de a întreține familia, de a îngriji și educa copiii.⁶⁰⁹

c) aceleași drepturi și aceleași responsabilități atât în timpul căsătoriei, cât și la desfacerea ei;

Căsătoria poate înceta în baza cererii unuia sau a ambilor soți și se desface de către oficiul de stare civilă sau pe cale judecătorească.⁶¹⁰ Soțul nu poate cere desfacerea căsătoriei în timpul gravidității soției.⁶¹¹ Unul dintre soți poate cere desfacerea căsătoriei în cazul în care celălalt soț a devenit incapabil, a fost declarat dispărut sau a fost condamnat la privațiune de libertate pe un termen mai mare de 3 ani.⁶¹² Dacă unul dintre soți nu-și dă acordul la divorț, instanța judecătorească va stabili un termen de împăcare de la o lună la șase luni.⁶¹³

⁶⁰⁶ Articolul 48(2), Constituția Republicii Moldova.

⁶⁰⁷ Articolul 15(h), Codul Familiei.

⁶⁰⁸ Articolele 2(3), 5(1), 11(1) și 16(1), Codul Familiei.

⁶⁰⁹ Articolele 2(3), 16(4), 18(2) și 82(1), Codul Familiei.

⁶¹⁰ Articolele 33 și 35, Codul Familiei.

⁶¹¹ Articolul 34, Codul Familiei.

⁶¹² Articolul 36(2)(a), (b), (c), Codul Familiei.

⁶¹³ Articolul 37(4), Codul Familiei.

În cazul divorțului, legea acordă soției dreptul de a pretinde întreținere de la soț dacă ea este gravidă. Foștii soți, care necesită sprijin material pentru îngrijirea copilului pînă la vîrsta de 3 ani sau a copilului invalid pînă la vîrsta de 18 ani, la fel au dreptul de a pretinde întreținere de la celălalt soț. Dacă unul dintre soți devine înapt de muncă timp de un an după desfacerea căsătoriei, el sau ea, de asemenea, își vor rezerva dreptul de a cere întreținere.⁶¹⁴

Eliberarea unuia dintre soți de obligația de întreținere poate fi bazată pe unul din următoarele motive: soții s-au aflat în relații de căsătorie mai puțin de 5 ani; căsătoria a fost desfăcută din culpa sau comportarea amorală a soțului care necesită sprijin material; incapacitatea de muncă a soțului care necesită sprijin material, dacă aceasta este rezultatul abuzului de substanțe stupefiante sau băuturi alcoolice, ori săvîșirii unei infracțiuni premeditate.⁶¹⁵

Contractul matrimonial poate fi folosit, de exemplu, pentru a modifica regimul legal al proprietății în devălmășie și personale a soților. Totuși, prin contractul matrimonial nu se poate limita capacitatea juridică a soților sau drepturile și obligațiile dintre ei și copiii lor.⁶¹⁶ Instanța judecătorească este în drept să declare nulitatea contractului matrimonial dacă acesta conține clauze care „lezează drepturile și interesele unuia dintre soți, ale copiilor minori ori ale altor persoane ocrotite prin lege”.⁶¹⁷

d) aceleași drepturi și aceleași responsabilități în calitate de părinți, indiferent de situația lor matrimonială, pentru problemele referitoare la copiii lor; în toate cazurile, interesul copiilor va fi considerat primordial;

Codul Familiei prevede că „relațiile dintre soți se bazează pe stimă și ajutor reciproc, pe obligații comune de întreținere a familiei, de îngrijire și educație a copiilor”.⁶¹⁸ Părinții au drepturi și obligații de îngrijire și educație a copiilor indiferent de faptul dacă copiii sînt născuți în căsătorie sau în afara ei. Părinții sînt responsabili, fără diferențiere de gen, de educația și sprijinul material al copiilor lor.⁶¹⁹

În cazurile de separare sau divorț drepturile și obligațiile de întreținere dintre soți și dintre părinți și copii sunt determinate conform legislației naționale.⁶²⁰ În cazul

⁶¹⁴ Articolul 83(a)-(d), Codul Familiei.

⁶¹⁵ Articolul 85 (a)-(d), Codul Familiei.

⁶¹⁶ Articolul 29(1), (2), (6), Codul Familiei.

⁶¹⁷ Articolul 31(3), Codul Familiei.

⁶¹⁸ Articolul 16(4), Codul Familiei.

⁶¹⁹ Articolele 58(1), 60 și 74, Codul Familiei.

⁶²⁰ Articolul 38, Codul Familiei.

cînd părinții locuiesc în țări diferite, domiciliul și întreținerea copilului care nu a atins vîrsta de 14 ani se determină prin acordul părinților. Dacă părinții nu reușesc să ajungă la un așa acord, domiciliul minorului și întreținerea lui se stabilește de către instanța judecătorească.⁶²¹ Părintele care locuiește împreună cu copilul are dreptul să împiedice contactul dintre copil și celălalt părinte care locuiește separat, doar în cazul în care acest contact este în detrimentul intereselor copilului.⁶²² În cazul restanței la pensia de întreținere se va achita amendă în valoare de 1% din suma datorată pentru fiecare zi de întîrziere.⁶²³

Potrivit Codului Familiei, „cetățenii străini și apatrizii cu domiciliul pe teritoriul Republicii Moldova, în relații familiale, au aceleași drepturi și obligații ca și cetățenii Republicii Moldova”.⁶²⁴

e) aceleași drepturi de a decide în mod liber și în deplină cunoștință de cauză asupra numărului și planificării nașterilor și de a avea acces la informații, la educație și la mijloacele necesare pentru exercitarea acestor drepturi;

Femeilor li se acordă dreptul să își hotărască personal problema maternității, inclusiv numărul copiilor și metodele de naștere.⁶²⁵

f) aceleași drepturi și responsabilități în materie de tutelă, curatelă, de încredințare și adopție a copiilor sau reglementări juridice similare, cînd aceste instituții există în legislația națională; în toate cazurile, interesul copiilor va fi considerat primordial;

Codul Familiei prevede că „drepturile părinților nu pot fi exercitate contrar intereselor copilului lor”.⁶²⁶ Legea oferă „persoanelor de ambele sexe care au atins vîrsta de 25 de ani” dreptul la adopție.⁶²⁷ În cazul cînd copilul este adoptat numai de unul dintre soți, este necesar acordul scris al celuilalt soț; „nu se admite adopția copilului de un cuplu necăsătorit”.⁶²⁸

⁶²¹ Articolele 63 și 64, Codul Familiei.

⁶²² Articolele 64(1) și 71, Codul Familiei; *a se vedea, de asemenea*, articolele 67-73, Codul Familiei (descriu procedurile privind decăderea din drepturile părintești).

⁶²³ Articolul 106(1), Codul Familiei.

⁶²⁴ Articolul 154, Codul Familiei.

⁶²⁵ Articolul 5(1), Legea cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familială, Legea nr. 185-XV din 24 mai 2001, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 90-91/697 din 2 august 2001. *A se vedea, de asemenea*, articolul 32(1), Legea ocrotirii sănătății, Legea nr. 411-XIII din 28 martie 1995, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 34/373 din 22 iunie 1995.

⁶²⁶ Articolul 62(1), Codul Familiei.

⁶²⁷ Articolul 121(1), Codul Familiei.

⁶²⁸ Articolele 121(3) și 128(1), Codul Familiei.

g) aceleași drepturi personale soțului și soției, inclusiv în ceea ce privește alegerea numelui de familie, a unei profesii și a unei ocupații;

La încheierea căsătoriei soții își aleg numele de familie al unuia dintre ei sau cel format prin conexarea numelor ambilor drept nume de familie comun ori fiecare dintre ei își păstrează numele de familie pe care l-a purtat pînă la căsătorie. Schimbarea numelui de familie al unuia dintre soți nu implică schimbarea numelui de familie al celuilalt soț.⁶²⁹

„Fiecare dintre soți este în drept să își continue ori să își aleagă de sine stătător profesia sau îndeletnicirea”.⁶³⁰ Codul Muncii stabilește dreptul egal de a alege profesia și ocupația.⁶³¹

h) aceleași drepturi pentru fiecare dintre soți în materie de proprietate, de dobîndire, de gestiune, de administrare, de beneficiu și de dispoziție asupra bunurilor, afit cu titlu gratuit, cît și oneros.

În cazul cînd nu a fost încheiat un contract matrimonial,⁶³² bunurile dobîndite de către soți în timpul căsătoriei sînt supuse regimului proprietății în devălmășie și ambii soți au dreptul de folosință asupra lor, chiar dacă aceste bunuri sunt înregistrate doar după unul dintre soți. Bunurile procurate de către soți în timpul căsătoriei din contul veniturilor obținute de fiecare dintre soți, din activitatea de muncă, din activitatea de întreprinzător și activitatea intelectuală, precum și din contul mijloacelor comune sunt considerate drept proprietatea în devălmășie a soților.⁶³³ Dreptul la proprietate în devălmășie se extinde și asupra soțului care nu a avut un venit propriu în timpul căsătoriei, fiind ocupat cu activitatea casnică, cu educația copiilor sau din alte motive întemeiate.⁶³⁴ Soții, astfel, au dreptul de posesie, folosință și dispunere de bunurile comune.⁶³⁵ Împărțirea proprietății în devălmășie a soților poate fi făcută atît în timpul căsătoriei, cît și după desfacerea ei, la cererea oricărui dintre soți.⁶³⁶

⁶²⁹ Articolul 17(1), (3), Codul Familiei.

⁶³⁰ Articolul 16(2), Codul Familiei.

⁶³¹ Articolul 5, Codul Muncii.

⁶³² Articolele 19(2), 27 și 29(1), (2), (4), (5), Codul Familiei (asigură soților posibilitatea de a își exercita drepturile și obligațiile la împărțirea bunurilor și de a modifica statutul juridic al bunurilor care sunt proprietate comună sau personală).

⁶³³ Articolul 20(1), (2), Codul Familiei.

⁶³⁴ Articolul 20(4), Codul Familiei.

⁶³⁵ Articolele 19(1), 20(1) și 21(1), Codul Familiei.

⁶³⁶ Articolul 25(1), Codul Familiei.

La desfacerea căsătoriei, oricare dintre soți are dreptul să ceară sprijin material de la celălalt soț. În cazul desfacerii căsătoriei, împărțirea bunurilor care constituie proprietatea în devălmășie a soților poate fi contestată, inclusiv în privința bunurilor care au fost dobândite de către soți în timpul căsătoriei în perioada cît ei au dus gospodării separate.⁶³⁷ Împărțirea proprietății se va face în baza principiului egalității „dacă contractul matrimonial nu prevede altfel”. În plus, „instanța judecătorească este în drept să diferențieze cotele-părți în proprietatea în devălmășie a soților, ținînd cont de interesele unuia dintre soți și/sau de interesele copiilor minori”.⁶³⁸

2. Logodnele și căsătoriile copiilor nu vor avea efecte juridice și vor fi luate toate măsurile necesare, inclusiv pe plan legislativ, de a se fixa o vîrstă minimă pentru căsătorie și a face obligatorie înregistrarea căsătoriilor într-un registru oficial.

Vîrsta matrimonială minimă pentru bărbați este de 18 ani și de 16 ani pentru femei. Bărbații pot încheia căsătoria la o vîrstă mai redusă doar cu acordul părinților minorului și autorităților administrației publice locale.⁶³⁹ Căsătoria încheiată între persoanele care nu au atins vîrsta matrimonială poate fi declarată nulă pe care judecătorească.⁶⁴⁰

Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului stabilește drept unul din obiectivele sale „modificarea articolului 14 din Codul Familiei privind vîrsta matrimonială minimă”.⁶⁴¹

Articolul 16. Alinierea de facto

a) același drept de a încheia o căsătorie;

Se pare că nu există nici o diferențiere pe motiv de gen în privința exercitării dreptului de a încheia căsătoria.

⁶³⁷ Articolele 20 (5) și 25(3), Codul Familiei.

⁶³⁸ Articolul 26(1), (2), Codul Familiei.

⁶³⁹ Articolele 11(1) și 14, Codul Familiei.

⁶⁴⁰ Articolul 42(a)(1), Codul Familiei.

⁶⁴¹ Partea II, capitolul 11 a), 1 f), Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2004 – 2008, pag. 42.

b) același drept de a-și alege în mod liber soțul și de a nu încheia o căsătorie decât prin consimțământul său liber și deplin;

Căsătoriile prin constrângere se întâlnesc în Republica Moldova în cazurile în care femeia, după ce a fost violată, este forțată de membrii familie sale să se căsătorească cu violatorul.⁶⁴²

c) aceleași drepturi și aceleași responsabilități afiți în timpul căsătoriei, cât și la desfacerea ei;

Potrivit unui expert, de regulă, și chiar în cazurile în care doar unul dintre soți a avut venit în perioada căsătoriei, la desfacerea căsătoriei, bunurile soților se împart în mod egal.⁶⁴³ În practică contractele patrimoniale se încheie rar. Contractul poate fi anulat dacă prin acesta se încalcă drepturile garantate de legislație. Pensia de întreținere se plătește soțului cu care rămîne copilul. În general copilul va rămîne cu mama lui.⁶⁴⁴

Este important de menționat că instanțele judecătorești au dreptul și chiar în practică stabilesc frecvent un termen de împăcare în cazul în care doar unul dintre soți dorește divorțul. Această practică poate avea un efect advers și serios asupra femeilor care doresc să obțină divorțul de la soții lor abuzivi, deoarece violența, de obicei, se intensifică în momentul în care femeia încearcă să părăsească partenerul abuziv.

d) aceleași drepturi și aceleași responsabilități în calitate de părinți, indiferent de situația lor matrimonială, pentru problemele referitoare la copiii lor; în toate cazurile, interesul copiilor va fi considerat primordial;

Cu toate că legislația acordă drepturi părintești egale bărbaților și femeilor, în practică însă, în cazul separării sau divorțului, instanțele judecătorești în general acordă mamei dreptul de a rămîne cu copilul, cu excepția cazurilor în care este evident faptul că mama nu este capabilă să îngrijească de copil.⁶⁴⁵ După separare sau divorț bărbații de obicei nu participă la creșterea copilului.⁶⁴⁶ Unul dintre respondenți a semnalat faptul că femeile sunt discriminate în instanța judecătorească

⁶⁴² CEDAW Studiul de fact^o cu privire la femeile din zonele rurale, pp. 45 și 46.

⁶⁴³ Idem. la 46.

⁶⁴⁴ Idem.

⁶⁴⁵ Idem. la 47.

⁶⁴⁶ Idem. la 46.

în ceea ce privește obținerea pensiei de întreținere a copilului și în special executarea unor astfel de hotărîri.⁶⁴⁷

Introducerea responsabilității juridice comune a părinților față de copiii lor născuți în afara căsătoriei devine tot mai importantă, avînd în vedere faptul că numărul nașterilor în afara căsătoriei a crescut semnificativ în ultimii cinci ani, mai cu seamă în regiunile rurale. În 2004, 6,276 de copii din regiunile rurale au fost născuți în afara căsătoriei și 3,105 în regiunile urbane.⁶⁴⁸ Codul Familiei stabilește prezumția de paternitate și o metodă de a o contesta în cazul în care copilul este născut din părinți căsătoriți ori în timp de 300 de zile din momentul desfacerii căsătoriei.⁶⁴⁹ Codul Familiei la fel prevede că stabilirea paternității copilului poate fi făcută fie printr-un acord și înregistrarea lui sau printr-o acțiune în instanța judecătorească.⁶⁵⁰ Creșterea numărului de nașteri în afara căsătoriei combinată cu numărul mare de părinți care lucrează peste hotare, face dificilă stabilirea paternității și implementarea dreptului copilului la întreținere.

În plus, crește numărul cazurilor de abandonare a copiilor, de către mame și de către tați, fapt care este legat de plecarea părinților la muncă peste hotare.⁶⁵¹

e) aceleași drepturi de a decide în mod liber și în deplină cunoștință de cauză asupra numărului și planificării nașterilor și de a avea acces la informații, la educație și la mijloacele necesare pentru exercitarea acestor drepturi;

După cum este stipulat în articolul 10, femeile sunt considerate responsabile de contracepție și planificarea familiei din punct de vedere social și financiar. Unul din respondenți a comentat:

Din cauza accesului limitat la serviciile de sănătate reproductivă, este responsabilitatea femeii de a decide să păstreze sarcina sau să facă avort. Am avut un caz în care o femeie de 20 de ani cu trei copii a venit să facă un avort la 20 de săptămîni. Cînd a fost întrebată de ce a venit atît de tîrziu, a răspuns că soțul ei era împotriva avortului. Cînd acesta a plecat la Moscova, ea a decis să se adreseze medicilor.⁶⁵²

⁶⁴⁷ CEDAW Studiul de facto: sistemul judiciar, pag. 9.

⁶⁴⁸ Femeile și bărbații în Republica Moldova, PNUD (2005), pag. 12.

⁶⁴⁹ Articolele 47, 49, Codul Familiei.

⁶⁵⁰ Articolele 47, 48, Codul Familiei.

⁶⁵¹ CEDAW Studiul de facto despre femeile din zonele rurale, pp. 46 și 47.

⁶⁵² CEDAW Studiul de facto cu privire la sănătate, educație și asistență socială, pag. 5.

Avînd în vedere că multe servicii de sănătate reproductivă sunt contra plată, sărăcia și dominația bărbatului în familie pot inhiba exercitarea deplină de către femeie a opțiunilor ce țin de viața ei reproductivă.

f) aceleași drepturi și responsabilități în materie de tutelă, curatelă, de încredințare și adopție a copiilor sau reglementări juridice similare, cînd aceste instituții există în legislația națională; în toate cazurile, interesul copiilor va fi considerat primordial;

La desfacerea căsătoriei copilul rămîne în general cu mama.⁶⁵³

g) aceleași drepturi personale soțului și soției, inclusiv în ceea ce privește alegerea numelui de familie, a unei profesii și a unei ocupații;

Un expert a explicat că „din respect, femeia de regulă va alege numele de familie a soțului. Totuși sunt cazuri cînd bărbatul alege numele de familie al soției”.⁶⁵⁴

h) aceleași drepturi pentru fiecare dintre soți în materie de proprietate, de dobîndire, de gestiune, de administrare, de beneficiu și de dispoziție asupra bunurilor, atît cu titlu gratuit, cît și oneros.

În timp ce ambii soți au drepturi juridice egale în privința gestionării proprietății lor creșterea cazurilor de migrație a femeilor peste hotare cu scopul de a se angaja în cîmpul muncii a dus la cazuri în care soții au dispus de proprietatea lor comună în absența soțiilor.⁶⁵⁵

2. Logodnele și căsătoriile copiilor nu vor avea efecte juridice și vor fi luate toate măsurile necesare, inclusiv pe plan legislativ, de a se fixa o vîrstă minimă pentru căsătorie și a face obligatorie înregistrarea căsătoriilor într-un registru oficial.

Din toate căsătoriile înregistrate în 2004, 10 căsătorii au fost înregistrate cu fetele în vîrsta de pînă la 16 ani. În rîndul adolescentelor, 5,294 de femei tinere de vîrstă între 16 și 19 ani s-au căsătorit, comparativ cu numărul de 861 bărbați tineri de aceeași vîrstă.⁶⁵⁶ După cum a menționat un respondent, dacă o femeie se căsătorește la vîrsta de 16 ani, ea devine un adult și din punct de vedere juridic.⁶⁵⁷

⁶⁵³ CEDAW Studiul de fact^o cu privire la femeile din zonele rurale, pag. 47.

⁶⁵⁴ Idem. la 48.

⁶⁵⁵ Interviu cu Tatiana Moca, coordonatorul liniei fierbinți, Centrul internațional pentru protecția și promovarea drepturilor femeii “La Strada”, ianuarie 2006.

⁶⁵⁶ Femeile și bărbații în Republica Moldova, PNUD (2005), pag. 19.

⁶⁵⁷ CEDAW Studiul de fact^o: sistemul juridic, pag. 9; A se vedea, de asemenea, articolul 20(2), Codul Civil.

ANEXĂ

LISTA COMPLETĂ A DOMENIILOR PROBLEMATICE

Articolul 1

- Atît populația, cît și juriștii din Republica Moldova, nu percep discriminarea ca fiind o încălcare a legii sau ca pe un fenomen social.

Articolul 2

- Legea egalității genurilor poartă un caracter mai mult declarativ fără a dispune de vreun mecanism pentru implementarea garanțiilor stipulate în ea;
- Legea egalității genurilor nu prevede sancțiuni pentru cei care încalcă dreptul femeilor la egalitate, inclusiv pentru hărțuirea sexuală la locul de muncă;
- Beneficiile speciale oferite mamei cu copii mici prin intermediul Codului Penal, așa cum sunt protecția împotriva arestării, ispășirea pedepselor pe viață și munca în folosul comunității, trebuie extinse și în cazul taților, alți membri de familie care îngrijesc copiii mici.
- Prevederile legale cu privire la azil ce se conțin în Legea cu privire la statutul refugiaților necesită a fi aduse în concordanță cu standardele internaționale existente și să recunoască astfel persecutarea după criteriul de gen.

Articolul 3

- Problemele gender și drepturile femeilor trebuie abordate prin intermediul tuturor mecanismelor naționale de implementare a drepturilor omului în Moldova;
- Necesitatea alocării resurselor corespunzătoare pentru consolidarea mecanismului național în scopul implementării drepturilor prevăzute de Convenția CEDAW.

Articolul 4

- Necesitatea adoptării măsurilor temporare speciale privind participarea femeilor la sfera politică prin introducerea modificărilor la Legea egalității genurilor, precum și necesitatea implementării acestora în practică;
- În scopul atragerii bărbaților în sfera învățămîntului și promovării femeilor la posturi de conducere de nivel mai înalt se impune necesitatea întreprinderii măsurilor temporare speciale și în alte domenii, precum educația.

Articolul 5

- În Republica Moldova, așteptările tradiționale în ceea ce privește rolul femeilor ca fiind cel de a avea grijă de casă și de copii, constituie un obstacol în calea capacității lor de a participa la viața economică și publică.

Articolul 6

- Statul trebuie să își asume toate costurile în privința serviciilor de identificare și documentare oferite victimelor traficului;
- Reprezentanții organelor de drept și sistemul judecătoresc trebuie să respecte confidențialitatea în ceea ce privește identitatea victimelor traficului, să asigure protecția victimelor și dreptului la viață privată;
- Reforma legislativă trebuie să asigure ca acordul victimei să nu devină relevant în cadrul procesului de judecată în cazul în care, chiar dacă *mijloacele* de trafic au fost stabilite, procurorul nu poate obține destule probe pentru a dovedi toate elementele infracțiunii de trafic și astfel prezintă o acuzație mai mică;
- Reforma legislativă trebuie implementată pentru a se asigura ca victimele traficului să nu fie urmărite pentru infracțiuni comise drept consecință a faptului că au fost traficate, în special în cazurile când procurorul nu a obținut suficiente probe pentru a dovedi infracțiunea de trafic, și astfel cazurile de trafic fiind judecate sub alte acuzații;
- Statul trebuie să își asume responsabilități mai mari în oferirea asistenței financiare și a serviciilor de reabilitare a victimelor;
- Înlesnirea prostituției trebuie pedepsită în conformitate cu legislația penală sau administrativă.

Articolul 7

- Necesitatea întreprinderii măsurilor temporare speciale pentru asigurarea participării plenare a femeilor la activitățile partidelor politice, Parlamentului și altor instituții de stat și locale.

Articolul 8

- Republica Moldova trebuie să desemneze mai multe femei în posturi diplomatice.

Articolul 9

- După cum prevede legislația în vigoare, Republica Moldova trebuie să adopte măsuri pentru a raționaliza și urgenta înlocuirea actelor de identitate și călătorie pentru victimele repatriate ale traficului de ființe umane și copiii lor, inclusiv anularea tuturor taxelor care în mod normal ar trebui percepute.

Articolul 10

- Femeilor trebuie să li se permită înrolarea în academiile militare și de poliție;
- Bărbații domină posturile de conducere în instituțiile de învățământ primar și superior;
- În domeniul educației nu există măsuri temporare speciale pentru a atrage bărbații să ocupe funcții didactice în școlile primare, iar femeile să ocupe funcții deținute tradițional de bărbați;
- În contextul excluderii cursului „Deprinderi de viață” din programul de studii, informația educativă despre sănătate și bunăstare, în special informația despre sănătatea reproductivă și planificarea familiei trebuie răspândită pe larg în rândurile fetelor și femeilor tinere.

Articolul 11

- Chiar dacă noțiunea de hărțuire sexuală este definită de Legea egalității genurilor, aceasta nu prevede condițiile de pedepsire a unui asemenea comportament. Noțiunea de hărțuire sexuală trebuie inserată în Codul Muncii al Republicii Moldova și trebuie pedepsită;
- Vârsta de pensionare trebuie să fie aceeași atât pentru bărbați, cât și pentru femei cu scopul de a acorda femeilor posibilitatea de a atinge stagiul de cotizare necesar în vederea beneficiilor de dreptul la pensie integrală;
- Legea egalității genurilor trebuie implementată astfel încât femeile gravide și mamele cu copii mici care au dreptul la indemnizații suplimentare în conformitate cu Codul Muncii să nu fie discriminate de către angajatori la angajarea în câmpul muncii;
- Garanțiile de protecție a femeilor în domeniul muncii, excesiv de răspândite, care previn angajarea lor într-un șir de profesii, sunt discriminatorii și trebuie anulate.

Articolul 12

- Încălcarea confidențialității relației medic-pacient este un motiv de îngrijorare serioasă în Moldova, deoarece prin aceasta femeile pot fi împiedicate să solicite asistența medicală necesară, iar dreptul lor la viața privată poate fi încălcat;
- Violența în familie este larg răspândită și nu este abordată în mod corespunzător de personalul medical sau de poliție;
- Până în august 2006, nu a existat nici o lege în vigoare care să adreseze cu preponderență problema violenței în familie, deși proiectul Legii privind prevenirea și combaterea violenței în familie a fost supus avizării;

- Orice lege privind violența în familie trebuie să conțină prevederi privind aplicarea unor măsuri temporare de constrângere (proiectul supus avizării, la situația de pînă în august 2006, nu conține astfel de prevederi);
- Legislația în domeniul violenței în familie trebuie să garanteze protecție împotriva violenței domestice cuplurilor necăsătorite și care nu locuiesc împreună, precum și copiilor lor pe bază de egalitate cu cuplurile căsătorite (proiectul supus avizării, la situația de pînă în august 2006, nu conține astfel de prevederi);
- Autoritățile de drept nu au avut în repetate rînduri nici o reacție față de plîngerile legate de violența în familie și nu le-au dat curs.

Articolul 13

- Încurajarea de către stat a folosirii concediului pentru îngrijirea copilului de către tatăl copilului ar promova un principiu mai egalitarist la creșterea copiilor în Republica Moldova și ar reduce stereotipurile conform cărora femeia este cea care trebuie să aibă grijă de casă;
- Pentru a promova activitatea de antreprenariat în rîndurile femeilor este nevoie de utilizarea unor măsuri temporare speciale în sectorul financiar;
- Femeile și fetele trebuie să fie încurajate să participe la *toate* activitățile sportive.

Articolul 14

- Nu există nici o reglementare privind condițiile sanitare în zonele rurale ale Republicii Moldova, unde sistemele de canalizare și de energie electrică deseori nu funcționează și pe departe nu toate satele au acces la apă curată;
- Există o diferență vădită dintre calitatea serviciilor medicale oferite în zonele rurale și în zonele urbane;
- Nu toate satele au acces la transport public;
- Femeile care sunt implicate în activitatea antreprenorială ce aparține familiei lor, inclusiv activitatea agricolă, trebuie să beneficieze de asistență socială;
- Există o lipsă de informație despre statutul femeilor din regiunile rurale ale Republicii Moldova.

Articolul 15

- Organele de urmărire penală trebuie să ofere victimelor traficului de ființe umane informații adecvate despre rolul lor și statutul procesului penal în care ele participă ca parte sau martor.

Articolul 16

- Vîrsta minimă de căsătorie pentru bărbați și femei în Republica Moldova trebuie să fie aceeași;
- Stabilirea de către instanța judecătorească a termenelor de împăcare a soților, atunci cînd doar unul dintre soți cere divorțul, trebuie să fie interzisă în cazurile de violență domestică.

